

Bertalan Tivadar

Vigasztalás Á-tól Zs-ig

Aggódsz? Bajt érzel? Cirkulál még benned a Derű? Elhagyod magad? Éjszakánként forgolódsz? Fel a fejjel! Gondold el: Hazád van! Igét hallgathatsz. Játshatsz a szavaiddal magad is. Kattinthatz egyet és fény van és jön a kép. Látogathatod Európát. Lyukas nadrággal divatolhatsz. Meleg ételhez is juthatsz. Ne félj. Olykor nehéz idők járnak. Öreg hiba. Párosával is járhat, nem egyedül, de Rossz időkre jók jönnek. Sorş tréfája ez. SZálló falevél. Tavasz jön a télre ezután. Utolsó pár előre fuss... Üres a flaska? Víz folyik a csapból... Zeng a zene... ZSír is jut a kenyérre.

Gratulálunk Napút-díjas kedves szerzőinknek, Radnóti Zsuzsa konzulensünknek és Bertalan Tivadar képzőművész-író barátunknak márciusban átvett Kossuth-díjuk alkalmából. Méltó helyen a művészeti tevékenységért s életműért adott magas állami elismerés. (A szerkesztőség)

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XIX. évfolyam 3. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány kiadványa. Megjelenik évente tízszer.

Főszerkesztő: **Szondi György** Szerkesztők: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers), **Balázs Géza** (nyelvművelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Elek Szilvia** (zene), **Hlavacska András** (műbírálat), **Kovács Ildikó** (szöveggondozás), **Sebeők János** (környezet), **Szondi Bence** (tördelés), **Kovács Ildikó** (szöveggondozás), **Toot-Holló Tamás** (próza), **Wegner Tibor** (művészet).

Napút-kör: **Báthori Csaba**, **Bereményi Géza**, **Csáji László Koppany**, **Doncsev Toso**, **Gráfik Imre**, **Jankovics Marcell**, **Dr. Koncez Gábor**, **Radinóti Zsuzsa**, **Rakovszky Zsuzsa**, **Szakolczay Lajos**, **Szörényi László** (tiszteletbeli konzulensek).
Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: 1136 Budapest, Pannónia u. 6.

Teléfono: (1) 247-6657 • (30) 511-3762 • E-mail: szonyg@gmail.com • Honlap: www.naputonline.hu
A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

Bertalan Tivadar: Vigasztalás

Á-tól Zs-ig. . . . . borítóbelső

Rózsák füzére

A sok haikuszerzőt felsorolni itt nem tudjuk.

Alkotásaik nevük (álnevük) sorrendjében következnek – ettől csak egy-két helyen, tördelési szempontból tértünk el. 3–27

Vihar Judit: ...nem karácsonyfa 28

Emlékezet

Fodor Ákos írásai. 32

Bányai Tamás: Csak röviden 33

Miért

Bakonyi Samu – (Bakonyi Péter):

A százfejű sárkány. 35

Hetedhét

Tor Eystein Øverås: Közelebb;

Miért vagyunk a világon?

(Bancsik Ágnes fordításai) 45

Tárlat

Pályázatunkon kiemelt szerzők

haigái és Balatonalmádi

képzőművészei. . . . . színes melléklet

Egalj

Gráfik Imre: Vallomás, rózsákkal. 49

A balatoni Riviera (összeállította: G. I.) 49

A barátságos fürdőváros 56

Sarusi Mihály: Írók Almádban. 57

Gráfik Imre: Cigányzene a Balatonnál 71

Téka

Druzsín Ferenc: „Bibliámnak

és lantomnak élek...”

(Kétszáz éve született Tompa Mihály) 84

Ablak

Komáromi Gabriella: Bováryné

bátorsága nélkül (Druzsín Ferenc:

Az élet föltételes megállóhelyén) 101

Szepes Erika: Ami biztos a bizonytalanban

(Németh Péter Mýkola: Talán) 104

Bertalan Tivadar: Egy szakajtó igazgyöngy

(Hegedűs Imre János: Székelyország

– Szerelmes földrajz) 108

Alföldy Jenő: „Szavak, öreg szavak” (Balázs Géza: Nyelvi barangolások)	110
Máté Emese: „Rejtve rejtezni, árnyékként eltűnni” (Az ősmítosz éltető ereje Toót-Holló Tamás kómisztérium-trilógiájában)	113
Covaciu Norbert: Átverték minket (Baráth Katalin: Arkangyal éjjel)	117

Charta XXI

Kiss Gy. Csaba: „Egyességre ítélve” és az apró munka	119
Anton Hykisch: Ne felejtjük el Közép-Európát, ne felejtjük el önmagunkat! (G. Kovács László fordítása)	122
Oberczán Géza: Kaland	127
Ágoston Tamás: Tubus; Párna; Matrac; Kút.	133
E számunk szerzői.	135

Illusztrációk

Bertalan Tivadar rajzai
. . . . . 31, 41, hátsó borítóbelső

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek I 13.

A természet és az ember
(Japán tankák fordításai német nyelvből
– Müller Márta)

Figyelmükbe ajánljuk olvasóinknak az ismét meghirdetett Cédrus-pályázat idén már részben megváltozott szövegét, feltételeit: naputonline.hu. Várjuk alkotásaikat!

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XIX. évfolyam 3. szám

Rózsák füzére

Tizedik alkalommal írta ki műhelyünk (ezúttal) **rózsa** témában haiku- és haibunszerző pályázatát. Nem is igazán pályázat ez (meghirdetése szerint se), a díj: oklevél a legsikeresebbeknek. A voltaképpeni „jutalom” a közlés: 111 beküldő munkáiból teszünk közzé sikeres, szép alkotásokat. Ennyi bennünket megtisztelő versmester szerepel e válogatásban közel háromezáz közül. Nem versenyeredményt hirdetünk tehát, midőn kiemeljük mégis tízüket, akik szerintünk most leginkább eltalálták e japán versforma magyar háromsorosát, a megadott témát fogalmazva (fordítva vagy fotózva) megfinoman, művészi erővel. Kiemeltek: Barna Júlia, Csata Ernő, Csák Péterné, Lajkó T. Zsolt, Lovász Krisztina, Lőrinczy Barbara, Nefhart Antalné, Pálmai Tibor, Stanczik-Starecz Ervin, Vass István Pál.

***

Lapszámaink rendre miniinformációval szolgálnak a benne közlő alkotóról (135–137. oldal). Ezúttal, igen, ennyi oldalra rúg a lajstrom, amelyben a szerzők olykor álnevükön szerepelnek, máskor kéri, tekintsünk el adataik nyilvánosságra hozatalától. Természetesen valamennyiük kérését tiszteletben tartjuk.

Albert-Lőrincz Márton**(Rózsa)**

Mellemre tűzlek.
A szeretőmnek adlak.
Gödörbe vetlek.

(Öcsém)

Harang haragja
hullik harmat-hajamra.
Vértelen rózsza.

(Akherón)

Fölszárad a könny,
szárad s lehull a rózsza.
Ki belépsz, NE SÍRJ!

Alexy Miklós

felperzselt tájban
rózsavirág fuldokol
megfeketedés

kibomló szirmok
felettük méhek násza
rózsavirágzás

már alkonyodik
s elhalkulnak a rózsák
álmunk közelít

Antalffy Yvett-Hildegard

haiku-rózsa
tizenhét szirmán harmat,
s túske-oltalom

Arany Júlia

Semmi, csak a csend.
Mégis a mindenség: a
rózsán harmatcsepp.

Ászványi Tibor

aszteroidák
kisherceg rózsaszála
melyikén vár rád?

Baki Eszter

rózsa mindenütt
természet alatt felett
soha enyészet

Barabás Irén

Rózsaablakok
ívén fények játszanak,
múltról mesélnek

Százezer rózsza
borítja Salzburg kertjét,
Mirabellgarten

Rózsacsokorból
kivett egyetlen szál is
üzenetet hord

Barnkopf Zsolt

Hó alatt szunnyad,
Nem látod, tavaszra vár
a rózsailat.

Baranyai Attila

Álom

Rózsailatok
úsznak ódon kert mélyén,
fénylő nappalon.

Vörös szirmaik
meg-megremegve nyílnak
mint az ajkaid.

Fák között a szél
könnyed etüdöt játszik,
s lebben a szatén.

Szító nézéssel
ringsz felém, sóhajod száll:
s csókokod felébred...

Barna Júlia

Szent Erzsébet rózsái

rózsákat viszek, mondta, és kosarában a kenyér rózsákká változott, melyeknél rózsább rózsák még sosem voltak, színeket lobbantottak, egymáshoz simultak, mégis mindegyik külön ragyogott; kanyargós ösvényeken suhant, mint egy látomás, emelte, vitte a lélek, egyre feljebb, nem húzták le szavak, szenvedélyek; egyedül volt, de minden vele tartott, függönyét széthúzta előtte az éj, a vihar visszavonult más tájakra, a virágok felneszeltek, boldogan illatoztak, a madarak legszebb dalukat álmodták, a sötétség kifényesedett a ruhájába szövdött csillagoktól;

a rózsák halkán
énekeltek hullottak
a csend szirmai

amikor a kunyhóba megérkezett, egy kisgyerek sírt, éhsége az álommal küzdött, és mindig leteperete, a rózsa kenyérré változott megint, minden kenyérnél ízesebbé, a gyermek pedig gyermek lett újra, mosolyát szórta az álombirodalmon innen és túlra; az idő megállt, a pusztulás szünetelt, ami harag volt, elcsitult, a káosz elsimult, a szívekből galambok szálltak fel az égre; a szelíd erő varázslatában áldásra váltott a szándék; abban a valóságból kiszakadó pillanatban, a gőg és alázat között bukdácsoló, száználmas világ végre az lett, aminek a vágyak festik: a jóság ünnepe, ahol az életnek mindenki győztese,

fátylas pillanat
rózsa-káprázat a szép
szebb nála a jó

rózsa-filozófia

nem értem a rózsát, zavarba ejt, változania nem érdemes, magánál több sohasem lesz, túlgondolt gondolat, folytatni nem lehet, ami tökéletes;

hibával teljes
ami él: miről beszél
a rózsa-tökély?

hajnal és alkony rokona, vagy hűvös selymeké, magyarázat nélküli lény, büszke, szép, de semmi megdöbbenő, meglepő, torokszorító, szívmengető; szép a szépségért, ez a lényege, közömbös, mintha mindegy lenne, hogy ide vagy oda, mindig, vagy tán soha,

rózsa: igazság
ami nem forgat fel és
nem röpít tovább

a többi élőlényhez hogy viszonyul? mit vár tőlük? csodálják? utánozzák? irigyeljük? vagy a szépség terhes, fárasztó

a figyelem? semmi nem az, aminek lát-
szik, lehet bámulatos, nagyszerű, de bű-
nös, vétkes, beteg, méreg-keserű, gyanú
szövi be a tökéletest: léte mérgező, ha-
mis? leplez valamit? türelmes elmúlást
tanít? csak azért szép, hogy szeressék?

rózsa és tövis:
szépség erő egysége
kiért? ki ellen?

szépsége megérint, felemeli tán a lel-
künk? javít a világon, mint minden
észrevett csoda? megnyugtató ragyogás,
vagy üres nagyotmondás? szín-, illatkar-
nevál, méltóság, rózsa-bál?

a pillanat remekműve, a szép törté-
nése, beteljesült csoda? nincs több vá-
gya, szenvedélye, mint aki megálmodta
az életét, és már megtörtént vele?

mindig önmaga
nincsen pokla saját kis
mennyeiben lakik

vagy mégis a nyár titkos bánata hervad
benne, romlásában is gyönyörű, nega-
tív ragyogás, visszavont sugárzás, nem
lázad – nincs miért – odaadja magát
a nem levésnek, hervadó színeiben el-
enyészik, mint megbocsátásban a harag,

illat-szárny viszi
a rózsa-túlvilágra
a lelkét ősszel

rózsa-haiku

túl szépnek látom
elengedem nem marad
meg a szememben

harmatcsepp-ékszer
vesz a rózsa: a tökély
így fokozható?

lelke idegen
mint születésem előtt
elhangzott zene

szabad nem lehet
a rózsa sem: szépsége
börtönében él

illatruháját
fellebbenti a szellő:
meztelen rózsa

ki védi meg a
gyenge szépet: illata
buborékja tán?

mint aki meg sem
történt még az árnyéka
körbe-körbe jár

gyász és esküvő
a rózsának minden egy:
mosoly vagy könnyek

sikolt az őszi
kert: utolsó szenvedély
vérvörös rózsa

a rózsa mérték:
a tökélynek nincsenek
fokozatai

Bencze Bertalan

rozsdás

zöld ligetekben, zsombékos szigetekre
biztos lábbal lép a gyerek láb. súlytalan
testét nyápic lápi virág,
ifjú lelkét angyalok őrzik. gondtalanul
velük sétál.
könnyű lépte nem csoda: Isten, édes-
anya, apa, testvér él közelében...
...aztán a semmi jön, gyermekkort lero-
hasztó ördögi rozsdá...

s

a voltba vonz a
lapokba sajtolt rózsa
óarany bronza

Bencze Marianna

rózsa szirma hull...
minden elromlik egyszer
élet és halál

Születünk, meghalunk. A kettő között
pazarlás az élet,
a tévedésre ébredés: már késő...
Szarka körmével hagy nyomot a végte-
lennek hitt idő.
Elmúlnak szeretteink, s elmúlunk mi is.
Bebetetlen ágy a végletünk.

anyám rózsa volt
én mindenség ölében...
tán feltámadunk

Anyám volt az élet, mindenével tündö-
költ. Boldogságot font körém.
Most öreg s beteg, ezt az embert már
nem ismerem.
Anyámhoz szeretnék bújni! Visszakap-
ni őt.

bánatom túl sok
a haiku meg rövid
bimbótlan rózsa

Bibor István

Mindig új meg új
fejeket követel az
ollócsattogás.

Bibor Klára

A rózsán kis folt –
szíromlabirintusban
bolyongó hangya.

Boga Bálint

Megszúrt a tövis,
Megbocsátok: a szirmok
Kiengesztelnek.

A rózsa méltón
Önmagához: úgy fonnyad
Mint egy hercegnő.

Bogdán József

Öled ébredő
rózsaszirmai fehér
hullámtengerben.

Mint fagyott rózsa
mellbimbóid udvara
sötétbe kékül.

Botos Ferenc

Háromszor

hajnali erdőn
ezüst harmattól ékes
vadrózsaszírom

rózsaablakon
tündöklő monstrancia
a felkelő nap

hűlő árnyékban
sohasem volt rózsaszál
tűnő illata

Böjthe Pál

figyelj a kecses
erő titkát suttogja
a szellőrózsa

a távolság zord
hangját hallom a rózsa
lágymillatában

az életerő
a sivatagi rózsa
gömbölyded bája

Börzsönyi Erika

Rózsa szirmához
hasonlatosan lágymill volt
szerelmem csókja

Rózsa folyik át
a rozsdás kerítésen
múltból jelenbe

Beteg kisfiam
arcán lázrózsák, múltból
világítanak

Bősze Éva

Felragyogtatja,
tárja fénylő szirmait,
nyílik egy rózsa.

A kert közepét
rózsabokor díszíti,
körötte méhraj...

Czifra Adrienn

rózsailleszt száll
langymill sem mossza el –
bőröd árasztja

Csádó Gusztávmné

Rózsaszirmok közt
Álomba merült hernyó
Pillangóvá vált

Csata Ernő**Csalódás**

Esőt áhít a
kinyíló rózsaszirmom.
Jégeső hullott.

Elszántság

Szép futórózsa
törtetve romra kúszik.
Törmelékdíszlet.

Fohász

Rózsafüzéren
ősi ima araszol.
Remél a magány.

Hajnal

Rózsafelhők gyér
fátyolára fény derül.
Hajnalhasadás.

Kép

Rózsaszín arcon
dagadt, borvirágos orr.
Egy szeszönarckép.

Zsazsa

A nagy férjfaló.
Amit felró Zsaszának
a bulvársajtó.

Cs. Nagy Kriszta**Hajnali etűd**

A hajnali derengésben nincsenek éles kontúrok. Elmosódott a határ fény és sötét, éj és reggel intervallumában. Találkozás a színes-ködös impresszióban, a melankolikus múlt és rejtelmes jövő különös zenéjében, a jelen pillanatban.

Hajnalban a rózsza és a lég hűvöse egyesül. Minden harmatcsepp egy hajnali etűd.

Átizzik égen-vízben a végtelen tükör. Az aranykehely a harmat cseppjébe merül.

harmat nyújtózik
aranykehelyből kortyol
a nap rózsadalt

Csipkerózsa-lét

Vannak házak, amelyek kívültebbek az évmilliókat mesélő sziklánál. Vannak életterek, amelyek rejtőzködőbbek a zárt csigaháznál. Vannak sorsok, amelyek feketébb ízűek a koromegű éjszakánál.

Vannak tornyok, amelyek nem magasodnak, hanem élettelen kutat fűrnak. Vannak tüskék, amelyek nem védenek, hanem a lélek mélyébe marcangolnak.

Vannakévek, amelyek százéves álmot imitálnak, féléber önnönmagányban.

csipkerózsa-lét
a házra tuskemagányt
rétegez az éj

Elmúlás

Az idő nem halad visszafelé, és nem áll meg. A leereszkedő falevelet nem fogadja be a faág, de a szellő sem tartja meg ölében. A gyűrött virágszirmokat az idő nem simítja vissza. A legurult törmelék nem mássza meg a sziklákat.

Nincs visszaút.

Egyszer minden le hull, véget ér, elenyészik. De ha jó földbe fogan, elmúlása új életbe fordul.

rózsa szirma int
hervadt bársonybúcsút
ernyedten le hull

Várakozás

Más az ideje a finoman erezett levélnek és az átölelhetetlenül széles fatörzsnek.

Más az ideje az apró lámpású szentjánosbogárnak és a hűvösen fénylő csillagnak.

Más az ideje a kócos báránnyelűnek és a végtelen mély óceánnak.

A csoda a mélyben rejtezik, áldott állapotban. Az idő méhében szunnyad, csendes formálódásban.

Aki megtöri a várakozás burkát, elveszíti a rejtező csodát.

A tiszavirág várakozási ideje három év, a repülés néhány óras csodájáért.

A bimbóban benne él a kibontott virágszirom és illat – a várakozás ajándéka.

még várd a csodát
ne siettesd a rózsza
alvó magzatát

***

bimbóállapot
titkot rejtő rózszaág
hamvas zárt burok

Danyi Melinda

Variációk rózsára

Dac

Rózsás orcádat
szűrös tekintetteddel
hervasztod. Be kár!

Remény No. 1

Rózsafüzérek
morzsolnak csendes imát
galambok elé.

Remény No. 2

Ujjbegyeimmel
morzsolok csendes imát
rózsafüzérré.

Lovas betyár

Gyűlik a Tövis
Boris haragja Rúzsza
Sándor talpában.

TestIsÉg

Testemre borulsz,
láz éget, torkom szorul.
Én rózsahimlőm!

Sub rosa

Oltalmam alatt
titkaid biztonságban
szírmot bonthatnak.

Cseke Ibolya

Letépett rózsza:
szíromcseppet könnyező
hervadó halál.

Dávid Adél**Krisztus**

Ma megérintett
az aranyrózsza – ez a
szeretet nyelve.

Egry Artúr**szellőrózsza**

vágyva szép halált
szerteszórva szírmait
végsőkig dacol

Farkas Cs. Tekla

Rózsával fedj el,
Ha eljön a bús halál,
Szírmába temess!

Fazekas István**Gencso Hrisztozov szeme**

Törökök jöttek.
Sós kútból, kerék alól
nyílnak a rózsák...

Fer-Kai**Szent Margit kolostora**

sziget rózsája:
tüskéi omló kövek,
kelyhe puha menny

Elnyíló rózsza

kihülő földön
parázs – tűzlelkű bokor
vére csepereg

Futórózsák a falon

Virágözön-fal
mögött harang zengedez –
rózsák hangja: csend

Fucskó Miklós**(Aszály)**

Cserepes földön
rózsaszirmok: összeér
keménység, lágyság.

(Temetői anizs)

Rózsafejeket
ringat sírok fölött a
lélekharangszó –

Gál János**Tüнемény**

Belvárosi rom,
murván nevelt rózsató
kövekre nevet.

Habos László

Alkonyi szélben
rózsaszirmok szállnak.
Fejfádon könnyem.

Csókot, tört rózsát
s mindent, mi még megmaradt
hervadásomból.

Hajós Flóra

fagyott ablakon
a sápadt jégvirágból
alkony-rózsza lesz

Halász Zsolt

A rózsám csókol
Vércseppet az ajkamra
A nyoma örök

Hegedűs Ilona

Szirmok rúzs színe
névnapodra többet ad mint
rózsakert képe.

Csipkerózsika
ma megmentendő úrfi.
Egy kocka lovag.

Herczeg-Vecsei Katalin**Rózsa**

Tüskés karjaid,
virágok királynője,
nem rémítenek!

Hiába szúrsz meg,
és serkented ki vérem,
vázámba teszek!

Rózsabimbó

Szerelemillat
lengi körbe a kertet,
kinyílt egy bimbó.

Hollós Judit

téli szakítás –
rózsaszirmokból épül
újra a Tejút

két haza között –
szögesdrót hímez tövist
a hold-rózsára

Horváthné
Erdélyi Zsuzsanna

Vörös rózsának
zöld levelén fehér hó:
Hazám színei.

Kis, fényes zöld pont:
rózsabogár szundikál
illatos ágyban.

Rózsa kelyhébe
mint simogató kézbe
fejem lehajtom.

Horváth Ildikó**Rózsa**

fekete-bíbor
bódulatból – csak ha nyers
erő kirángat

Bimbó

ha belém nyitnál
rád zúdulna didergő
mezítlenségem

Horváth Péter

Tán csillag küldte:
szentjánosbogár szállott
egy rózsaszálra.

Ne tépd a rózsát:
katica vall szerelmet
fehér szirmain.

Holdas éjszaka:
rózsám megannyi szirma
ezüstben fürdik.

Rózsaaág remeg:
imént röppent róla el
egy cinegepár.

Kántor Krisztián

párolgó zápor
kis ökörszem billeget
rügyező rózsán

olvadt napfényben
hólé lassan csepereg
alvó rózsákra

Kertész Nóra

szép rózsalugas
szivárvány-ívben hajlik
vad orgiákon

borzolt szirmokkal
labdázna gőgő szelek
szorongnak lelkek

csipkés orcapírt
csipkednek éles tuskék
megdőlt szárazon

erőszakos méh
bibéken táncolva lép
beporzásra kész

szép kelyhe mélye
ont mézédés illatárt
szétfolyó nektár

kéjjel tetszeleg
hullámzó levelei
lassan peregnek

remegve rezgő
ezer színes rózsaszál
megadja magát

szárban szakadva
megvágott fájdalommal
mind párra talál

selyemszín párnán
foszlik, csúszik pártája
a föld sarába

rózsaszín álma
lett orgiázásakor
virágos veszte

Kerti Károly György

napsugár tör át
rózsaablak üvegén
sorsodra vet fényt

földi szivárvány
pázmái között hajlong
egy rózsakertész

a tavirózsák
végleg gyökeret vertek
Monet vásznain

kék rózsafüzér
szemei gördülnek le
kérges ujjakon

a repedésben
kövirózsa lelt tanyát
már terjeszkedik

Kiss Attila**Téli rózsák IV.**

A remény miatt
éli túl minden rózsza
nálunk a telet

A rózsza télen III.

Tavaszbba vetett
hite kemény, akár az őt
szorító föld

A rózsza télen IV.

Hosszú éjeken
tisztelik hullt szirmait
fenn a csillagok

Kiss Géresi Eponin**Kosztolányi Dezső rózsája
Balassi Bálintnak**

„A nyár bedobta rózsakoszorúját
/ múlt este a nyílt ablakon.”
(Kosztolányi Dezső)

Kardélre szirmok
hullanak. Kettébe szelt
tüske a sírvers.

**Ady Endre rózsája
Krúdy Gyulának**

„Utálok a rózsát...”
(Ady Endre)

Vérem rózsáktól
rossz. Éjszaka pillangó
szívja: cemende.

**Arany János rózsája
Kazinczy Ferencnek**

„Mint egy rózsagyepű, úgy ült a leányság.”
(Arany János)

Új szó: szélrózsa.
Bármely irányba veled
lehet indulni.

Koosán Ildikó**Óda a rózsához**

Rózsa! Te

királynőpompa,
féltett porcelán ékszer,
ünnepi oltár;

bársonnyal bélelt
bölcső, harmatringató
drágakőkegyhely;

tavasznapkeltén
litániába rejtett
szerelemóda;

csöndillat-futam
eolhárfá-pengető
lélekhúrokon;

lész sóvárgóid
össztűztekintetétől
karbunkulusszín,

fűszeres nyári
dallam, áhítatszoltár;
de őszül az ég;

állva halunk el
mind kik dalra születünk –
temetetlenül.

Könyves Mirjam**Magányos ház**

Vadrózsa kerítés
Otthagyott vágyak őre
Csend, rózsák, semmi.

Lajkó T. Zalán

Rózsaút

Zöld bimbólabda,
mit rejtegetsz? Csak feszengsz,
pirulsz – míg hasad

felhasad – bomló
szirom-szoknyák alatt csöpp
alsószoknyácska,

ránca már simul,
fodra még rejt, hisz' amit
dédelget – por az,

nyers, zsenge hímpor –
a kerge-fürge szél még
szét nem hordhatja!

Érjen férfivá –
s majd ereje teljében
lódul útjára –

bódító, huncut
tavasz! – Fújj, szél, mámor, hajts,
szerelem duzzaszt,

lelném bibémet,
tapadnék babámhoz, nász
vár rám, varázsos

átlényegülés!
Sok-sok magocska hulljon
a földre, a dús

agyag-emplőre,
eresszen gyökeret mély
sötétbe, s szívjon

csillagmezők hunyt
porából ruhácskát, szép
testet magának –

magból majd magonc,
bókos, sudár szár ered,
levél, s lám, bimbó,

két rőt bimbócska
bólint a szárhegyen, bont
kelyhet, lágy, selymes

szirmuk mosolyog...
Nyissz, nyissz. – Szegetten hová
kerülnek?! Lázás

tenyérből szavak
remegős árján izzó
tenyérbe egyik –

s párja, a másik?
Hideg kőlapra teszik,
elszárad, porát

a szél avarral
kavarja, huss, felkapja.
Ki látja? Csak a

vén templomtorony
fényben fürdőző szeme –
rózsaablaka.

L. Horváth Zsuzsa

Szirmok a szélben,
hervadt rózsákként hullunk
a feledésbe.

Rózsákat ringat
ezüst harmatú hajnal
égi könny perreg.

Vérvörös rózsza
rózselángként lobban el,
közeleg a tél.

Lovász Krisztina

Rózsák Borges sírjára

Rózsafolt arcán,
halott apáca. Szűz tőr
tigrisben ragyog.

Haiku-rózsát
hajított hajába, szó-
tagolt szerelem.

Így pihen sírján
a rózsza: ideáig
lehullt szirmokkal.

Vetkőző rózsza
illatozik a könyvben,
az idő lapoz.

Alvó könyvtárban
vakon lapoz álmokat.
Sziromsuttogás.

A vak pupillán
visszatükröződő éj:
fekete rózsza.

A költő alszik.
A rózsza álmodja őt.
A tigris ásít.

Mélységes rózsza:
szobámban illatozik
örökké a vers.

Ki látta Borges
lángoló vak rózsáját
az alkonyatban?

Kard éle nyakán,
ő volt a legszebb. Egy volt,
s feledhetetlen.

Elhervad egyszer
a *misztikus rózsza* is.
A múzsza halott.

Elhervad egyszer
a *misztikus rózsza* is:
a költő halott.

Ha vidám: dalol,
iromba szirmokat szór.
Milonga d'amor.

Rózsaidőben
álmodik, bársonyt ölel
a dermesztő tél.

A Hold kertjében
egyedüllét bimbója
napsütést remél.

Mennyi rózsza, a
papíron örvénylik mind,
szétfújja a szél.

Rózsakoszorút
hord össze a szél, sírján
egy tigris pihen.

Lőrinczy Barbara

jégtestű rózsák
szőnek szíromba álmat
sosem felednek

haldokló rózsza
sós óceán szájával
szívta ki lelkét

szőke szíromra
ereszti csöppnyi lábát
apró tűzbogár

csöndes a kertem
szelíden szundít mélyén
a rózsabogár

tömör szagával
rózsavér hull a földre
sikoltó tövis

száz tavirózsa
elringat karjaiban
mezítelenül

rózsavirágok
kövesednek fénytelen
szembogaradba

M. Nagy László

gyilkos robbantás
a rózsák elhervadnak
a gyász itt marad

Markovity Radmila

Csalódás

Rózsacsokkal,
bűvös illattal jöttél.
Tüskéje maradt.

Mayer Imola

Rózsa, hallod-e
álmodban méhek zaját
kik benned jártak?

Rebbenő szírom,
egy hangya lépte mozgat
most világokat.

Mersdorf Ilona

búcsú

rózsává nyíltam
éltre csókoltalak
de tüském megölt

Mészáros Ildikó

nemesi rangját
ősi vadhajtság adta
a palást már új

rejtsd el a rózsát
de ne a kabát alá
áruzó illat

Mészáros Mária

Lángot vet a nap,
Jégvirág rózsák sírnak
Néma ablakban.

A kertben csend van.
Rózsaillat ölel át
Minden fűt és fát.

Rózsák szirmait
Ringatja a tó vize.
Lengedez a szél.

Móritz Mátyás

Merengő rózsza

Anyám vállára
a sok fekete rózsza
szinte úgy szakad

akár az örök
akár az átálmodott
égő kárhozat

Szomjas szívemmel
e földön már nélküle
kell most epednem

és megpróbálni
rózsaszínre festve a
borongó kedvem

és bevallani
neki mindazt, amit még
egyszer sem mertem

suttogva csak az
örömről, leroskadva
egy rózsakerten

miközben a gyász
szinte felperzsel, minden
látást elvakít

szemem sötétje
szokja a hervadt rózsák
hulló szirmait

amerre járok
sárga és lila, rózsza
magokat vetek

az ijedségtől
csak dadogok, és lassan
be is rekedek

a sorsot nem is
egyszer igazságtalan
rossznak gondolom

az árvaságom
töviskoronájától
sebes homlokom

örökké tartó
november van nélküle
égen és földön

nem is sikerült
a csöndsvatagon túl
mást örökölnöm

csőrében vitte
el egy madár, akárcsak
a halál csősze

hogyan idő előtt
beköszöntsön számomra
a lelkem ősze

rózsát nevelek
holmi enyhe gyógyírként
a nagy kínomra

hogyan velük hűen
némán borulhass te is
majd a síromra

hogyan legalább te
borulj idővel le rám
örökkön sírva

szíveddel mely oly
piros mint a rózsáknak
lefelő szirma

anyám, válladra
a sok fekete rózsza
szinte úgy pereg

hogyan fáj a karom
amivel több ezerszer
nem öleltelek

Mukli Ágnes**Sírkő**

Kőszirmú virág...
örök éj verejtékén
beteljesülés.

Megtépázott

Villámló eső
bontotta könnyes szirmok,
földre temetve.

Falvédőről

Évekig néztem
anyám hímezte rózsát,
vártam, éledjen.

Nagy-Eged Boldizsár

Vérvörös rózsza
Andalítóan lángol;
Egymaga a nyár

Rét királynője
Mélyvörös színe előtt
Pipacs hajbókol

Nagy István Paphnutius

Sírodon rózsák
Mefagyott rőt szirmain
Jégvirág csipke

Mondanék érted
egy imát. Sohasem volt
rózsafüzérem.

Németh Erzsébet**Mini – rózsafüzér**

Hallgasd meg, Uram
szíromló imámat, ha
néma is ajkam!

Tudod, mit akarok
mondani neked, kérlek
hát: rózsának láss!

Szenvedésemet
s a csodákat köszönöm,
mint a hervadást.

Nem kérek többet
annál, mi embernek jár –
bár virág vagyok.

Büntüskéimet,
Uram, szaggasd le rólam,
ne szúrhasanak.

Jósággal áldj meg,
ölelő karjaid nyújtsd –
zuhan a világ!

Hitemmel kérlek
– ajkam kiszáradt folyó –,
hallgasd meg imám!

Orgoványi Anikó

Rozsdatemető
szocializálódott
rózsabimbója.

Pacl Ábri Judit

Vacog a távol
Lázzózsakertet épít
a látóhatár...

Fáradt rózsafák...
Kelyheik vérvonalán
alázat piheg...

Karcsú vázában
halálra szúrja egymást
kilenc rózsaszál...

Pálmai Tibor

Kívül, tövisbe
záródó másság karma.
Belül, nyitott szív.

Rózsaablakon
beszüremelő Hitetlen
napszínű hitben.

Szélrózsa tekint
minden gyermeke felé:
bókoló erdők.

Rózsafüzéren
kapaszkodó szentekkel
pereg életem.

Zuhanyrózsákon
vízkőbogarak gyűlnek.
Örök kötődés.

Csipkerózsika.
Lassú lélegzetvétél:
mesés magányban.

Gázzózsá. Kék fény.
Hideg fém, meleg kezek.
Tearózsá gőz.

Papp EmeseEcce Homo

Az ember aki
egyszerre a szírom és
a tövis maga.

Petz György

A légy, aki fürdik
benned, többet tud rólad,
mint én, ki ültet.

Tüskén virág él,
és a színe épp olyan,
akár a vérem.

A rózsá Rózsá.
Hogyan találhatnád meg,
ha te csak te vagy?

Labirint-rózsá –
kivágom tüskéiből
és beleveszek.

Pipics JánosSziromhullás

rózsalelkű árny
selyemre ég az arcod
s fogynak szirmaid

Magányosan

hajnali szírom
rózsát takar be a köd
úton egyedül

Plesovszki Hajnalka**„Brontë után”**

Büszke rózsza, törd
meg a szárát, ujjaid
bánják tövisét!

Tövised átdöf,
vérem vörösen csordul,
kegyetlen rózsza!

Nippon virágai

Ha bazsarózsa
lenne a rózsza, érte
sírnál vérkönnyet.

A rózsza szára
megtörik, a krizantém
inkább meghajol...

Rózsám nézd, a sok
cseresznyevirág miként
hullik a földre!

Pócsi Andrea

szerelem és dac
gyakran egy töről fakad
rózsza a porban

hány rózsza bánta
esküvő volt délután
szirmok lapátszám

Puchla Nikolett

Rózsza szirmait
A szél tovasodorja:
Szerelmes könnyek.

Reichenbach József

Fehérlő rózsza
Princípiuma nem más,
Mint lélek szilánk.

Rohrer Margit**Fohász**

Mária, mennyek
rózsája, szeretetet
hints a világra!

Rozán Eszter**Tűzijáték**

Ki tudja, hányadik veszekedésen voltak
túl. A nő megint késett, a férfi türelmetlen-
kedett. A tűzijáték már rég elkezdődött,
amikor megérkeztek az emberekkel zsú-
folt parkba. Hangos durrogás töltötte be
a teret, galambok menekültek fejvesztve.

– Bocsáss meg! – szorította meg a
férfi a nő kezét.

– Te is nekem! – válaszolta a nő.

Elragadtatottan bámulták az eget.
Színes alakzatok jelentek meg, majd
hulltak a mélybe. Rózsza formálódott
pontosan fölöttük, csillámporként ölelve
át kettejüket.

langyos éjszakán
összegyűjtötted rózsák
ősi énekét

Harc a rózsákkal

sötét utakon
rózsatövis karmolja
lelkünk kincseit

Gyommal benőtt ösvényen vándorol,
lábát csalán csipkedi, tövis karcolja, haja
csapzottan lóg a homlokába. A távolban
mennydörgés, baljóslatú felhők uralják
az eget. Fura nesz hallatszik a bokrok
alól, gyík surran a kövek között. A fe-
je fölött összecsapnak az ágak, varjak
figyelik kárörvendőn. Áthatolhatatlan
bokrok állják útját, hagyja, hadd kar-
molják véresre a tüskék. Csatarendben
sorakoznak a rózsák, csak hosszas harc
után érti meg, eddig, és nem tovább.

győztesnek hitted
a távolodó időt
ajtót nyitottál

Ima

Fejét előrehajtva ül a templom pad-
jában, körülöleli a csend. Tömjénillat
száll a levegőben, gyertyák pislákolnak
az oltár előtt. Megborzong, összehúzza
magan vékony kardigánját. Arca meg-
tört, szemében végtelen szomorúság.
Ujjait összekulcsolja maga előtt, elve-
szett kedvesére gondol. Feltámad a szél,
nyitva hagyott ablak nyikordul valahol.
Szeméből könnycsepp gördül, nem törli
le, hagyja, hadd folyjon tova. Imájában
összeér lét és idő. Tétova mozdulatokkal
eszmél, kisütött a nap, sugara aranyár-
gán hatol át a színesre festett üvegen,
rózsamintát rajzol a túlsó falra. Megba-
bonázva nézi, azzal a meggyőződéssel,
hogy ő és szerelme nem váltak el örökre.

fénykoszorúban
álom és valóság csak
megtört pillanat

Rózsa Iván

Lány-panasz

Az én rózsám már
Ágyúöltelék-jelölt:
Sír a magyar lány.

Pink Panther

Rózsaszín párdúc –
Egy gyémánt, miért versengsz;
Egy film, min röhögsz...

Bálványok

Pink Cadillac, és
Pink Floyd, rózsás bálványok:
Masszív ikonok...

Rózsa Iván

Nomen est omen:
Chorijambus a nevem.
Így költő lettem...

Aranypolgár

Utolsó szavad:
„Rózsabimbó!” – és véged...
Pá, Aranypolgár!

Sacarita

Jézus

Szíve rózsája
Kopár ágainkra fut
Lelkünk kertjében

LáZRózsák pírját
Csokorba nem kötheted.
Ördög vigye el!

Sánta Hajnalka

Rózsacsokor

Villanyoszlopon
rózsacsokor – hiányzik,
ki innen ment el.

Sárközi Richárd

Ha rózsát ültetsz,
számold bele a tüskét
a teremtésbe.

Imát imára –
nem hagyja szóhoz jutni
Istent a füzér.

Rózsabokornak
nem állít emlékművet
a türelem sem.

Simon Zoltán

Forró zsarátnok
és szenes deszkák között
megperzselt szírom.

Stenszky Cecília

Gyász

Rózsafa ágyunk
– hiába ígérted meg –
bimbóban maradt.

Stanczik-Starecz Ervin

Rózsa és vadmeggy Bara & szakura

ó szakura ó
már nem bódít leved
rózsák bora kell

rózsa a hajnal
vén magammal mit kezdjek
új napom rég vak

tiltott rózsakert
körül vadmeggy buján hajt
átnövök hozzád

illó fényolaj
szédítő imaszaké
tört rózsagyónás

feküdj le ne félj
napvörös rózsabort kapsz
itt nincs már tövis

Rózsaszent tükör

látlak Ferenc jöjj
vérző kétség úz hozzám
maga a rózsa

égbe fagyott hold
téli éj menj celládba
légy átszúrt rózsa

kétséged vére
folyjon fehérén jöjj ki
holt rózsabokor

mutatom magam
nincs hó hideg sebrózsa
ölel a tüske

Szaló Rebeka

Könyv lapjai közt
Van egy rózsza: meghalt, és
Örökké él ott.

Hold a tó vizén.
Helyén az esti égen
Egy tavorózsza.

Száva Csanád**(tövissrózsza)**

az első rózsza
ereje tövist növeszt
a többiekre

Szente B. Levente**Célkeresztek**

a szakadó esőben
fejet hajtó rózsákat
célkeresztek borítják

Tanítások

jó anyám, jó apám!
tanítások
a rózsák hallgatására.

Szepsy Eleonóra

Úgy érzem, rózsza
vagyok. Istenem, neked
nyíltam! Fogadj el!

Szigetvári Zsófia Petra

Mikor átnyújtod,
megáll az idő, de élni
fog a pillanat.

Szilveszter Zsuzsa

A rózsza régi
vagy az illat ugrik át
az idő burkán?

Lélegző rózsza.
Lüktetését éreztem
a titkainkban.

Szórád Mónika**Kínlenyomat**

Zúzmara marta,
rózsatüske karcolta
lélekszárnyamat.

Két tér egyben

Égfeletti él,
Égalatti elhallgat
rózszaszíromban.

Kiszabadítja

Haját kibontja,
mint a rózsza szirmait:
beteljesedik.

Hódolat a szentnek

Ujjaim szórják
fehér rózsák szirmait
megszentelt térben.

Szöllősi Bernadett**Nő a rózsa**

úgy alkotta meg
az Isten a nőt, mint
a rózsát: ki nem
tudja, hogy érjen hozzá:
könnyen vére serkenhet.

Tamási Orosz János**Virág**

titkok szöttese
szólsz ám ő az adj' Isten
örök derűje

Pörpatvar

I.
nem becézem, ez:
tüs. Szögelni lehetne
véle koporsóm!

II.
vérig ha sértesz
mégsem haragszom; bolyhod
semlegesittysutty...

Véset

Rendületlenül
ül s figyel a Rend. S nevet
a rózsafüzér.

Tamásné Mitiner Mária

Avarban jöttél,
rózsaszírom szőnyegen
mentél el tőlem.

Tar Károly

tetovált rózsa
színpompás és szagtalan
melleden lüktet

rózsalugasban
illanó illat minden
reménytelenség

arcod rózsáit
beteg lázad hevíti
fájóan szép vagy

Tarjáni Antal**Fehér rózsa**

szivárványból font
színtelen gyászkoszorú
Szűz nász az éggel

Tekse József

Lábam előtt szó
szirmából szőnyeget az
éj ágyába hűz

Tóth Ágnes**Hallod-e?**

Hallod-e, hogyan
sír a rózsa, ha hervad
szirmait ejtve.

Tillmann Pentele**Hányattatott sors**

egy labdarózsa
pattog viharos szélben
kis ágrólszakadt

Mozgó pont

tavirózsa közt
lavíroz a sikló, csak
a feje látszik

Halálos szerelem

vörös rózsá, mint
vértócsában az örvény
szemedben tört fény

Tóth Judit**tövishegek**

rózsatövisék
hegei nyomát látod
ráncos kezekben

Tuboly Erzsébet

Rózsába tévedt
Egy kalandvagyó hangya.
Bódultan sétál.

Rózsafa pipa
Pöfékelő öregúr
Arcán bölcs mosoly

Rideg január
Fekete rózsá gyászom
Hiába ima

Öreg pár ballag

Csendes rózsálugasban.
Egy üres pad vár.

Valyon László

Vérfoltos a hó
csipkebogyó-sebeken
friss gyolcstakaró

Ványai Fehér József

Ki rózsát szakít,
nem én vagyok, ki nevel,
az leszek én, az.

A legszebb ágán
anyám rózsafájának
maradt még bimbó.

Vercsek Györgyi

édes anyaföld
hulló rózsaszirmokat
fogad örökbe

tearózsafej
baldachinját teríti
apró rovarra

romos házfalra
tündöklő futórózsa
lehel életet

illatos bokor
apró babarózsákat
ölel magához

Vass István Pál

stigma

golgota-virág
szög és szuronyhegy döfte
eleven rózsa

vágy

örvénylő öled
kibomló rózsabimbó
szomjazó kehely

patyolat1

törött tó tükrén
békanyál és hínár közt
tavirózsa ring

patyolat2

a szenny és mocsok
fölött vizet virágzik
a zuhanyrózsa

várakozás

keringő kerék
mozdulatlan tengelyén
szélrózsa fordul

rózsák háborúja

lancaster és york
dinasztiák viszálya
királyi trónért

rózsafüzér

imáink láncá
ég és föld között őrl
az imamalom

Vermuth Attila

Buzgalom

Szelíd anyóka
ujjaitól virágzik
egy rózsafüzér

Katedrális

Földöntúli fény
kévéit bontogató
rózsaablakok

A kihülés virágai

Egy hajléktalan
gáZRózsákról álmodik
a kapualjban

Wanek Judit Klára

Tél tarolta kert
hódunna alatt pihen –
rózsát álmodik.

Szárított rózsa –
időtlenységbe lopott
élet alkonya...

Rózsák, madarak
múlásunkba hullanak
szírommal, tollal.

Szirmát nem tárja
a sivatag rózsája
holt táj virága.

Wilhelm József**Amikor elszabadulnak
az indulatok**

Fekete rózsák
egy botanikus kertben.
Ez is rasszizmus?

Zentai Eta

Ártatlan, fehér
rózsa alvó szíveken
Sötét fájdalom

Zsatkovic Edit

repcemezőben
férfivá változott fák
dobolnak ritmust
sámánok dervistánca
bájjal tündérrózsákat

csipkerózsa-lány
csipkebogyóbokorban
lilásan vacog
dércsípte zúzmarás köd
szél szagatja fátyolát

találtam bimbót
ingó-bingó-ringó lányt,
szerettem, óvtam.
Rátarti romlott rózsám
féltett – feslett elhagyott.

Kezében tartja lapunkat, Kedves Olvasó – hadd higgyük, hogy „nyert ügyünk van” így, mert törekvéseinket megítélheti, s határozhat arra, hogy adójának egy százalékát alapítványunknak ajánlja föl.

Ezt megteheti, ha kedvezményezettként

a **Cédrus Művészeti Alapítványt**

nevezi meg, adószámunk pedig:

18110661-2-41.

Köszönjük.

...nem karácsonyfa

Néhány szó a hagyományos és a modern haikukról
a „RÓZSA” téma kapcsán

Harmatos rózsza
két héten át virít csak –
hosszú hervadás

Gyönyörű virág
illatával elbódít –
de tüskéje szúr!

Ó, hová repülsz,
ki kap el az esküvőn
kis rózsacsokor?

Szíve jéghideg,
csak saját gyomrát tömi –
peckes Rózsadomb

Kisfiú fürdik,
most feltör a szökőkút –
ez még rózsavíz!

Mélyből felcsillansz
szeretet drágaköve –
csodás rózsakvarc

Ha jó betegség
morzsolgatják kis kezek
„óvj, rózsafűzér!”

Szíved perzseli
szerelmed elrabolja –
forRÓ ZSArátnok

tése a *Magyar értelmező kéziszótár* szerint: „Tüskés szárú, páratlanul szárnyalt levelű, teljes, illatos virágú kerti cserje”. De második jelentése: virágnév. Ezenkívül „e virág formáját utánzó ábra, dísz, ékszer, kokárda”. Nem sorolom az összes jelentést, de a rózsza népies változata jelenti például a szerelmes megnevezését is. A szó jelentése szempontjából tehát sokféle rózsáról lehetett írni a pályázatban.

A téma titokzatosságát más is okozza. A japán eredetű haikunak történeti szempontból két fajtáját különböztetjük meg:

– dentó haiku, azaz hagyományos haiku, amelynek a szabályai szigorúbbak, mint a haiku másik fajtájára vonatkozó szabályok;

– gendai haiku, azaz modern haiku, amely sokkal szabadabb, és egyre több újítás is jellemzi.

A hagyományos haiku egyik fontos előfeltétele az ún. évszakszó, japánul kigo. Minden hagyományos haikuban kell szerepelnie évszakszónak, amely arra utal, hogy milyen évszakban íródott, mely évszakban játszódik az adott haiku. Az évszakszók többek között lehetnek:

– az évszak egyes részei, pl. tavasz kezdete, kora nyár, ősztető, télvég;

– természeti jelenségek, pl. tavaszi eső (tavaszi), hőség (nyári), őszi szél (őszi), hóesés (téli);

– égi tünemények, pl. Orion (tavaszi), Tejút (nyári), telihold (őszi), Szíriusz (téli);

A Napút 2017-es pályázatának témája, a „RÓZSA” több szempontból is titokzatosnak, talányosnak mondható. Hogy miért? Elsősorban azért, mert a rózsza többjelentésű szó a magyarban, tehát többféle értelemben is lehetett róla haikut írni. Első jelen-

– növénynevek, pl. szilvavirág (tavaszi), mandarinvirág (nyári), piros törpejuhar-levél (őszi), teavirág (téli);
– állatnevek, pl. fülemüle (tavaszi), kakukk (nyári), lazac (őszi), bagoly (téli).

Japánban komoly gyűjteményeket adnak ki folyamatosan, amelyek felsorolják a különböző évszakszókat.

Valójában tehát a „rózsa” szó használatával lehetett hagyományos és modern haikut is írni. Ha hagyományos haikut írunk, abban a rózsa lehet évszakszó, méghozzá nyári évszakszó. Tehát aki hagyományos haikut készített a pályázatra, annak nyári témájú haikut kellett írnia.

De a modern haikuban is szerepelhet „rózsa”, ebben az esetben nem tekintjük ezt a szót évszakszónak, és ebben a haikuban modern eszközöket kell alkalmaznunk.

Érdemes általában megfigyelni, hogy melyek azok a költői kifejezőeszközök, stílusjegyek, amelyek mind a japán hagyományos és modern, mind a magyar versekben előfordulnak, melyek azok, amelyeket a japánban nem szokás használni, és végül melyek azok, amelyek a japán haikuban előfordulnak, a magyarban viszont nem.

1. Mind a magyar, mind a japán versekben előforduló költői kifejezőeszközök és stílusjegyek a teljesség igénye nélkül:

- allegória
- alliteráció
- allúzió
- állandó jelző
- elhallgatás
- enigma (rejtvény)
- ellentét
- fokozás
- gondolatpárhuzam

- hangszimbolika
- hangutánzó szó
- hangfestő szó
- hasonlat
- humoros stílus és annak különféle árnyalatai
- megszemélyesítés
- metafora
- metonímia
- nagyítás
- sejtetés
- szimbólum
- szinonimák használata
- szóismétlés
- szójáték
- tömörítés.

A felsorolt számos költői kifejezőeszköz közül néhányat különösen gyakran használnak a japán versekben, s néhányat kicsit másképp, mint a magyar versekben:

– alliteráció: a japán versekben csak ezt a fajta rímet használják, de nem a szó eleji hangok csendülnek össze, mint a magyarban, pl. „Szekszárdon születtem, színésznőt szerettem”, hanem bizonyos szótagok, amelyek egy mássalhangzóból és egy magánhangzóból állnak, amelyeket morának nevezünk, pl. Sizukasza ja, iva ni simiiru szemi no koe. Ez azért van, mert az ilyen felépítésű szótagok a japán nyelv megkülönböztető jegei. Ezeket a szótagokat írják le a szótagjelekkel. Előfordul, hogy egy versben különös elrendezésben szerepelnek az ismétlődő szótagok, helyesebben morák. Néha egy rövid, 17 morás haikuban 3-4 mora is ismétlődhet, ez teszi széppé, hangzóssá a haikut;

– állandó jelző, japánul makurakotoba, ami annyit jelent, hogy ‘párnaszó’. A jelző úgy hajlik rá a jelzett szóra, mint fej a párnára;

– bevezetés, japánul dzso – a japán vers legnagyobb részét kiteheti;

– elhallgatás – a haiku fontos jellegzetessége, hiszen már Basó is azt mondta a 17. században: a költőnek a feszültség tetőfokán el kell hallgatnia, hogy a folytatást az olvasóra bízassa, aki aztán saját elképzelése szerint alakítja ki a maga számára, bensejében a költeményt. Basó úgy magyarázta ezt, hogy a jelenség olyan, mint a harangzúgás, amelynek egyhangú kongása után fülünkben még hosszan zúg ez a hang. Ennek során az olvasó maga is az alkotás részesévé válik;

– ellentét – ezt is Basó fejlesztette ki a haikuban. A haiku első két sora éles ellentétben áll a harmadikkal. Az utolsó sor olyan fordulat, amire az olvasó nem számít, így a meglepetés erejével hat rá. Ezért fontos, hogy ha haikut fordítunk idegen nyelvből, a sorok sorrendjén igyekezzünk nem változtatni. Ha változtatunk, akkor elvész a versvégi meglepő fordulat;

– hangszimbolika;

– humoros stílus és annak különféle árnyalatai;

– sejtetés;

– szimbólum: nagyon gyakori a japán versben, hiszen sok tekintetben a japán gondolkodás jelképszerű, ami az írásrendszerből is adódik;

– szójáték – a japán nyelvben sok az azonos hangalakkal, de teljesen más jelentéssel bíró szó, vagyis a homonímia. Így aztán rengeteg lehetőség nyílik a szójátékokra. A magyar nyelvben is sok a homoním szó, és mégis, a magyar haikuköltők alig alkalmaznak szójátékot, pedig az érdekesebbé, izgalmasabbá teszi a költeményt;

– tömörítés.

2. Most felsoroljuk azokat a költői kifejezőeszközöket, amelyeket a japán versekben nem szoktak használni:

– a japán versnek nincs címe. A dolgokat egészében szemlélik, nem

részletekben. Európában hajlamosak vagyunk mindent analizálni, felcímkézni, s ilyenkor a sok rész között elvész az egész. És még egy: ha címet adunk a haikunak, akkor burkoltan egy negyedik sort adtunk hozzá a vershez, azaz a tizenhét szótagot meghosszabbítottuk;

– a japán versben a sorok végén nincs rím – a japán fül számára a sorvégi rím kellemetlenül hangzik;

– a japán versben nem kedvelik az áthajlást, az enjembement-t. Külön költői kifejezőeszközt alkalmaznak, amely a sortörésre hívja fel a figyelmet:

a/ a hagyományos japán haikuban ez a kiredzsi vagy hasítószó, amely a verssor végén helyezkedik el,

b/ a modern haikuban ez a megszakítás a kire vagy hasítójel segítségével valósul meg, ami nem más, mint egy gondolatjel, megállásra, elmélkedésre szólít fel;

– a japán versben nagyon kevés, vagy egyáltalán nincs ige vagy igei szerkezet. Helyette inkább névszói szerkezeteket találunk. Ez talán azért van, mert a haiku mindig egy pillanatnyi állapotot tükröz, az „itt és most” helyzetét ragadja meg, impresszionisztikus képet fest le.

3. Végül nézzünk olyan költői kifejezőeszközöket, amelyek nem jellemzik a magyar verseket, de a japánokban gyakran előfordulnak:

– engo, vagyis célzás, utalás, amely egy másik szót hív elő az olvasó tudatából. Valami újabb gondolatot, asszociációt sugall;

– utamakura, vagyis nevezetes helyek. A költő olyan nevezetes földrajzi helyekről szól a versében, amelyeket mindenki ismer. Az ezzel kapcsolatos történelmi, földrajzi ismeretek köztudottak a japán emberek körében.

A földrajzi névből az olvasó az ott történt eseményekre asszociál, ez teszi a verset magasztossá, ünnepélyessé.

Az eddigiek alapján – főként a hagyományos haiku vonatkozásában – az derül ki, hogy haikut írni egyáltalán nem könnyű feladat. Nagyon sok dologra kell ügyelni, ha igazán jó haikut szeretnénk írni. Ez persze nem jelentheti azt, hogy minden költői eszközt bele kell gyömöszölni a haikuba. A haiku nem karácsonyfa, amit mindennel a világon fel lehet díszíteni. A haikunál az eredetiség, a költői erő és frissesség talán a legfontosabb.

Valamivel könnyebb és szabadabb, de teljesen más a helyzet a modern haiku esetében. Ha tehát nem hagyományos nyári haikut írunk a rózsáról, akkor abba minden modern kifejezőeszköz elhelyezhető, ha természetesen hangzik, ha eredeti. Körülbelül a 21. század kezdetétől foglalkoznak

a haikuköltők és haikuval foglalkozó irodalmárok azzal, milyen szavak, milyen költői eljárások fogadhatók el a modern haikuban. 2000-ben Londonban még arról vitatkoztak, hogy a „helikopter” szót lehet-e használni, hiszen Basó azt nem ismerhette. Azóta voltak olyan felvetések is, hogy a háromsoros haiku soronkénti szótagszámát 8 – 8 – 8-ra növeljük. A haiku kedvelt műfaj lett az egész világon. Egy népszerű és élő műfajjal kapcsolatban sok mindent megpróbálnak. Így tehát, ha a haiku modern, akkor a legváltozatosabb költői eszközök alkalmazhatók benne, talán kivételt képeznek a 2. pontban felsoroltak, bár ezt sem tekinthetjük törvényszerűnek, mert egyik legnagyobb haikuköltőnk, Fodor Ákos is gyakran adott címet haikuinak, és attól azok csodálatosan szépek, lebilincselően értékesek maradtak.

Vihar Judit

FALUSI ZENÉSZEK

Emlékezet

Fodor Ákos

FOGYASZTÓVÉDELMI TANÁCS

Attól még nem kell
könnyezned, orrot fújnod,
hogy zsebkendőt láatsz!

EGY ALKAT

erősködő gyöngé

SZÓ-ÉRTELMEZŐ

hommage à Churchill

Ha Ön sportorvos:
segítsen kigyógyulni
a sportolásból!

MAGNA MORALITA

Nincs hűtlenebb a
„kényszer-hűségénél”: ő
önmagát csalja.

TRAGIKOMI

A legtöbb FÉRFI
Don Juan & Othello –
– egy mezbe bújva.

CIVILIZÁCIÓ (2.)

csomagolóanyagbacsomagolt
csomagolóanyagok

TUDOMÁNYOS KIHÍVÁS (XXI. SZ.)

Könnyen oldódó
víz-tabletta és lég-por:
főltalálándók!

KEPES SÁRA-HANGMINTA

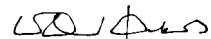
„Napjaim immár
megszámláltatván. Tudom.
Én számláltam meg.”

BÍZTATÓ

Ha majd e-világon
lehetetlen lettem,
akinek hiányzom:
magában keressen.

LOVE STORY

*Aradiy kerestelek,
míg meg nem találtele*

Két esztendővel ezelőtt halt meg a Fodor Ákos. Köszönjük Podonyi Hedvignek, hogy hagyatékbán maradt írásokat adott át lapunknak közlésre. Köztük a költő egy eredeti kézírását őrző kétsoros.

Bányai Tamás

Csak röviden

Emléktábla

A város előkelő negyede, régi, de gondosan felújított épületek, polgári lakosság. Az egyik ház lakói odakint sorakoznak az utcán, a bejárat előtt, emléktábla avatására várva izgalommal. A kaputól jobbra, mintegy két méter magasságban falra erősített márványtábláról lehull a takaró lepel, s így immár mindenki számára olvashatóvá válik a fehér márványba gravírozott szöveg:

„Ebben a házban, fennállásának hetven éve alatt egyetlen híresség sem lakott. Az emléktáblát a ház lakóinak jóváhagyásával, anyagi hozzájárulásával, Gombár Jenő lakóbizottsági elnök javaslatára Súr Béla kőfaragómester készítette 2011. június 19-én.”

Igazságot Mr. Crooknak!

Nem csupán Amerika, de az egész világ számára precedenst teremthet egy kaliforniai bíró döntése, aki elfogadta a gyilkossággal vádolt, és ezért egyszer már elítélt Johnny Crook ügyvédjének perújrafelvételi kérelmét. A korábbi, s mind ez idáig jogerős ítélet a vád tanúinak egybehangzó vallomása alapján született. Szerintük Mr. Crook azért mérgezte meg a feleségét, hogy megszerezze annak házát, s nyugodtan folytathassa kicsapongó életét szeretője oldalán.

Az ügyvéd arra alapozta perújrafelvételi kérelmét, hogy a NASA kutatóinak felfedezése teljesen más megvilágításba helyezi Mr. Crook bűncse-

lekménynek vélt tettét. A NASA tudományos munkatársai ugyanis olyan baktériumot találtak a lúgos vízű, arzénos üledékű Mono-tóban, amely foszfor helyett arzént is fel tud használni szerves molekuláinak. E felismerés nyomán át kell értékelni az életről alkotott elképzeléseinket.

Vagyis, hivatkozott kérelmében az ügyvéd, Mr. Crook nem gyilkossági szándékkal hajtotta végre tettét, hanem éppen ellenkezőleg. A krónikus foszforhiányban szenvedő feleségén akart segíteni, amikor arzént kevert reggeli italába. Szerencsétlen tévedés, hogy az esküdtek csak Mr. Crook cselekedetének végkimenetelét, s nem pedig annak eredeti szándékát tartották szem előtt.

Az ügyvéd idézte a NASA kutatócsoportja egyik – neve elhallgatását kérő – tudósának szavait:

Tény, hogy az arzénról évszázadokon keresztül azt hittük, gyorsan ölő mérég. Újabb vizsgálataink azonban kétséget kizáróan bizonyítják: az arzén az élet egyik és fontos alkotóeleme. Persze óvatosan kell bánni vele, amire sajnos, érthető okokból, nem mindenki képes. Gondoljanak csak arra, nélkülözhetetlen tartozéka az életnek a víz is, amely mégis számtalan ember fulladásos halálát okozhatja.

E nem várt fordulatot követően érthető, hogy a média felfokozott figyelmet fordít az ügy végső kimenetelére. Már csak azért is, mert tudvalevő, hogy a történelem során éppen elég ember szenvedett ártatlanul. Vajon Mr. Crook is ezek számát gyarapítja majd, vagy...?

Utolsó kívánság

A halálra ítélt rab gondolataiba merülve ült a priccsén, amikor a fegyház igazgatója előtt kinyílt a cellaajtó.

– Csak azért jöttem – mondta a fegyház parancsnoka –, hogy közöljem Önnel, a hagyományok alapján és a törvény szerint is joga van egy utolsó kívánsághoz. Ez persze nem lehet extrém vagy teljesíthetetlen. Hallgatom tehát.

A fegyenc egy főbólintással jelezte a hallottak tudomásulvételét, majd így szólt:

– Szeretném megváltoztatni a nevem Kovács Erikéről Kelebi Kálmánra. Hivatalosan, hitelesítve, a szükséges dokumentumokkal igazolva. És még az életemben, tehát a kivégzésem előtt. Ez az egyetlen kívánságom.

A fegyházigazgató felhúzta szemöldökét, homlokára barázdák gyűrődtek, szemlátomást erősen töprengett.

– Szokatlan kérés – mondta végül –, de azt hiszem, nem teljesíthetetlen. Meglesz, ahogy kérte.

A halálraítélt kérését még aznap teljesítették.

Másnap hajnalban két fegyőr kíséerte őt a bitófa alá.

Az akasztáshoz kirendelt bíró felolvasta az ítéletet, majd megkérdezte:

– Óhajt mondani valamit az utolsó szó jogán?

– Igen – felelte az elítélt fegyenc. – A bírósági végzés szerint, mint ahogy

azt Ön fel is olvasta egy perccel ez előtt, Önöknek most Kovács Eriket kell felakasztaniuk. Csakhogy én, miként azt pecsétes dokumentumok igazolják, Kelebi Kálmán vagyok.

A bíró elképedt. Tanácstalanul fordult a körülötte állókhoz. Hosszas sugdolózást követően kijelentette:

– Formasági hiányokra való tekintettel az ítélet végrehajtását egyelőre felfüggesztem. A fegyencet visszakísérhetik a cellájába.

Ígéret

Kopár Brúnó tizennyolc éves korában érzett rá úgy istenigazából az élet szépségére. Akkor volt először szerelmes, nagy összeget nyert kártyán, tanárai sem nyaggatták már tovább az iskolában, s még az olyan jelentéktelen apróságot is élvezni tudta, mint a tavaszi rügyfakadás. Nagy nyilvánosság előtt rögtön ki is jelentette: ő bizony nem fog meghalni!

Tehetős ember lévén sokat utazott, bejárta a világot. Két kézzel kapott minden elérhető élvezet után, ahogy mondani szokták, habzsolta az életet.

Igazán tiszteletre és elismerésre méltó, hogy tizennyolc éves korában tett ígéretét ötven éven keresztül maradéktalanul betartotta.

Kívánhatott volna bárki is ennél többet?

Betegségét nemesen viselte. Búcsúznak az írótól, aki műhelyünket oly gyakran segítette apró munkaszívességekkel. (A szerkesztőség)

Bakonyi Samu – (Bakonyi Péter)

A százfejű sárkány

Százegy ráncú bőgatyában, annak is a legeslegeldugottabb korcában létezett valamikor a szépségesen szép magyar mesevilág. Olyan szép, amilyenről minden gyerek csak álmodik – amíg meg nem tanul olvasni. Ahogyan én, Samu is. De az én Kedvesapám szerint: minél többet álmodozunk valamiről, annál messzibb kerülünk tőle, úgyhogy jobb, ha én is gyorsan elmesélem, amit tudok, mielőtt elfelejtem. Különösen, hogy a megírását nemrég házi feladatként kaptam az iskolában: brrrrrr, de ijesztő, ugye, srácok?

Egyszóval... hol volt, hol nem volt, hol élt, hol nem élt, volt és élt egyszer egy százfejű sárkány. Viszonylag jó sárkány volt, nem ártott még a százfejű légynek sem, csakhogy volt egy nagy hibája: nagyon iszákos volt. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy ez a százfejű az üveghegyen lakott, és éppen a parafadugó-toronyban. Ott fenn azonban már minden jóféle ital nagyon kifogyóban volt, ami miatt a mi szomjas sárkányunk kezdett igen elszomorodni. Meg persze kiszáradni is, ugyanis ő vizet egyáltalán nem ivott. Nagy szerencséjére azonban meghallotta egyszer az egyik nagy hírű királyi vadásztól (aki éppen igyekezett őt a meghirdetett, fenséges pénzdíj reményében legyőzni és elfogni, vagy legalábbis megölni, de ez nem sikerült neki), hogy bizony, van egy különös, mesébe illő, borból soha ki nem fogyó, Zsolnay márkájú keménycserép korsó a kurta farkú malacnál. Csakhogy a kurta farkú azt a korsót egyedül csak annak adja oda, aki... De hadd ne vágjak mindjárt a mese közepébe!

Az történt ugyanis még valamivel korábban, hogy különféle munka nélküli vitézek és közmunkás lovagok – akik nagyon is sokan laktak a környéken, háborús ipar már jó ideje nem lévén arrafelé, s akik már sokszor megpróbálkoztak a közeli várpalotában lakó V., azaz Vadászó László királynál azzal, hogy valahogy megszerezzék valamelyik lányát, meg vele a fele királyságát, de mindannyiszor kudarcot vallottak, mivelhogy a felséges lányok mindig furfangosabbak voltak náluk – elhatározták, hogy nem kísérleteznek többet a meggazdagság számukra esélytelen módózataival. Viszont a hírhedt százfejű sárkányt még soha senki le nem győzte, pedig köztudott volt, hogy szinte már alkoholista, és ettől időnként annyira legyengül testileg, hogy széllel szemben már nem is tud repülni, meg az is elterjedt, hogy már mindent, de mindent megiszik, ami egyáltalán folyik vagy csöpög, csak persze a vizet nem. Ezért döntöttek hát úgy a környékbeli dologtalan daliák, hogy majd ők vállalkoznak a sárkány elfogására vagy elpusztítására. Keresték is az alkalmat szüntelenül, hogy megütközhesse nek vele, így eshetett meg az a nagy véletlen is, hogy mikor a százfejű egyszer éppen ment, mendegélt az erdőben gyanútlanul, hirtelen szembetalálkozott azzal a harcossal, aki a leghíresebb, legnagyobbavágóbb „csóró” volt széles e vidéken. Egy pillanatra talán még meg is lepődött volna a váratlan helyzettől (s ezt akár ijedtségnek is mondhatnánk), ha észre nem veszi, hogy ennél a legénynél éppen nincsen semmi más, csak egy kis uzsonna, abárolt szalonnás

vajas kenyér vereshagymával, amit a nagymamája csomagolt neki, mert saját pénze már nemigen volt igazi ennivalóra, azaz bigmekre vagy frájcsikenre. A kardját, a puskáját meg a gázsprét pedig éppen zálogban hagyta a közeli faluban, ahol az elmúlt éjszakát töltötte egy pajtában, miután elitta az utolsó aranyforintot, amit a fegyvereiért kapott a házigazdától. Ezért aztán ez a híres kardnélküli lovag most meg sem próbált harcolni, inkább csak, uccu, elkezdett futni, futni... kifelé valahogyan ebből az ijesztő, sárkányos nagyerdőből. Futott és futott, és már majdnem kimenekült a sűrűből, amikor véletlenül beleesett az egyik igen mély sárkánycsapdába, amelyet éppen ő és a többi hasonszórú harcias férfiú állított fel, vagyis ásott meg nemrégiben. Zutty, belepottyant, jól megütötte a hátsóját, talán még el is ájult egy percre. Aki másnak vermet ás... tanította nekem az én Kedvesapám, bár ezt a közmondást biztosan ez a legény is ismerte. De mikorra magához tért, már éppen odaért a százfejű sárkány is a nagy lyukhoz. Nem tudott ugyan róla, hogy van ott valami ilyen, de most még jó időben meglátta a beszakadt óriásüreget, ami miatt éktelen haragra gerjedt, és odakiáltotta a megrémült vitéznek: – Bizony, én most agyonégetlek téged, te megátalkodott férfiú! – Hűha, a fiatalember erre könyörgőre fogta a dolgot: – Eressz el, jó Sárkány, lágyuljon meg a te jó szíved, hiszen nekem is van nagymamám, mint ahogy biztosan teneked is van, aki estére ma is hazavár engemet! – Ördög bújjon beléd, meg a nagymamádba is – felelte a százfejű –, te sem kíméltél volna engem, ha én estem volna bele a csapdátkba. Én inkább most jól megpirítalak téged. – Akkor azért eressz el, kérlek, jó Sárkány uram – esedezett megint a bajba jutott mesehős –, hogy gyorsan visszamehessek a társaimhoz, mivelhogy a szomszédos ország migránsai már javában készülődnek, hogy megtámadjanak minket, és a hazának bizonyly minden katonára szüksége lesz a nehéz határharcokban! – Csapjon a villám beléd, meg a társaidba is – horkant fel a sokfejű szörny –, hiszen nekem már nyilván egyetlen fejem se lenne, ha a seregetek bármikor is körbefogott volna engem egy ilyen frissen ásott üregnél! Legjobb lesz, ha máris faszénné tüzellek össze.

No, most ijedt meg igazán a kardnélküli, mert látta, hogy lassan minden esélye elfogy a megmenekülésre. Ekkor azonban eszébe jutott még valami. Ha az emberek nagy bajban vannak – mondta nekem gyakran az én Kedvesapám –, az egyiknek megáll az esze járása tőle, a másiknak viszont éppen akkor lódul neki. Nos, hát ilyen volt ez az ijedt kis emberke is: feltalálta magát. – Ha megkíméled az életemet, jó Százfejű Testvérem – szólalt meg még reszkető hangon, de már reménykedve –, elárulok neked egy óriási nagy titkot, de csak ha megesküszöl, hogy nem mondod el senkinek, hogy tőlem tudtad meg, mert a varázslók meg a tanárok nem szeretik az árulkodókat. – Rendben van, rendben van – felelte türelmetlenül a sárkány –, de esküdjzön neked a te V. László királyod, mert ha meg nem mondod azonnal, mi lenne az a nagy titok, tüstént összesütlek, és még ráadásul bele is temetlek a ti magatok ásta árokba, hogy még a nagymamád se találjon rá a csontjaidra! – Az emberfia belátta, hogy most már igazán beszélnie kell, vagy itt a vég, hát nekikezdett: – Tudom, ó, Sárkányok Fejedelme, hogy te nagyon szereted a finom italokat. – Hát biz' az már igaz – válaszolta a sárkány álmodozva –, de sajnos, soha nem ihatok eleget, mert annyi fejem van, hogy egy nagy csomónak nem jut egy korty se hetekig. – Akkor hát – jelentette ki erre a bajba jutott legény –,

tudd meg tőlem, és légy ezért hálás nekem, hogy van egy különleges, Zsolnay márkájú, eozinmázos varázskorsó, amelyből sohasem fogy ki a bor. – A sárkány megdöbbsent, hallván ezt a képtelenséget, de egyúttal rettenetesen meg is örült neki, bár hitte is, meg nem is hitte. Annyi mindenfélét mesélnek mostanában, például arról is, hogy már nem a százegy ráncú bógatyában van a magyar mesevilág, a legeslegeldugottabb korcban. De azért reménykedett is egy kicsit, megkérdezte hát a rabul esett közlovaogot: – És ugyan hol és kinél volna az a csodálatos agyagköcsög? – s a torka hirtelen elkezdett nedvesedni már a gondolattól is, hogy neki egy ilyen különös háztartási edénye lehetne. Így a kardnélküli katonának nem maradt más választása, beszélnie kellett: – Hát az a csodakancsó bizony a kurta farkú malacnál van. – Most már aztán a százfejű sárkány se bírta tovább az izgalommal, nagyokat nyeldesve kiáltotta: – Mondd meg nekem tüstént, te balga, hol lakik a kurta farkú, rút kis malac, és akkor elengedlek, de ha nem árulod el mindjárt, akkor biztos, hogy eltűzellek rögvest, mint azt a kiszáradt fagyökeret ott melletted! – Azzal pfúúúúúú, odapörkölt egyet a lukba, amitől a farönk azonnal feketére sült. Akkor aztán a nagy vitéz nagy ijedtében elárulta, amit a sárkány tudni akart: vagyis hogy a legközelebbi királyi kastélyban, Vadászó (V.) László udvarában lakik az a bizonyos kurta farkú, rút kis párosujjú.

A sárkány azon nyomban felreppent az erdő fái közül, ott hagyva az ijedt embert a saját csapdája fogságában, és röviddel rá már meg is érkezett az egész királyság legnagyobb várának magasba nyúló falaihoz. Egészen könnyedén ment neki a repülés, mert persze hajtotta a szomjúság is, ott a falak alatt azonban gyorsan rádöbbsent, hogy sehogyan sem fog tudni egyedül bejutni az udvarba az őrség miatt, méghozzá észrevétlenül, pláne be a palotába, és hogy bizony, elkelve ehhez valamilyen hasznos belső segítség. Csakhogy nem ismert senkit sem arrafelé, különösen olyat nem, aki hajlandó lett volna a veszélyes nagy ellenség pártjára állni és becsempészni őt, mivelhogy az emberek féltek tőle, sőt gyűlölték is, legalábbis a felnőttek, hiába, hogy ő sose bántott senkit se azon a vidéken. A legtöbb ember nem is látta őt sohasem. De hát mi sem csak azokat szoktuk gyűlölni, akik bántottak bennünket, mondta nekem egyszer az én Kedvesapám, úgyhogy ezt jól meg is tanultam. A sárkány is rögvest megfordult, s visszarepült az erdőbe, egyenesen a közben már búskomorságba zuhant kardnélküli leventéhez, és jobb híján őt szólította fel arra, hogy segítsen neki bejutni a várba, megszerezni a varázslatos Zsolnay kupát, és akkor végre: inni, inni, inni... – ahogyan egy híres hétféjú mondta valamikor. Az persze mindjárt bizonygatni kezdte bószén, hogy ő természetesen segít. De mennyire! Ugyan magában inkább csak a mielőbbi megszabadulásra gondolt, hiszen tudta, hogy bár neki csak egy feje van, a mély lyukban akár szomjan is halhatna, mire rátalálnának a cimborái a nem létező csataterőről jövet. Így hát most már ketten kezdtek el tanakodni, hogy kieszeljenek valamilyen haditervet, amellyel bejuthatnának a többszörösen zárt, védett kastélyudvarba. Több szem többet lát, tanította nekem valamikor az én Kedvesapám, kétszázket szem pedig valószínűleg még annál is többet. Százegy fej pedig nyilván százszor annyi ötletet képes kitalálni és megfontolni, mint egyetlen emberé, vagy akár csak egy egyszerű sárkányé. Ezért aztán hamarosan eredményre is jutottak ők ketten ott az üreg alján, s aztán sürgősen véghez is vitték, amit együtt kigondoltak.

Mégpedig azt, hogy mivel ebben a kis birodalomban is éppen Halloween volt azokban a napokban, furfangos új haditervük szerint a sárkány óriási zsiráfnak öltözött, a legtöbb fejét összefogva odafent egy nagy gumírozott hajhálóval, a többit meg a hóna alá be-behajtogatva egyenként, s úgy indultak el befelé a mulatságra gyülekező tömeggel együtt. S bizony, hatalmas sikerrel jártak! Még a királyi portaőr is csak megpaskolta a zsiráf-sárkány tomporát, amikor az egyfejű sárkánynak öltözött kardnélküli harcossal kart karba öltve áthaladtak előtte az új ProxerGate 5D típusú, elektromos kártyás, vandálbiztos kapubeléptető terminálon. *(A szponzori jutalékot a mese végén található címre kérem utalni!)* Így tehát könnyedén besétáltak, nem is kellett a falakon átlopakodniuk vagy átröpülniük, ami felettébb kényelmetlen és kockázatos lett volna így együtt. Ám ekkor, ahogy éppen settenkedtek előre az ünneplő, zajongó, cukorkát majszoló és édes üdítőket szürcsölő tömegek mellett a városközpont felé, a semmiből hirtelen eléjük toppant a malac, az a bizonyos kurta farkú, és minden köszönés és bevezető nélkül nekiszegelte a szót az óriási zsiráfnak, azaz magának a sárkánynak: – Na, te híres Százfejű! Tudom, hogy te erős vagy és tüzes, de vajon okos is vagy-e, vagy csak okosnak hiszed magad, ami már önmagában is kétséges vakmerőség, de ma aztán bizonyosan az lesz, mert számodra most jött el az ideje a nagy megmérettetésnek. – A sárkány erre annyira meglepődött, hogy vissza se köszönt az őt nem köszöntő rövid szőrű rózsaszín állatnak, de az már folytatta is a mondókáját: – Mert most versenyre kelünk mi ketten, te meg én, de csak az egyikőnk nyerhet, aki mindent visz. Kérdezz tőlem bármit, Százfejű, én úgyis mind sorra megválaszolom majd! De ha mégis megtörténne, ami nem történhet meg, vagyis hogy mégsem tudom a választ valamire, amit kérdezel, megígérem – ez van megírva ama nevezetes Bakonyi Samu Mesekönyvében is –, hogy odaadom neked a Csodálatos Korsót, amelyből egész életedben annyi finom százputtonyos Tokajit ihsatsz, hogy mind a száz fejed állandóan kótyagos lehet tőle. S akkor ráadásul kimehetsz innen úgy, ahogy bejöttél, rejtőzködve, de még akár teljes sárkánydíszben is, ha úgy szeretnéd, és én garantálom, hogy senki sem követ majd, és senki sem akar majd elfogni vagy megölni. A legjobb varázscsülkömet adom rá – tette még hozzá, mert azt ugye nem mondhatta, hogy: „Itt a kezem, nem disznólab!” – De ha én nyerek, Sárkány, ha megadom a választ az összes kérdésedre, ahogyan természetesen megadom majd, akkor a sárkányisten legyen hozzád irgalmas, mert bizony neked akkor mind a száz fejed le lesz csapva tőből.

Na, erre bizony már csak gondolkodott egy sort a szelíd szörnyeteg (most éppen halloweeni zsiráf), úgy elgondolkozott, mint aki szóbeli vizsgára készül, mert ezektől a fenyegető szavaktól azért még ő is megrettent egy-két másodpercre. Nézett is a vitézre (most éppen egyfejű sárkányra), nézett a malacra, de végül a nagy-nagy szomjúsága miatt mégis rábólintott, egyszerre több fejével is: – Legyen úgy, ahogy mondtad, te Malac! Csapjunk össze ésszel! Erővel úgyszem tudnék sült malacot csinálni belőled, mivel tudom, te nagy varázsló vagy. – Rendben, kérdezz hát! – szólt akkor a rút kis kurta farkú. Így is lett, a sárkány elkezdte. – Felelj az első kérdésemre, Micimalacka: Hány barátja van a Kis Hercegnek? – Hahaha – nevetett fel a kis bakonyi fajta patás állatka –, hahahaha, hiszen ez ötödikes tananyag az általánosban! Rövid, mint az egyszerű, köny-

nyű, mint a kétszer KETTŐ: az első barátja a Kisbárány volt, a második pedig a Rózsa, ahogyan Saint-Exupéry bácsi is megírta valamikor.

– De hiszen nálunk a sertések nem járnak iskolába! – csodálkozott rá a válasza értetlenül a sokfejű. – Nem is ott tanultam – felelte a kurta farkú –, merthogy én nem tanulni járok az iskolába: én vagyok ott a tanító. De kérdezz csak tovább, ha akarod azt az eozinos kancsót, te fejes-szörnyeteg! – Jól van hát – sandított a másik a mindig zsebében lapuló kisokos papirpuskára: – Mennyi a híres Pi szám negyvenegyedik számjegye? – Könnyűűű, könnyűűű – tapsikolt a malac –, ez meg hatodikos tananyag, a kör területének számtana. Még azt is megmondhatom, mennyi a kétezredik számjegye a Pi-nek: történetesen éppen annyi, mint az általad kért rossz érdemjegy, azaz az egyes. – Bosszús lett nagyon a sárkány, hogy a rút kis malac tényleg ért a számtanhoz meg az irodalomhoz, de persze ezért még nem adta fel: – Hány feje van az unokaöcsémnek – kérdezte, és biztos volt benne, hogy erre nem tud a kövér kis állat megfelelni, hiszen se alsóban, se felsőben nincs a tananyagban. De a kis csülkös csak kacagott: – Éppen mostanában olvastam a Guinness Enciklopédiában, hogy Nessienek, a Loch Ness-i szörnynek, a te közeli rokonodnak csak három feje van, azok is csak a kisebb fajtából, mert a vízben jobban tud úszni, ha kicsik a koponyái. (A közegellenállás miatt, de ez már hetedikes anyag.) – A sárkány egyre dühösebb lett, legszívesebben azt kérdezte volna, vajon mit jelképez a Pink Floyd felfújható állatfigurája a koncerteken, de félt, hogy idő előtt magára haragítja négy lábú vizsgáztatóját, hát inkább azt kérdezte: – No és az én ősapáim többsége vajon mitől halt ki, és mikor? – Hihihih – vihogott fel a megkérdezett –, ez meg egy egyszerű történelmi tétel nyolcadikból: körülbelül 65 millió évvel ezelőtt, a kréta-tercierben csapódott a Földre az az aszteroida, amelyik lehetővé tette, hogy már ne csak ti, sárkányfélék uraljátok az egész bolygót. Éppen azért lett nektek, életben maradt utódoknak ilyen sok fejetek, hogy gyorsabban meg tudjátok tömni a bendőtöket a még megmaradt élelmekkel, növényekkel, magamfajta kisállatokkal. Még azt is tudom, hiszen tanítom természetismeretből a gimiben, hogy a szárnyatok is csak azért lett ilyen nagy és erős, hogy élve maradhassatok, mert az ősapáitoknak még csak úgy sikerült felröppenniük, ha a két szárnyukra támaszkodva elrugaszkodtak a talajról. Éppen úgy, ahogyan a mai aprócska rokonságotok tagjai teszik, a vérszívó denevérek. Nézd csak meg egyszer, ha teheted. De most kérdezz valami nehezebbet, mert meggy az idő!

De most aztán már nem tudta a sárkány, dühöngjön-e inkább a denevérokonság emlegetése miatt, vagy essen igazi, mély melankóliába: ez a kis rózsaszínű állatka Orwell Állatfarmjából, tényleg mindent tud. Hogy foghatnék ki rajta mégis, hogy foghatnék ki? – törte a fejét, a fejeit, főleg persze a főfejét, s jöttek is a kérdések nyelvtanból, sporttörténetből, etikából, kémiából, informatikából, de a rút kis malac minden kérdésre megválaszolt, s mindig csak azt kiáltotta hahotázva: kérdezz valami nehezebbet, kérdezz nehezebbet, mert lassan lejár az idő! Már kerek 100 kérdés esett, egyik-másik csak úgy a sárkány valamelyik hóna alól jött, az okosabb fejekből, de azonnal érkezett rá kerek 100 jó felelet is, és mind olyan jó, sőt olyan jeles, hogy még egy tankerületi felügyelő sem tudott volna beléjük kötni. A sárkány összeroppant a kudarcok sorozata alatt. Tudta ugyan vallástörténetből, hogy jócskán voltak olyanok is az ó-történelem-

ben, akik még kérdezni se tudnak, s hozzájuk képest ő szinte zseniként remekelt az elmúlt órában, de ezzel most nem lehetett elégedett. Magába roskadva ült a két erős szárnyára támaszkodva, lehajtott fejjel, és már a halálra készülődött. A kardnélküli vitéz szinte már megsajnálta a szerencsétlent. Csöndben odébb is állt inkább, hogy ne is legyen jelen a végső osztályozásnál, mert még az ő katonagyomra sem bírta volna végignézni, ahogy a sárkány száz feje egyik a másik után a porba hullik. Vélhetően nagyon-nagyon véresen.

De ekkor hirtelen eszébe jutott a százfejűnek valami fontos dolog. Az én Kedvesapám is szokta mondani, hogy maga a meglepetés már fél győzelem. Tudniillik, hogy olyat kellene kérdeznie, ami se a malacokra, se a sárkányokra nem vonatkozhat, ami tőlük teljesen idegen. Például olyat, ami csak emberi, csakis a majdnem szórtelen, pikkely nélküli lényekre jellemző, és senki másnak soha eszébe se jutna. S még ráadásul olyat, ami egyúttal beugratós kérdés is lenne. Be is ugrott neki egy ilyen furfangos ember-rejtvény, gyorsan kivágta hát: – Na, malac, erre felelj meg, ha tudsz! Se keze, se lába, valakiknek mégis ő az álma, ő a boldogsága és ő a megváltása is egyszerre. Na, mi az?

Csend lett. Jajaj, gondolkodott el a malac: húúúha! Hirtelen nem tudta, merre tekergesse az egyetlen okos fejét, hogy valami eszébe jusson erről a lehetetlen kérdésről. Nézett volna a vitézre is, hátha az segítene, vagy legalább a tekintete elárulna valamit a lehetséges válaszról, de az már eltűnt a halloweeni meseáradatban. Rettenetesen gondolkodott a malac, de bizony ő még ilyen sületlenséget életében nem hallott, és lassan, nagyon, de nagyon nehezen felfogta, hogy bizony, most erre a találós, de nem iskolai kérdésre nem is tudja a jó feleletet. Nézett a sárkány-zsiráfra, nézett a színes, hologramos parti-trombitákat fújó, danászó, lampionozó, sípoló felvonulókra, a kacsának, királynak, elefántnak, mandragórának és mindenféle más figurának öltözött emberek és meselények hadára, aztán nézett megint a sárkányra, de sajna, ettől semmi okosság nem jutott az eszébe. Emiatt aztán elkezdte magát igen szégyellni, mivel eddig ő maga is úgy tudta, ahogyan az egész királyság minden élője is, hogy ő a legokosabb közel és távol, de talán még a földgolyón is. Csakhogy ettől a kérdéstől most csődöt mondott még az ő nagy tudománya is, rossz volt ránézni, amikor kijelentette végül csülkeit tördelve és borzasztóan elbúsulva: – Bizony, bevallom, hogy nem tudom, mi az. – Már éppen világgá is szaladt volna, de a kíváncsisága miatt előbb még megkérdezte: – De hát mi az, Sárkány, aminek se keze, se lába, valakiknek mégis ő az álom, a boldogság és a megváltás is egyszerre? Mert bizony én például mostanáig nagyon is boldog voltam egész életemben, ébren is, de még álmomban is, és megváltásra meg egyáltalán nem volt szükségem, mert a roppant nagy eszemmel mindent, de mindent elértem, amit csak akartam, főképpen persze a mindenevő, együregű, összetett nagy gyomrom számára.

– Mi lenne, mi lenne – felelte a sárkány felszabadultan és boldogan, hogy hamarosan a szomját olthatja majd a Mágikus Korsóból. – Mi lenne? Hát a pénz maga! A dollár, a deviza, a valuta, a forint, az euró, és abból is a nagyon-nagyon sok!

– Jaj-ja-jaj – csüggedt el a malac véglegesen –, jajaj, ez tényleg igaz, még akkor is, ha ez csak és csakis az emberi állatra vonatkozó igazság, de valóban: a pénznek tényleg nincsen se lába, se keze, mégis csak abból tud a kétlábú

majomféle házat, ruhát, ételt, vagy még több pénzt, aranyat, okostelefont, hipertabletet szerezni. Meg persze italt is – mondta még szomorúbban, és azzal átnyújtotta a százfejűnek a Csodálatos Mesekancsót. – Belátom, barátom, erős is vagy, tüzes is vagy, de még okos is vagy, Sárkány, elmehetsz tehát innen most szabadon és szomjúság nélkül!

A százfejű sárkány pedig el is ment, kifelé haladva még tánra is perdült, miközben azt énekelte Kispáléktól, hogy „Pörögj, disznó, napozz holddal!”. Aztán soha többé nem is tért vissza ebbe a várba, Vadászó László király udvarába. Ha nem hiszed, kérdezd meg a kurta farkú malacot, aki természetesen nem futott világgá: ő maradt továbbra is az emberek tanítója, viszont felvetette a tantárgyak közé az iskolában a művelődéstörténetet, benne a sárkány százegy remek kérdésével. Érdeklődhetsz nála a részletekről! Címe: Várudvar, Fonatos utca 6/B. Kettőt tessék csengetni!

Tor Eystein Øverås

Közelebb¹

Soha nem gondoltam, hogy idáig jutok, de néhány héttel ezelőtt, életemben először egy alkohol-terapeutával beszélgettem. Kedvesem parancsolt rám. Mit meg nem tesz az ember a házi békesség kedvéért!

Itt ülünk mind a hárman, a neoncsövek alatt, Varsó egyik kis mellékutca-jának posztkommunista irodahelyiségében, és a terapeuta, aki természetesen már tizenöt éve kigyógyult alkoholista, megerősítést vár tőlünk. Jól néz ki, ötvenen túl, megszabadulva az alkohol mérgétől. Megkérdezi, hogy miért iszom. Kis gondolkodás után válaszolok. A. tolmácsolja. Nem azért iszom, és soha nem is azért ittam, hogy meneküljek valamitől. Ellenkezőleg, mondom nyomatékosan, azért iszom, hogy közelebb kerüljek a dolgokhoz.

Csend lesz. Kifejtem bővebben: azért iszom, hogy közelebb kerüljek a gondolataimhoz, az érzéseimhez, az ötleteimhez, amikkel éppen foglalkozom. Nem azért iszom, hogy megszabaduljak tőlük, azért iszom, hogy kapcsolatba kerüljek velük. A terapeuta, aki már megpróbált leszoktatni néhány művészt, meg entellektüelt, készülődik, hogy előálljon javaslataival, végül ennyit mond: Szubjektív nézőpont, erősen szubjektív.

Most ezalatt mit ért? Megkérdezi, szükségesnek tartom-e az alkoholt az alkotáshoz. Erre, legnagyobb meglepetésemre, határozott nemmel felelek. Egy mosolyt küld felém, mindkét hüvelykujját feltartva. A.-nak nem kell tolmácsolnia. Megértem. Aztán mond egy egyszerű dolgot, amiben igazat adok neki: Az ember nem az alkohol hatására tud alkotni, hanem annak ellenére. A szakértelme 120 zlotyba kerül. Nem megyek vissza. De abbahagyom az ivást. Egy időre.

Miért meséltem ezt el? Azért, mert eldöntöttem, hogy olvasóként és mozi-látogatóként írok az életemről, és megígérhetem az olvasóknak, hogy hosszú történet lesz. De az olvasásra és a moziba járásra ugyanaz vonatkozik, mint az ivásra: nem azért olvasok könyveket és nézek filmeket, mert menekülök valami elől. Épp ellenkezőleg. Azért nézek filmeket és olvasok könyveket, hogy közeledjek. Az élethez. Magamhoz. A körülöttem lévő emberekhez. Soha nem érdekelt a szórakoztatás. Még meg is vetettem a szórakoztatást. Ma magamat vetem meg, mert megvetem a szórakoztatást. Már nem vagyok olyan szigorú. Hollywood, más néven az álomgyár a filmjeiről népszerű. Az amerikai nyugati parton született elképzelés szerint azért forgatják ezeket a filmeket, hogy kielégítsék a valóság elől menekülő emberek igényét. Ugyanakkor értem, hogy az 1960-as évekbeli brit munkásosztályhoz tartozó férfiak és nők egy hosszú, bányajáratokban vagy sűrűlással eltöltött nap után sokkal inkább egy amerikai musicalt vagy westernt néznek, mint azok közül egyet, amit honfitársaik, Tony

¹ Két fejezet az *I dette lanskap* című esszékötetből. Gyldendal Norsk Forlag, 2012. A kiadó és a szerző engedélyével fordította Bancsik Ágnes.

Richardson, Karel Reisz vagy Lindsay Anderson készítettek az életről, az ő életről: *The Loneliness of a Long Distance Runner*, *Saturday Night and Sunday Morning*, *This Sporting Life*. Igaz, költői filmek, újítók, közel hozzák a brit munkásosztály mindennapjait. De az, hogy a keményen dolgozó britek nem akarják látni ezeket a filmeket – *konyhai mosogatópult mozinak* hívja a szakma (kitchen sink cinema) –, számomra ma már teljesen érthető. Ezek a filmek mérföldekkel jobbak, mint azok a regények, amelyeket a norvég marxista-leninisták írtak az 1970-es években a norvég munkásosztály számára, és amelyeket a norvég munkásoknak szintén nem volt kedvük elolvasni. Mind a norvég, mind a brit munkásosztály előnyben részesítette az amerikai szórakoztatóipart saját valóságának művészi tükörképével szemben. Azzal a tükörrel szemben, amit a norvég regényírók és brit filmes alkotók tartottak eléjük.

Amikor nagyon fiatal voltam, hétéves koromtól és még sokáig, volt egy nagy cipősdobozom. Ebben a dobozban gyűjtöttem az újságból kivágott moziműsorokat. A műsorokkal teli doboz mellett voltak füzeteim, amelyekben rendezett oszlopokban vezettem az Oslóban bemutatott filmek címeit, hogy melyik moziban volt bemutató, milyen dátummal, meddig mentek, ki rendezte. Bodø-ben éltem, és kívülről tudtam az ezerkétszáz kilométerre fekvő Oslo moziműsorát. Ha látogatóink jöttek, és valaki megkérdezte, milyen filmek mennek éppen az Eldorádóban, tudtam rá válaszolni, és azt hiszem, az előadások kezdeti időpontjára is emlékeztem. Fura gyerek lehettem, de mielőtt ezt leírtam, soha nem gondoltam magamra úgy, hogy fura. Érzékeny voltam.

Filmet akartam csinálni, és számomra magától értetődő módon művészetet tanulni egyenlő volt azzal, hogy filmet *nézek*. Óriási mennyiségben, minden műfajt, minden kategóriát. A francia új hullám rendezői voltak a példaképeim, főleg François Truffaut, aki a kollégáival együtt úgy tanulta meg a filmkészítést, hogy nyaklók nélkül nézte a filmeket a párizsi Filmintézetben. *Mindent* láttak. Talán kissé paradox módon, mivel olyan mindenevők voltak és oly kevésbé válogatósak, hogy kifejlesztették a művészi ambíciójú auteur-elméletet. Láttak hollywoodi mozifilmet, és felfedezték, hogy időnként a sematikus ábrázolás mögött is megtalálható egy teremtő kéz. Felfigyeltek Howard Hawksra, Alfred Hitchcockra, John Fordra (Lindsay Anderson példaképére).

Számomra a filmhez és az irodalomhoz az út nem az életen, nem a tapasztaláson, hanem a filmen és az irodalmon keresztül vezetett. A legerősebb hajtóerőm azonban mindvégig az volt, hogy az általam ismert életből és valóságból alkossak irodalmat. Amikor azt mondom, hogy az út a filmhez és az irodalomhoz a filmen és az irodalmon keresztül vezetett, ez azt jelenti, hogy a filmnézés és irodalomolvasás által elsajátíthattam, megszereztem a megértés módszereit és a művészi formában megjelenő tapasztalatokat, és a valóságot, amiben benne éltem. A lényeg az, hogy amíg mások fociztak, engem a film, az irodalom és a művészet érdekelt. Egyszerűen csak érdekelt, ilyen egyszerű. Jobban érdekelt a művészi kifejeződések, amiknek életet adhattam, és jobban érdekelt, hogy befogadjam a művészi kifejeződések, amiknek mások adtak életet, mint maga az, hogy éljek. Vagyis nem kevésbé érdekelt az élet maga, mint művészi kifejeződései, de kevésbé érdekelt az, hogy magam

is éljem. Belekapaszkodtam Truffaut mondatába, a *La nuit Americaine* című filmből, ahol a forgatás alatt valaki azt mondja, hogy *mi (akik a filmet készítjük) csak akkor vagyunk boldogok, amikor filmet készítünk. Nem az az igazi boldogság, amikor az ember maga éli az életet, hanem az, amikor művészetet csinál belőle. Pláne, ha másokkal együtt teheti, mint például egy filmforgatás alatt. A megélt élet és a megalkotott élet egy és ugyanazon időben, egymás mellett.* Erről szól a *La nuit Americaine*. Miért nem boldogabbak akkor azok, akik filmet készítenek?

Nem hiszem, hogy nekem sikerült teljes életet élnem. Túl erős benyomások értek. Teljesen kizökkentettek a társas kapcsolataim, beleéltem magam a körülöttem lévő emberek helyzetébe, beleéltem magam a fájdalmaikba, szerettem volna megérteni őket, talán azért, hogy segíthessek rajtuk. Mégsem a környezetemtől, hanem a könyvekbe és a filmekbe menekültem. Nekem például soha nem voltak látszat-barátaim, kitalált barátaim. Noha tetszett a *Star Wars*, és gyűjtöttem a képregényeket, de a fantáziavilágok gyorsan halványultak, szemben a valóságközei filmmel és irodalommal. Úgy gondoltam, felnőni gyötrelmes dolog, de nem kívántam elmenekülni a gyötrelmem elől, épp ellenkezőleg, azt akartam, hogy átjárjon, meg akartam érteni. A filmes és az irodalmi elbeszélés lett a módja annak, hogy megértsem azokat a helyzeteket, amiknek a kellős közepében voltam és amiket nem értettem.

És ez így van a mai napig: azért nézek filmet, olvasok irodalmat, hogy átjárjon az élet, hogy egyre mélyebben engedjem magamba, nem azért, hogy elmeneküljek az élettől. Amikor a barátaimmal együtt nézek filmet, és utána megbeszéljük a látottakat, igen, akkor mindig az lesz a vége, hogy a Filmről való beszélgetés észrevétlenül átmegy az Életről való beszélgetésbe, a mi életünkről, mások életéről, mindenről. A film lesz az apropó, hogy az életről beszéljünk, kerülőút, nem, hogy is mondjam, *találkahely*. Az a találkahely, ahová elcipeljük individuális és szubjektív tapasztalatainkat (amiket minden egyes ember magában hordoz, amik minden egyes emberben egyedülálló módon ott vannak). A film elgondolkodtat saját életünkről, a saját életet keressük folyamatosan a film megvilágításában.

De miért *olvasunk* egyáltalán? Miért nem elég csak élni? És ha az embernek szüksége van arra, hogy elemezzen, miért nem elégszik meg azzal, hogy megkísérel megérteni azt az életet, amit ténylegesen él? Szükségem van erre a szűrőre, a filmre és az irodalomra, magam és az élet mellett? Miért lesz a film és az irodalom ürügy arra, hogy az életről beszéljünk, és ürügy az élet, hogy az irodalomról beszéljünk? Ez számomra többé már nem kérdés, és ha megpróbálok válaszolni rá, vissza kell mennem a serdülőkori gondolatokhoz, hogy az életnek önmagában nincs jelentése, hogy az élet nem ad jelentést azelőtt, mielőtt formába öntenénk, művészi formába. Azután a művészetnek megvan a maga intenzitása! Mennyire unalmas egy-két beszélgetés, összehasonlítás ezzel az intenzitással! De vetélkedhet komolyan az irodalom intenzitása az élet fizikai intenzitásával? Miért választom mindennap, hogy órákig könyvlapok fölé görnyedjek, holott ehelyett szerethetnék, hegyeket mászhatnék, hajózhatnék az Amazonason, nagy mélységekbe merülhetnék, nagy magasságban kiugor-

hatnék a repülőből (ejtőernyővel persze), ülhetnék pálmafák alatt kókuszdiót bontogatva, és mindig, amikor meleg szél fúj, szánhatnék arra időt, hogy ki-menjek és érezzem.

Végül is csak azt mondhatom A.-nak, amikor ilyesmikről beszélünk, hogy ha választanom kell A. és az irodalom között, akkor az irodalmat választom. A. már nem döbben meg ezen, meg sem sértődik, talán mert azt gondolja, hogy legbelül nem így gondolom. Nem hiszem, hogy valaha választanom kellene, s ha mégis: se gyerek, se család. Film, irodalom, életpótlékok. Azután meghalni, egyedül.

Igen.

Miért vagyunk a világon?²

„Úgy néz ki, mint egy siló.” „A legrondább épület, amit valaha láttam.” „Hihetetlenül provokáló.” „Arra készíti az embert, hogy sírköveket rajzoljon!” „Kátarránnal bevont kábakő.” „Állítsák meg Steven Hollt!” „Késhegyig menő harcot ígérhetünk, ha valaki megpróbál torz múzeumépületeket húzni a fejünk fölé.” „Nagyon remélem, hogy a hamarøyi emberek határozott nemet mondanak arra, hogy valaki Holl brutalitásával megszegyenítse gyönyörű városukat.” „Ritka csúnya építmény.” „Nem akarunk több ronda épületet Hamarøben. A művé-

² Knut Hamsun (1859–1952) Nobel-díjas norvég író emlékháza (Hamsunsenter) Észak-Norvégia-ban, a Presteid-fjord Glimma öblének partján áll. Steven Holl, norvég származású amerikai sztárpítész tervezte. Az író 150. születésnapján adták át a nagyközönségnek. Ez a tájból kiemelkedő sötét, ferde falú, tetején bambuszrudakkal csúfított épület sokakat felháborított. Már a tervek láttán sok híresség tiltakozott. Az építész Hamsun írásait tanulmányozva kapott ihletet. Arról is ismert, hogy első ötleteit akvarellekben örökíti meg, majd ezután készíti építészeti terveket. Különösen négy regény hatott rá: az *Éhség* (*Sult*), a *Rejtelmek* (*Mysterier*), a *Pan* és a *Victoria*. Úgy találta, hogy ez az épület jól jellemzi magát az író és a műveit is. A legsikeresebb munkái között tartja számon. Több építészeti díjban részesült. (adatok a Hamsun-emlékház honlapjáról: <http://hamsunsenteret.no/> – a szerk. megjegyzése)

szet temploma úgy néz ki, mint egy gyár.” „Azt hiszem, a hamarøyi ácstanulónak kellene felépíteniük a centrumot.” „Az ácstanulók szebb épületet húznának fel, mivel ők már korábban megmutatták, hogy mit tudnak.”

Ez olyan, mint Olivert hallgatni. Ezrát. Joakimot. De August? Mit mondana August? August maga akart cölöpöket és díszcserjéket Poldenbe. Hogy Polden nem város?

Most ez történik a norvégiai hamsundi öbölben. Hamsun-központot akarnak építeni. Hamarøy lakosai nem hittek a szemüknek, amikor először meglátták a sík mezőn álló kátrányos épület terveit. Karl Erik Harr úgy nevezte: urbánus kísérlet a Paradicsomban. Képzett bürokraták, művészetkritikusok, professzorok jól elmagyarázzák. Az épület és az ügy ugyanaz – a nézőpontok teljesen különbözőek.

És talán ezek a különböző nézőpontok lényegében összeegyeztethetetlenek. A tanultak zsenialitást látnak. A tanulatlanok egy ijesztően csúnya, magas, fekete tornyot. És némely tanult és némely tanulatlan épp ellenkezőleg gondolja, és mindent összekuszál. De a legtöbb hamsundi lakos nem akar ilyen épületet közvetlen szomszédnak. Mit szólna Steven Holl építész, ha őt megörvendeztetnék egy rózsaszín virsliárus bódé szomszédal vagy egy házzal az ingatlanos Block Watne társaságtól?

Knut Hamsun biztosan szívesebben hallgatná azokat a vitákat, amik az ebédlőasztal fölött a bemutatást követő napokban folytak Hamarøyben a tervekről, ahol humorizáltak, ironizáltak, elátkozták és dicsérték – mint az jólszituált értelmiségiek között illik. Ugyanakkor az ifjú Hamsun a maga idejében leste a kortárs értelmiségiek – Brandes, Bjornson, Garborg – elismerését. Próbálkozott, hátha írnak róla egy-két mondatot – sorban állnak a paradoxonok.

És nincs megoldás. Mint ahogy a Steven Holl építményére vonatkozó véleménykülönbségekre sem.

Az építmény körüli viták kiszámíthatóak, ugyanakkor érdekesekek. A való életre és a lappangó konfliktusokra ébresztenek. Ha jól belegondolunk, a vita rólunk szól, arról, hogyan értjük meg saját magunkat, hogyan szemléljük a világot. Önismeretünk és világfelfogásunk megmutatkozik abban, hogy hogyan olvassuk Hamsunt.

A Hamsun-központról való vita arról szól, hogy hogyan tolmácsolja az ember a szöveget. Knut Hamsunt olvasni olyan, mint a Bibliát olvasni, legalábbis Észak-Norvégiában. Az emberek annyiféleképpen értelmezik ugyanazt a szöveget, hogy az értelmezések már-már ellent is mondanak egymásnak. Esetleg Hamsun a kísértő, aki azt mondja: mondd meg nekem, hogyan olvasol engem, s megmondom, ki vagy.

A szövegértelmezésekről való kérdés hegemonia kérdése is. Egyes értelmezések befolyásosabbak és nagyobb az átütő erejük. Karl Erik Harr Hamsun-értelmezései ilyen elsőbbséget élveznek Észak-Norvégiában. Saját Hamsun-ipart működtet. A Kittang-féle Hamsun-olvasat népszerűvé válásával viszont elhalványultak a Harr-értelmezések.

És lehetséges, hogy Karl Erik Harr esetében az „ő” Hamsunjének védelme először is saját írói művészetének a védelme, mint ahogy minden mód, ahogy Knut Hamsunt olvasunk, annak a biztosítéka, hogy mit szeretnénk vagy nem szeretnénk látni?

Karl Erik Harr nemrégiben nyilatkozta egy napilapnak (Dag og Tid): „Hullámokat festek egy ajtóra.” És: „Az újítás egy olyan lidérc, ami egy életen át szorongatja a művészeti életet.” Ebben nem téved. A modernizmus és az avantgárd klasszikus felfogásban olyan művészetek, melyek mind az irodalomban, mind a képzőművészetben légszomjtól szenvednek. Sőt, ott a paradoxon, miszerint az, aminek a művészet gyakorlói szerint nem kell hasonlítania ahhoz, ami korábban volt, mégis hasonlít rá, mert ha nem tenné, akkor nem lenne senki, aki meg tudná mondani, hogy épp modernista vagy avantgárd művészet, amit képvisel. Az igazi avantgárd nem hatásvadász. Nem könnyű észrevenni. Nincs védjegye.

A modernisták valamiképpen otthonra találtak, a misszió teljesítve. Karl Erik Harr is otthonra talált. És az otthona az ember nélküli természet, ahol a hullámok egyre csak verdesik a partot. Harr úgy támad Steven Holl terveire, mint annak idején a szabadtéri szoborkiállítások projektjére (Skulpturlandskap Nordland). A természet Isten kezétől való tökéletes munka. Az ember alkotta forma ebben a természetben csak hulladék. Esetleg Harr verdeső hullámainak kivételével. És Hamsun prózai lelkének kivételével, ami ott van az erdőben, és vakon sóhajtozik.

A szoborkiállítás-projekt Nordland megye kísérlete volt, hogy nyisson a világ felé. Karl Erik Harr pedig azt akarja, hogy magába zárkózzon. De nem mindegy, milyen Nordland marad az utókorra. Ez a megye, legalábbis ami száz éve volt, a legfestőibb vidék. A világ maradhat kívül vagy otthon. De a turistáknak lehetőséget kell biztosítani ehhez a múzeumi régiségű sajtharanghoz. Merthogy a turisták veszik meg a képeket az idilli Nordlandról. A turistákon fogja megkeresni a Hamsun-központ a pénzét.

Ezeket a turistákat utálta Knut Hamsun. Ő nem volt Isten kedvenc gyermeke, mondja az ember a terített asztal mellett Hamarøyben, de amikor a tékozló fiú neve meghozza a népnek a rég áhított munkahelyeket, az ember képmutató módon lenyeli azt a bizonyos bibliai tevét, vagy még egyet, de egy sötét, kátrányos tornyot már nem, mert a keretnek gyönyörűnek és harmonikusnak kell lennie. Emlékezetem szerint, Hamsun mindig szépen, elegánsan öltözött. Így amikor egy erős művész, mint amilyen erős művész volt Hamsun maga, értelmezi a műveit, látszólag biztos a dolgában: Hamsun nem ilyen volt. De Steven Holl tervével formabontóan radikális művet kaptunk megfontolásra. Nem egy Disney-féle élményközpont, amiből Észak-Norvégiában olyan sok van. És nem – ahogy a szobrász Harald Bodøgaard megfogalmazta – „egy darab saltdalshyttei kvázinosztalgia fűvel az épület tetején”. A paradicsomi Nordland megye, ahol olyan rossz volt az élelemellátás annak idején, hogy a fiatal Knutöt Hans bácsikájához küldték, elhagyta Knut Hamsun önmagát is, úgy, hogy tíz évig vissza sem tért. Amerikában élt. Párizsban. Koppenhágában. A svéd Strindberget olvasta, az orosz Dosztojevszkijt, a német Nietzsche-t és Schopenhauert.

Az, hogy szeretne az ember Hamsun költészetéből kulturális identitást alkotni, elég nyaktörő mutató. Ez a kulturális identitás, mely arra lenne hivatott, hogy biztosságot adjon, inkább elbizonytalanít bennünket. Az emberi identitás Hamsun mércéjével mérve labirintus módra, tombolaszerűen működik. Egy Hamsun, akit egy országrész birtokol tájékozási pontként és világitótoronyként, leegyszerűsített és retusált Hamsun.

Van valaki, aki felépíti az életbe vetett hitét az *Áldott anyaföldben*, hogy az *Asszonyok a kútnál* c. művében egy csapásra összezúzza azt. Van valaki, aki egy teljes elbeszélést szentel egy légynek, de Nørholmban egy dühkitörésében botjával agyonver egy tyúkot. Ő az az ember, aki megírja a *Viktóriát*, és a háború elvesztése után nekrológot ír Adolf Hitlerről. Van egy ember, aki 1890-es évekbeli regényeivel megalapozza a huszadik századi regényírást, hogy később idősként saját fiatalkori írásai ellen szóljon. És folytatnánk a sort. Beleillik ez az ember egy, a tájba harmonikusan illeszkedő gyönyörű épületbe?

Ha hiányoljuk a gyönyörű, harmonikus épületet, egy alvó íróat akarunk az utódainkra hagyományozni. Érthetővé tesszük az érthetetlen Hamsunt, hogy ne legyen gondunk vele.

Az idei nyár kultúrvitájának van egy főszereplője. Knut Hamsun maga. Nélküle nem beszélhetnénk a Hamsun-központról. Nélküle nem lehetett volna munkahelyeket teremteni a nevében. Mit gondolna, hogyan vélekedne Knut Hamsun? Nem biztos, hogy szeretné Steven Holl épületét. De talán legbelül értékelné az alkotó határozott és hajthatatlan javaslatát, hozzáállását. Ezért nem olyan meglepő, ha a nevében emelni szándékozott épület botrányossá válik.

Nils-Magne Knutsen és munkatársai hatalmas és meg nem fizetett munkát végeznek, hogy a Hamsun-napok alatt a szerzőről szóló vitának irodalmi fórumot adjanak. Karl Erik Harr, akinek kívánom, hogy festhesse a hullámokat az ajtajára, ebben szintén nagy húzóerővel bír. De ha engedtetik egy enyhe kritikai megjegyzést tennem, amit megtettem két éve, amikor volt szerencsém előadást tartani az irodalmi szemináriumon, ez lenne az: a Hamsun-napok alatt valami ébredésszerű halleluja-hangulat vette kezdetét – amihez, úgy gondolom, az író nem a megfelelő ember. Nincs szüksége semmiféle szentimentális ölelgetésre. Inkább, ha lehet, megtartaná a karnyújtásnyi távolságot.

Knut Hamsun nem talált otthonra az életben. Nem találhat rá olyasvalaki, akinek a halála előtt a felesége kijelenti, hogy Arthur Schopenhauer filozófiája az egyetlen olvasásra érdemes dolog. Amikor hazavezetjük Hamsunt, a saját vágyunk, hogy olyan otthont találjunk neki, amelyet kivetítünk rá. Túl rosszul olvassuk. Hogy Knut Hamsun nemzeti olvasmány lenne, úgy vélem, csak mítosz. Van egy olyan felfogás az életéről, miszerint ő a nemzet nagy elbeszélője.

A filozofikus természetű postamester az *Asszonyok a kútnál* c. könyvében kétségbeesésében azt kérdezi: „Miért vagyunk a világon? A cél nélküli mozgásért? Miért?”

Ki látja ezt a postamestert? Ki ez a tekintet? Ki ez az elbeszélő? Talán ez az elbeszélő a főszereplő, és nem August, nem Isak, nem Johan Nilsen Nagel? Megvan?

Tor Eystein Øverås 1968-ban született norvég irodalmár, író és kritikus. Egyetemi tanulmányait Bergenben végezte. Három regénye és három esszékötete jelent meg eddig. Berlinben és egy északnorvég kisvárosban él. Felesége Marte Huke költő, író.

Kreischer Nelly

Nerhaft Antalné

Tél is jöhet már,
fémbe álmodott rózsák
örökké nyílnak

A kovácsoltvas
kapu rózsái soha
nem hervadnak el.

Tündérrózsás tó
partjára csábítanak
szép emlékeim.

Alkony közeleg,
rózsállik az ég alja.
Vihar lesz talán?

SZ. NAGY TÍMEA
A MÚZSA CSÓKJA

Balatonalmádi

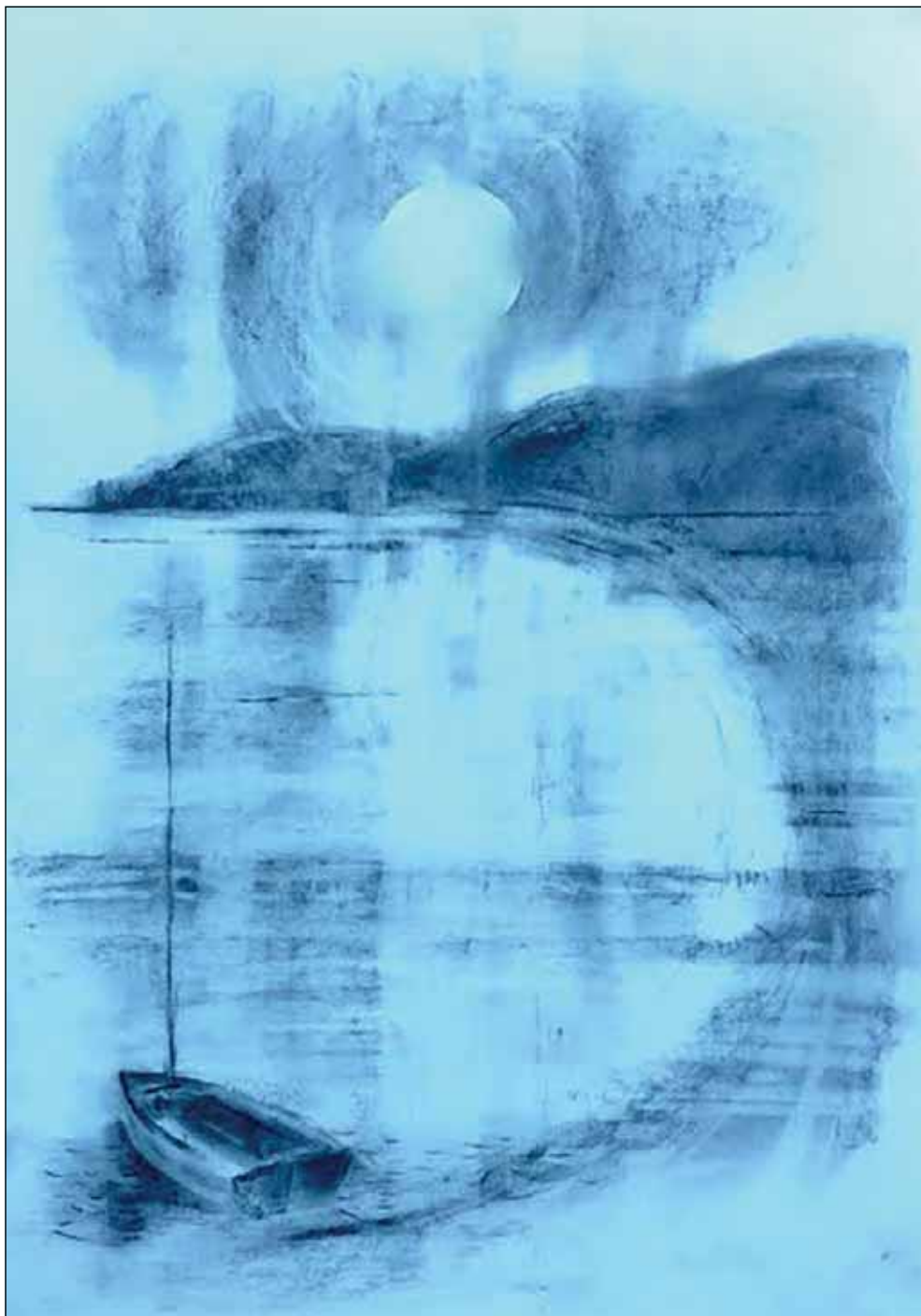

A SZENT JOBB-KÁPOLNA

VESZELI LAJOS
KISVÁROSOM

FÁBIÁN LÁSZLÓ
ALMÁDI ÖBÖL

Vallomás, rózsákkal

Az Égalj-rovat vendégszerkesztője személyes vallomást kell tegyen. Balatonalmádiban született, mégpedig a szavak igazi értelmében, azaz nem kórházi körülmények között, s csak a lakóhely szerinti anyakönyvezés jóvoltából, hanem otthon, háznál, s az idősebb almádiak számára föltehetően ismerős Drong Mihály doktor úr segítő közreműködésével.

A helyszín az Öreghegy ma is álló, szép és jellegzetes épülete, a Kovácsnyaraló, az úgynevezett Monbrécia (Montbretia) villa volt, ahol szülei akkor bérlőként laktak a földszinti házmesteri lakásban.

A villa körül csodálatos kert volt, rózsaszín futórózsákkal az utak mentén. Miként Almádi parkjaiban, villáinak, házainak kertjeiben s az utcák kerítései mellett különféle rózsák ma is mindenfelé.

Gráfik Imre

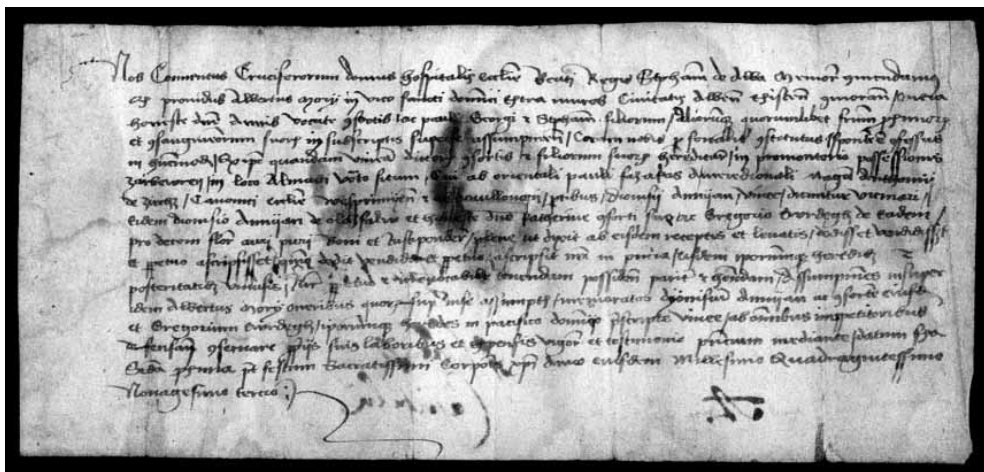
A balatoni Riviera

A Balaton északkeleti partján fekvő kisváros már az ősidők óta lakott hely volt. A település amfiteátrumszerű elhelyezkedése egyedülálló a Balaton mellett, sokan az olasz–francia Riviérához hasonlítják. Balatonalmádi a régészeti feltárások alapján már a római időkben is ismert, sőt lakott volt. A honfoglalás idején Almádi a fejedelmi törzs földjéhez tartozott, és egyes vélemények szerint nevét egy „Almád” nevű személytől kapta, de a szőlő- és gyümölcsöskertek révén a gyümölcsnévből származtatás valószínűsíthetőbb.

A mai Almádi területén található a középkori Szárberény település, amelynek első okleveles említése Szent István egyetlen görög nyelvű oklevelében, a Veszprém-völgyi apácák alapítólevelében található „Σαράβριεν” alakban. Sajnos ez az oklevél nem maradt fent eredetiben, szövege csak Kálmán király 1109-ben kelt átírásából ismert – a latin szövegben a település neve „Zaarberin” alakban szerepel.

Almádit első alkalommal egy 1493-ban keletkezett, szőlő adásvételéről szóló, latin nyelven írott oklevélben említik.

Az oszmán hódoltság korában a környéket állandó hadjáratok pusztították, így elnéptelenedett, és a területet leginkább szőlőművelésre használták. A szőlőhegyi jogállást mutatja, hogy a település sem az 1715., sem az 1720. évi országos összeírásban nem került külön összeírásra, sőt a Mária Terézia-kori úrbérrendezés során (1768) sem készült róla önálló tabella. A területen végül az 1700-as évek végén alakult ki állandó település, amely 1870-ig Szentkirályszabadjához tartozott, majd 1871-ben Vörösberényhez csatolták. Az 1828-as országos összeírás adatai szerint Almádiban (alias Kis-Berény) nem voltak állandó lakosok, és mind a 251 szőlőbirtokos más községben lakott.

Jelzet: MNL OL, Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Fényképgyűjtemény, DF 262528.

A szőlőhegyi státusz azonban lényegében az 1800-as évek második feléig változatlanul tekinthető. Ekkor hegyközségi szervezetben (a hegyközség működési területéhez tartozó borvidéki település szervezetében) létezett a település, és csak 1869-ben, a szőlőbirtokosok kérelme alapján, megyegyűlési határozattal nyert önálló községi rangot.

Az 1870-es évektől kezdődően a szőlőbirtokosok egyre nagyobb számban használták a szőlőikben levő épületeket hosszabb tartózkodásra, nyaralásra.

A korszak egyik nevezetes betyártörténete is Almádihoz kapcsolódik. Egy – Eötvös Károly *Utazás a Balaton körül* c. könyvében is leírt – ismert, XIX. századi betyártörténet helyszíne a település határa volt. A betyárok kedvelt csapszéke volt a Torgyöpi csárda, mely a két szomszédos megye határán állt, s amelynek egyik fele Veszprém, a másik Zala megyéhez tartozott. Ha pandúrok érkeztek a csárdába, a betyárok csak átültek az asztal másik oldalára, ahol a pandúrok – más megyében – már nem intézkedhettek.

A szőlőhegyként számontartott település sokáig borkultúrájáról volt ismert. Több mint 100 évvel ezelőtt az almádi Hattyú vendéglőben tartották azt a népgyűlést a magyar bor védelmében, amelyen elfogadták az ún. „Almádi Memorandumot”, a magyarországi borvidékek első hivatalos besorolását, amely Vörösberényt és Almádit a Balaton-melléki borvidékhez sorolta.

A XIX. század utolsó évtizedeiben Magyarországon megjelent filoxérajárvány a Balaton-felvidéket sem kímélte; Almádit 1887-ben érte el, és nagyrészt kipusztította a szőlőket. Ez a nagyon fontos tény a település további fejlődési irányát lényegesen befolyásolta: megkezdődött az elsődlegesen pince-présház funkciót betöltő épületek átalakítása, nyaralóvá bővítése, nemcsak a tulajdonos

Almádi szőlőhegy pecsétje
1753-ból

A Torgyöpi csárda 1885-ben

Nyaralóvá átalakított
préház-pince

A Győri család kőbányája a Batthyány úton, 1926

számára, hanem vendégek fogadására is alkalmassá téve az új struktúrájú épületeket.

Ekkor Almádi település szerkezetileg „szórványos település” volt. Az Öreghegy tó felőli lejtője a mai zsúfolt látványhoz képest az 1920-as években még ritkásan volt beépítve villákkal, nyaralókkal, viszont a vendégek számának folyamatos növekedése miatt évről évre új építkezések kezdődtek. Az új épületek anyagát is zömében vörösberényi, almádi bányák, kőfejtők permi homokkő anyaga adta, de azért gyakran használtak fa és nád alapanyagot is. A vörös homokkő alkalmazása meghatározta Balatonalmádi építészeti arculatát (a kőbányászat, a kőfejtés és a kőfaragás emlékműve helyi érték).

Ennek az alapanyagoknak jellegzetes látványa

manapság is sűrűn visszaköszön magán- és középületek (például az Almádihoz kötődő és helyi értéként jegyzett Györgyi Dénes műépítész több alkotásán; iskola, Hósi emlékmű), valamint mólók, lépcsők, támfalak részleteként, de szakrális kismemlékek, út menti kőkeresztek, temetői sírjelek révén is.

A település lakhatási kultúráját nagyban emelte, hogy 1925-ben először a középületekbe, majd később egyre több magánépületbe is bevezették a villanyáramot. Almádi már az 1800-as évek végétől az új fürdőkultúrának köszönhetően igen látogatott és kedvelt nyaralóhely volt. Az első Balatonba telepített

fürdőházsor építése Brenner Lőrinc nevéhez fűződik. A veszprémi építőmester cölöpökre állítva, először nyolc fürdőkabinot épített a Balatonba, amely vetkőző és fürdőző célt is szolgált. Később a fürdőkabinok száma az igényekhez igazodva növekedett. A fürdőkomplexumot a még 1882-ben megalakult Almádi Fürdő Részvénytársaság működtette. A XIX. század utolsó éveiben Almádit már gyógyfürdőként is számontartják. A gyógyfürdővé válásnak nem egy gyógyforrás feltörése volt az oka, hanem a század végén bevezetett és divatossá vált „Kneipp-féle vízkúra”, amelyhez szervesen kapcsolódott a szintén igen elterjedt „Rickli-féle légmű”. A nagy hírű „Kneipp-Rickli féle gyógymód” annyira jellemzővé vált Almádiiban, hogy évtizedekre meghatározta a település működését, látogatottságát. A kúrák népszerűségét mutatja, hogy 1899-ben Gyógyintézet létesült, továbbá az Öreghegy oldalában ún. légsátrak épültek.

Miután Almádi gyógyfürdői rangot kapott, megváltozott, gazdagabb lett, színesedett az élet Almádiiban, különösen nyáron. Jelentős sportélet zajlott a településen az 1880-as évek elejétől a 1940-es évekig. Népszerű volt az

úszás, az atlétika és a vitorlázás, de különösen a tenisz: az 1930-as évekre már hat, kitűnő minőségű salakos tenispálya szolgált a helyiek és a vendégek igényeit. Akkortájt jelentős esemény volt és sok vendéget vonzott az évente megrendezett Balaton Bajnokság és a Nemzetközi Sporthét.

Almádi parkosítását Véghegy Dezső kezdeményezte 1882 táján, melynek nyomán

A Györgyi Dénes tervezte Hósi emlékmű

Rickli-féle légsátor az Öreghegyen

kialakult a ma is kedvelt kikapcsolódási lehetőséget nyújtó Öregpark. A tíz-hektáros területet még 1977-ben természetvédelmi területté nyilvánították. A parkban számos, a Balaton-felvidékre jellemző fafajta található. A park fáit 1890-ben kezdték ültetni, de a legértékesebb fajta telepítése 1903-ra tehető. Ezek jellemzően a gyertya alakú platán, a narancsvörös vesszejú fűz, a vöröstölgy és a mamutfenyő. A park északkeleti bejáratánál uralkodó fafajok: a magaskóris, a korai és ezüstjuhar, a szürke- és jegenyenyár. A parkon belüli sétány mentén platánok, hársfák, valamint díszgalagonyafák láthatóak. A parkban nemzeti létünk – helyi értéket képviselő – épített kismélekei és népünk kiemelkedő alakjainak szobrai találhatók.

A mai Balatonalmádi négy településrész: Vörösberény, Almádi, Káptalanfüred (mely nevét a veszprémi káptalannak köszönheti) és Budatava (egykor vörösberényi halászhely volt, később lett Budagyöngye, majd Budatava) összefonódásából fejlődött ki, és 1989-ben törvényileg várossá nyilvánították. Az immár városi rangú település fentebb említett kulturális öröksége mellett az almádi építészet gyökerei is mélyre nyúlnak vissza: a régi korok embere által használt, a tájra jellemző vörös homokkő, nád és fa sok mai épületnél is felfedezhető, csakúgy, mint a századfordulón divatos csipkés, zöldre festett homlokzati farácsok.

Jáger István: Az erődített templom

A település legrégebbi épülete a – megyei értéként nyilvántartott – vörösberényi román stílusú erődített templom, mely a város szimbólumává vált, címerében is megtalálható.

A város központjában álló Szent Imre-plébániatemplom az erdélyi építészet hagyományait követi,

de tömegében meghatározó a vöröskő-architektúra, s mint ilyen, helyi érték. A templom mellett áll az 1956-ban a budai várból áthelyezett, s ugyancsak megyei értéként elismert Szent Jobb kápolna, a Szent Istvánt ábrázoló arany-mozaikkal és Szent István jobbjának egy fragmentumával. A plébániatemplom ajándékba kapta Szent Imre, majd Boldog Gizella ereklyéjét, így mára egyedülálló módon, egy helyen található itt meg az első magyar királyi és szent család mindhárom tagjának ereklyéje.

Balatoni település lévén, a város életében a víz fontos szerepet tölt be: jól kiépített strandfürdők szolgálják a nyaralókat. A kikötő pedig ma is a hajózás szolgálatában áll. Balatonalmádi közigazgatási területén a Balaton vízfelülete mellett két kisebb vízfolyás, a vörösberényi Séd és a Remete-patak, valamint az időszakos tónak tekinthető – helyi értéként nyilvántartott – Köcsi-tó található. A vörösberényi Séd állandó vízfolyás, amelynek alsó, 2,1 km-es szakasza Balatonalmádi vörösberényi településrészén halad keresztül. A Remete-patak Almádi jellegzetes vízfolyása, a belterületi szakaszon burkolt mederrel. Hossza

2,5 km, a hajóállomás közelében, a Sóhajók hídjánál érkezik a tóba.

A közúti hálózaton túl, a vasút révén egykor öt vasútállomással, illetve megállóhellyel rendelkező Balatonalmádi főként a dunántúli, de az egész ország, sőt Közép-Európa egyik kedvelt és fontos nyaralóhelye volt. Az 1969-ben sajnálatosan megszüntetett (Győr)–Veszprém–Alsóörs közötti vasútra pedig a „szertartányos” gőzmozdony emlékeztet.

Új kezdeményezésként Balatonalmádi város önkormányzata, az Almádiiban élő és alkotó művészek, a városért tenni akaró önkéntesek összefogásával 2013-ban, Szent István királyunk ünnepén a Szent Erzsébet ligetben került átadásra a „Kézfogás” nevet viselő *Európa Szoborpark* (mind a liget, mind a szoborpark helyi érték).

A nagy látogatottság, a siker mögött ott van a Balatonalmádiiban működő képzőművészeti alkotóközösségek, egyesületek (például a nagy múltú Vörösberényi Művésztelep, az AlmádiART) aktív tevékenysége, kreativitása. A kiállítás művészeti gondozója az Almádi P-Art Alapítvány.

Balatonalmádi a folyamatos megújulás mellett őrzi a régi idők kulturális örökségét is. Ezek körébe tartozik a Városi Értéktár részeként – a város és a megye sportmozgalmában meghatározó – Bucsy Balázs életműve, a kenyérsütés tradícióit megtartó Szabó pékség, a hímzőskultúrát felelevenítő Varrótanoda és a játékhagyományokat (gombfoci) ápoló Hungarikum Klub.

A város rangját emeli az is, hogy a település Járási Hivatal funkciót is ellát, melynek illetékességi területéhez 11 település (Balatonakarattya, Balatonalmádi, Balatonfőkajár, Balatonfűzfő, Balatonkenese, Csajág, Felsőörs, Királyszentistván, Küngös, Litér, Papkeszi) tartozik, s ezek közül három város: Balatonalmádi, Balatonfűzfő és Balatonkenese.

A Szent Imre-templom

A legendás 375-ös gőzmozdony

Részlet a „Kézfogás” Európa Szoborparkból

Balatonalmádi intézményei közül több is említésre méltó. Mindenekelőtt a sokfunkciós Pannónia Kulturális Központ és Könyvtár. A Pannóniában és a hozzá kapcsolódó vörösberényi kultúrházban különböző civil szervezetek által létrehozott alkotó közösségek, művészeti csoportok, klubok, egyesületek és körök fejtik ki változatos és sokszínű tevékenységüket. Ebben az épületben működik a Ba-

Almádi Értéktár, Balatonalmádi, 2015

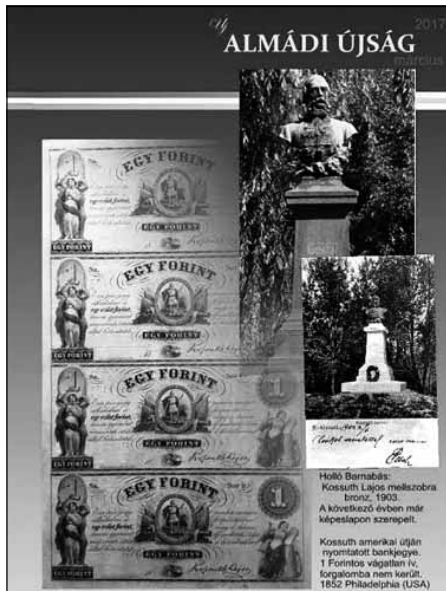
laton Játékpont, a Városi Értéktár részeként a *Látványszövöde*, valamint civil kezdeményezésként a gyermekkönyvtár támogatásával a *Cimbora Klub*. Figyelmet érdemlő a Honismereti és Városszépítő Kör tevékenysége, mely több, Almádiról szóló könyv, fotóalbum közreadásával öregbítette a város hírnevét. A könyvtár – a különleges nyári *Strandkönyvtár* működtetése mellett, mely a helyi értéktár része – gondozza a Balatonalmádi Városi Értéktár (immár 27 tételből álló) dokumentációját is. Ez utóbbi kapcsán bemutatja és ápolja *Váth János* irodalmi és *Vajkai Aurél* néprajztudósi munkásságát.

A városban működik hazánk egyetlen tiszta profilú 5 évfolyamos magyar és angol tanítási nyelvű gimnáziuma, mely magyar és brit támogatással alakult, országos beiskolázási körzettel. A gimnázium és a kollégium épülete Ruttkay Gyula Ybl-díjas építész tervei alapján épült, és 1990-ben Az év épülete címet nyerte el.

A város köznapijairól és ünnepeiről, a rendezvényekről és eseményekről, a lakók életéről hű és részletes képet ad az Almádiért Közalapítvány kiadásában havonta megjelenő Új Almádi Újság, mely Balatonalmádi város hivatalos havilapja.

További részleteket lásd:
<https://www.balatonalmadi.hu/>

Összeállította: G. I.

A barátságos fürdőváros

A tó északkeleti partján, hegyek ölelésében fekvő kisváros nemcsak nyáron kínál fürdésre, úszásra, vízi sportokra kikapcsolódási lehetőségeket a gyermekes családok, baráti társaságok, a hazai és külföldi egyéni utazók részére. Tavasszal a Balaton vitorlázásra, horgászásra, a *Bringakör* kerékpározásra, a túraútvonalak, a helyi értékkel nyilvánított *tanösvények* kirándulásra csábítanak. A kék háromszög jelzést követve megismerhetjük a *vörös homokkő* történetét, az *Óvári „Messzelátó”*-t és a *vasúti emlék gőzmozdonyt*, melyeket a *vöröshomokkő tanösvény* mentén érhetünk el, s melyek mindegyike a Városi Értéktár része. A zöld sávjelzésen megcsodálhatjuk a Remete-forrást a régi vasúti támfal tövében. A *Köcsi-tóhoz* is *tanösvény* vezet, a csere-hegyi kilátóhoz és a Balatoni Kéktúra útvonalán is tehetünk egy kellemes kirándulást. A Malom- és a Vödörvölgyet akár lóháton is felfedezhetjük. Sétaúton felkereshető a Vöröshegyi út felső végénél a védett növényként helyi értékű *leánykőörcsines legelő/erdő*. A nagy múltra visszatekintő *Tenisz Klub* kitűnő salakos pályákkal várja a vendégeket. A kulturális örökséget kutatók megismerhetik a *Szent Jobb kápolnát* az első magyar királyi család ereklyéivel, a *román kori erődített*

templomot, a legújabb kor művészeti törekvései iránt érdeklődők a *„Kézfogás” Európa Szoborparkot*, a *Vasút-ARTjáró* szabadtéri kiállítást, melyek mindegyike egyben a Városi Értéktár része is. A Pannónia Kulturális Központ és Könyvtár időszakos kiállításai egész évben várják a látogatókat. Tavasszal és ősszel csatlakozik a város a *Nyitott Balaton* programsorozathoz, májusban *Tavaszi zsongás* várja kirakodóvásárral, színpadi programokkal a vendégeket. Júliusban az *Almádi Napok*, a *Hungarikum Fesztivál*, augusztusban az *Almádi Borfesztivál* pezsdíti fel a nyári estéket, ősszel *szüreti mulatsággal*, *tökfesztivállal*, télen *adventi vásárral* várja vendégeit a város. Balatonalmádi és környékének gasztronómiája a balatoni és bakonyi konyha jellegzetességeit viseli magán. Néhány ínycsiklandó példa: Pinkóczi töltött borda, balatoni halászlé halas táskával, balatoni fogas egészben, szőlős metélt. Almádi ma – szerényebb és kisebb mértékű helyi bor kínálatával – a Balatonfüred–Csopak borvidékhez tartozik. Balatonalmádi Vödörvölgy részén pedig újabb vállalkozásként (Csalló Pálinka Manufaktúra), de a hagyományos technológiát betartva a – helyi értékűként elismert – kisüsti, illetve különböző gyümölcs-pálinka-féléket főzik.

A parkolás a város közterületein ingyenes.

További információk: *Tourinform*: balatonalmadi@tourinform.hu

Sarusi Mihály

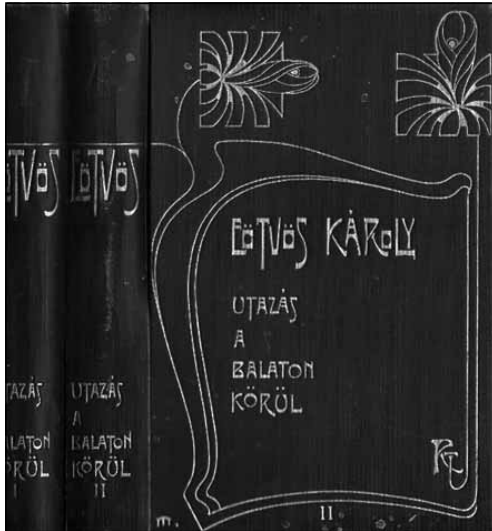
Írók Almádiban*

Eötvös Károly: almádi szerelem. A helybéliek az Almádi Újságban megjelenő helytörténeti sorozatból tudhatják, hogy Eötvös Károly író, hírlapíró, szerkesztő, ügyvéd és politikus egy évtizeden át volt almádi üdülőtulajdonos. Az írásból kiderül (ÚAÚ 2005/4., 2.), hogy Eötvös Károly és felesége, Fromm Etelka tulajdonjogát 1872-ben iktatták a földhivatalban, s a 2 nagyhold és 288 négyszögöl nagyságú szőlőt 1882-ben adták el Eötvösék. (A kis birtok lakóházból, szőlőbeli pincéből, rétből, szőlőskertből és gyümölcsösből állott.) A cikkíró azzal a feltételezéssel zárja beszámolóját, hogy Eötvös Károly Almádiban is írhatta az *Utazás a Balaton körül* című könyvét.

E munkája 1900-ban látott napvilágot, a folytatás pedig, *A balatoni utazás vége*, 1909-ben jelent meg, a kettő együtt 1982-ben a Magvető Kiadó Magyar Hírmondó című sorozatában kapott helyet. Ez utóbbit elővéve kerestem választ arra a kérdésre, mi köze lehetett Eötvösnek Almádihoz. Azon túl, hogy minden

veszpréminek a legelső kirándulójelölőhelye a megyeszékhelytől vagy tizenkét (toronyiránt, gyalog tán tíz) kilométerre fekszik, így nem kell itteni szőlőbirtokosnak lenni, hogy egy kicsit almádinak is érezze magát minden veszprémi.

Almádi szőlői, pincéi, majd fürdőháza, fövenyfürdői, korcsmái, szállodái, lég-, nap-, víz- és ételkúrát is kínáló gyógy-idegenforgalmi kínálata, a nyolcszázas évek második felében a leghíresebb környékbeli cigánybandákat foglalkoztató vendéglői a fél országból vonzották a kikapcsolódni, pihenni, gyógyulni vágyó embereket. Az *Utazás a Balaton körül* 1899-ben írta, az út, amelyet megörökít, 1874-ben esett meg. Emlékezetből írta le a

Az 1901-es Révai díszkiadás

25 évvel korábbi utat, amelyre öten kísérték el. Környékünkéről a Zala és Veszprém megye határán fekvő, emiatt nevezetes Almádi csárda és az alsó-örsi halászbokor pusztulásának története kapott helyet. *A balatoni utazás vége* című munkájában megemlíti, hogy könyvei egy részét a lovasi hegyen írta, bíró barátjánál, Mórocza Kálmánnál, akinek szőlőbeli hajléka „a lovasi hegy látópontján”, tehát igen jó helyen volt található. Hogy Almádit behatób-

¹ Részlet a szerző készülő balatoni könyvéből

ban ismerte volna, nem nagyon derül ki két balatoni könyvből. Fölsorolása – hogy melyik balatoni fürdőhely milyen jellegű: Földvár főrendi, Siófok zsidó, Almádi polgári, Kenese hivatalnok, Füred papi és zsidó, Badacsony nemesi, Keszthely vegyes – legfőljebb arra utal, hogy a Balaton-mellék minden zegét-zugát bejáró „utazóként” Almádit éppoly jól ismerte, mint a többi jeles tóparti helyet.

Azaz: amikor balatoni könyveit írja, almádi házukon rég túladtak, ezért, ha a Tónál akar időzni, a Magyar Tengerben akar gyönyörködni, a Balatonról szóló munkán dolgozva a Balaton mellé kívánczik, Lovasra, a barátjához tér be. Lovason tanyázva írja e gyönyörű munkáját, amelynek jegyzeteit az 1874-es út idején birtokában lévő almádi hajlékában is írhatta, rendezhette.

Ötösök azért vágtak neki a balatoni utazásnak, hogy körbегyönyörködjék a Tavat! Tihany, Füred, Badacsony, Keszthely, Siófok, Akarattya, Lovas leírása sorjázik. Lovasról ír a legszebben, Lovast dicséri a legjobban – érthető, a „lovasi hegyen” tanyázva járja újra végig gondolatban 1899-ben az 1874-es utazást. Aki megfordult Lovason, tudja, mennyire nem túloz a Balaton-felvidékre szerelmes író: valóban az egész táj egyik legkülönb „látóhelye” (egyik legszebb kilátást nyújtó pontja) a lovasi hegy teteje. Hogy majd az utazás végét leíró művében térjen vissza Almádiiba, adjon magyarázatot Almádihoz való különleges – mindaddig szemérmesen elhallgatott – kötődésére.

A záró balatoni munkát 1906-ban írja, s *Az én tavalyi karácsonyom* című fejezetből kiderül: 1905-ben veszttette el asszonyát. Eötvös Károlynéről, született Fromm Etelkáról van szó, akitől 37 év házasság után búcsúzott, s akit Veszprémben temettek el. E fordulatig hallgatott balatoni könyveiben arról, milyen különleges hely volt számára Almádi. Idézzük őt magát.

„Az 1905. évi karácsony az én tavalyi karácsonyom. Akkor veszttetem el életem társát, édes jó feleségemet.

Magándolog. Közolgaimról sokat írtam, magándologomról soha. Most arról írok. Rövid leszek, mert a történet rövid. Jó lelkek, nemes szívek érző idegét mégis mozgásba hozza.

Az almádi Balaton ragyogó tükrén ismertem meg az ifjú lánykát. Fiatal volt, üde és jókedvű. Egészséges, piros, szerény és nemes. Úgy éreztem, a gondviselés összeszánt bennünket.

Almádinak akkor még nem Balatonalmádi volt a neve, hanem csak Almádi. Nem is volt országos híru fürdőtelep, csak szegényes szőlőtelep. Mostani 75 villájából nem volt még egy se. Vörösberényi lakosok s veszprémi iparosok bírták a szőlőket egyszerű, kisdud szőlőhegyi hajlékokkal. De nyáron át már a veszprémiek le szoktak oda járni fürödni. A módosabbak kocsin, mások gyalog. Én gyalog jártam. Tizenötezer lépés volt lakásomtól a Balatonig. Kellemes séta fiatalembernek.

Elvégre 1867-ben összekeltünk.

Szegények voltunk: így mondaná a közbeszéd” – írja, majd helyzetüket ecsetelve megjegyzi: „Szerezgettünk is.” Az almádi szőlőt is asszonya ügyes gazdálkodásának köszönhették. „Jobb asszony és jobb gazdasszony nem volt a földön.” Míg feleségét a rákbetegség el nem vitte.

Nem egyedüli Eötvös Károly abban, hogy a Balatonnál lobbant szerelemre, s érez emiatt is sok-sok ember ugyanúgy, mint írónk: *„Mindenuütt szép, de leg-*

szebb a Balatonnál.” Az itteniekről meg: „S népe is olyan a tájnak, mint maga. Szíves, vidám és magyar.”

Almádival szőleje eladása után is baráti kapcsolatban maradhatott: 1903-ban ő mondott ünnepi beszédet a tóparti ligetben állított Kossuth-szobor avatásán...

Kompolthy császári fabudija. ...Hogyne, Almádiban! Nem akármilyen látvány lehetett. S hogy milyen szabad ország volt (mondjuk Rákosi és Kádár országához képest) az Osztrák–Magyar Monarchia idején Magyarhon, jól példázza Kompolthyék budija. A bécsi urak fekete-sárgájára pingálták a Veszprémi útról, a községháza mellől is kitűnően látható, minden ott elhaladó magyar és nem magyar polgár és nem polgár számára megcsodálható jókora (s egyben hatszögletű) fabudit – tudjuk meg egy Kompolthy unoka visszaemlékezéséből.

Kompolthy Tivadar – a hajózást némileg félbehagyva – hat telket vásárolt Almádiban a Remete-patak mellett. *A nagyapám által megvásárolt telkek a patak-nak azon a szakaszán vannak, amelyen az még az Öreghegy csererdővel sűrűn borított, meredeken emelkedő oldala alatt kanyarog. Hat házat (télen-nyáron lakhatókat) épített nagyapám a völgyben a patak két partján, egymástól 100-200 méter távolságra. A házak az akkori szokások szerint két vagy három, kivételesen négyszobásak, mindegyik előtt tágas, félig zárt veranda van, konyha és éléskamra. A fáskamra, illetve egyikben a pince (borospince) különálló épületet, létesítményt képez. Az elnevezésük szintén jellemzi nagyapámat: Szelima-lak, Remete-lak, Jób-villa, Aczél-villa, Papa-kedvence, Fecskefészek.*

Érdemes lenne folytatni, de csak innen-onnan idézhetünk még. A házak közül három az emlékező unoka apjáié volt, mivel felépítésük költségeihez Kínából jelentős összegekkel hozzájárult. (A Kína-járó, tiszteletbeli császári mandarin Kompolthy Jób gyermeke az emlékező!) Majd jön a nevezetes Kompolthy-budi leírása: *A Szelima-lak alatti bástyafalban volt a fáskamra. Volt azonban a ház előtt a leghivalkodóbb helyen még egy árnyékszék is, jól látható a községházából és a két útról is. Hatszögletű, tiszteletet parancsoló fabódé volt, a fekete-sárga császári színekkel kifestve, tetején a kétfejű sas díszlett. A világ akkoriban toleráns volt, de ha nem az, nagyapám valószínűleg akkor is felállítatja a bódét, ha egyszer eszébe jutott.*

Hogyne épített volna efféle házakat Almádiban a magyar királyi hajóskapitány Kompolthy Tivadar... fekete-sárga (budiillat nélkül is svecgelb-szagot árasztó) császári és királyi Habsburg-latrínával! Tett volna ilyet – föstötte volna vörösre a budit, akasztott volna a nyakába sarló-kalapácsot, állított volna vörös csillagot a tetejibe – 1945–1990 közt akárki Magyarhonban. (Különösen az elején meg sem álltak volna vele Szibériáig, ha pedig nincs szerencséje, a helyszínen, a patakparton végeznek vele.)

A Fiumében kiképzett kapitány (a tengerésztiszti felsőtanodát 1875-ben fejezte be)... *Hajózási korszaka eleinte rövid, később hosszabb megszakításokkal körülbelül 1885-ig tartott. Azért nem lehet a határidőt pontosan megvonni, mert mint lányaitól tudom, nemegyszer megtörtént – már veszprémi hírlapíró korában – rapszodikus s romantikus természetének megfelelően, hogy hirtelen eltűnt hazuról és valahonnan Alexandriából vagy Rotterdamból értesítette feleségét, hogy ott van, és néhány hét vagy hónap múlva hazaérkezik.*

Hogy mi módon került a Szepes vármegyei születésű, a világtengereket tengerésztisztként végighajózó Kompolthy Tivadar a magyar tenger partján fekvő Almádiba? Egyik hazaérkezésekor, 1878-ban megnősült, asszonya Liedl Teréz, a veszprémi székesegyházi karnagy leánya lett. Első gyermekük, Jób – szintén tengerészkapitány, apjához hasonlóan világjáró, szintúgy tollforgató ember – Budapesten született (1879-ben), akit még négy gyermek, Bolofores, Fatime, Szelima, Edit követett. Tivadar, hogy hazajött – valamennyire –, szerkesztő lett. Megfordult Vácott is, ám leginkább veszprémi kiadóként és lapszerkesztőként működött. *1880-ban leköltözik Veszprémbe... Idejének egyre nagyobb részét azonban nem Veszprémbe, hanem Balatonalmádiban töltötte, végül is végleg kiköltözött Almádiba.* A tó- és Remete-parti faluban szerepet vállalt a fürdővé fejlesztésben: két kezével, szervezéssel és cikkeivel segítette Almádit – amely a századfordulóra a víz-, levegő- és napgyógyászatban élenjáró honi fürdőhellyé vált – vonzóvá és ismertté tenni.

A jeles tengerészkapitány által ültetett vízparti jegenyék még úgy-ahogy megvannak, a hat villa közül egy a családé, emlékmű került az egyik útkereszteződésbe, a róla elnevezett utca elejére. Kompolthy-kötetet viszont kézbe venni... könyvtárban legközelebb (egyetlent) Veszprémbe lehet, valamennyi munkája pedig csak a Széchényi Könyvtárban tanulmányozható. Megérdemelné apa és fia, Tivadar s Jób, hogy valaki – valahol – megjelenesse a világjárásuk (Amerika-, Kína- és világtenger-látásuk) ma is élvezetes leírásainak legjavából válogatott Kompolthy-kötetet! Amelynek része lehetne – függelékként? – az unoka visszaemlékezése is...

Kompolthy Tivadar-emlékoszlop Almádiban

Megérdemelnénk mi, a magyar tengerjárás-tengerhajózás iránt fogékony mai olvasók. Kikből tán nem csak Almádiban kerül egy, kettő.

A válogatásban nyilván helyet kapna *Tengerész dal* című, Vácott 1879-ben közreadott, *Dalok a tengerről* című kötetében megjelent költeménye, amely a magyar tengerészek kedvelt dala lett. S bekerülhetne *Hangok a szélben* című 1894-es veszprémi kötetében olvasható *Epilógusa*, amely a pennaforgató hosszú járatú tengerészkapitánynak a világtengereken és a magyar hírlapírás kised (vidéki) műhelyeiben szerzett élményeit foglalja össze. *Tengerészből újságíró / Piha. – megtörtént énvelem. / Fura biz ez s lehet megérem, / Följegyzi a történelem! / Pedig hát nagyon egyszerű / E hivatásos minta: / Tudvalevőleg keserű / A tenger és – a tinta.* A könyvben egyedül a *keserű* szót szedte – nyilván a szerző utasítására – dőlt betűvel a veszprémi nyomdász („Kompolthy T. Petőfi Könyvnyomdájá”-ban).

Szökéseivel, budi-festészetével, egy némely különleges névadásával, efféle soraival jelezte Kompolthy, hogy... jó, jó, de annyira azért mégsem az a XIX. század végi, békebeli áldott magyar-osztrák világ? Amelybe (ki tudja, miért) annyian szeretnék visszaálmódni maguk.

Mécs László '57-es menedéke. A Mécs család öreghegyi villájáról sokan tudnak Almádiban, arról kevesebben, hogy Mécs László költő huzamosabb ideig a városban tartózkodott. Váth János emlegeti kiadatlan jegyzetében a nála tett látogatásokat s az ezeknek köszönhetően megejtett rendészeti ügyködést: 1957 májusában rendőr kereste a börtönből éppen csak kiszabadult, nyugalmat továbbra sem leelő papköltőt, Mécs Lászlót a szintén üldözött katolikus író-tanítónál, Váth Jánosnál. Nem ok nélkül persze, derül ki a jegyzetből és az akkori látogatás emlékének adózó Mécs-ajánlásból, mert hitük a rémuralom ellenére is töretlen.

A *Magyarok misekönyve* című, 1991-ben megjelent Mécs-kötet utószavából kiderül, hogy a premontrei szerzetes-költőt 1953-ban tartóztatták le az ávosok Pannonhalmán okirathamisítás koholt vádjával. Mint Rónay László írja az 1993-as pozsonyi Mécs-kötet (*Vadócba rózsát oltok*) utószavában, közokirat-hamisításnak tekintették, hogy bejelentőire az eredeti nevét írta (a Mécs László írói nevet 1915-től használta a Mártoncsik Józsefként anyakönyvezett költő). Bűnlajstromát gyarapította a proletárdiktatúrát veszélyeztető azon cselekedete, hogy rendre megajándékozta vendéglátóit saját költeményeinek kéziratával. A 10 évre ítélt költőt 1956-ban „rehabilitálták” – írja a *Magyar irodalmi lexikon* 1965-ben –, majd Budapesten káplánként folytatta a hatalmon lévőköt továbbra is idegesítő működését. A kettő közti időben lehetett az a pár hónap, amelyet Mécs László Balatonalmádiban töltött az őt befogadóknál. Mint az idős almádiak emlékezete őrzi, testvérénél az öreghegyi nyaralóban és Váth Jánosnál lelt menedéket. Ekkor járt át naponta Váth Jánoshoz beszélgetni, emberi szót hallani az üldözött papköltőtől.

Üldözött az üldözöthöz: katolikus költő a katolikus íróhoz az ötvenes évek Magyarországon.

Az egyik idős almádi – Majbó Gábor örökös tiszteletbeli alpolgármester – arra emlékszik, hogy valamikor a második világháború alatt vagy után Legény Béla ezredesnél, az első háborúban fél szemét elvesztő honvédtiszténél is lakott egy ideig Mécs László. Hogy ez pontosan mikor volt, nem tudja. Az úgynevezett Legény-villa a Mécs családé volt, ott húzta meg magát a háború után a költő, aki a Gyenes (Ingyenes) fürdőhelyre járt le a Tóra fürdeni – tudjuk meg Kokas Endréné Jákóy Zsuzsannától, a Jákóy-nyaraló tulajdonosától, akinek az apja bakonyi – huszárok-előpusztai – erdészként bújtatta társaival az üldözöttet. Pannonhalmán, ahova végül a papköltő elhúzódott, a szobája ajtajára kiírta: „Kérem a kedves vendégeimet, jelentkezzenek be! Mert az idő kevés, az írivaló sok.” De a gyerekek kijavították az írivalót innivalóra – regéli Kokasné, aki a fiát járt látogatni a bencés gimnáziumba. „A Gyenesen együtt fürödtünk.”

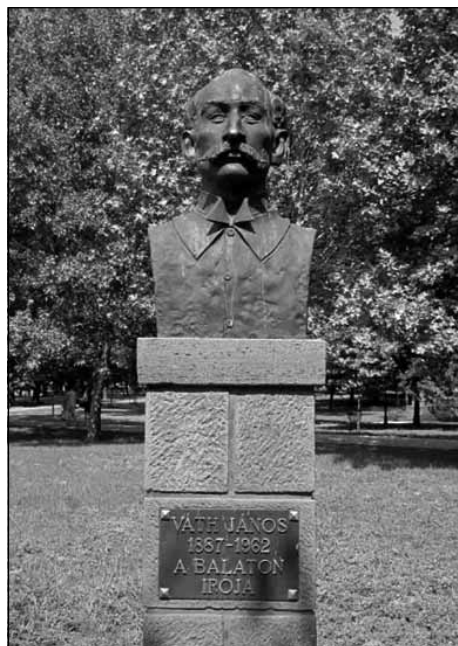
„Nekem ez a félesztendő legszebb emlékem marad síromig, amit vele tölthettem” – írja jegyzetében Váth János. Mint e sorokból kiderül, a börtönből nemrég szabadult költőt – 1957-ben – az almádiak és az Almádiban üdülők nagy szeretettel fogadták: ismeretlenek köszöntik a „fürdő teraszán”, a „fürdő-

hely útján”... (Ez is oka lehetett annak, hogy efféle sorok nem láthattak napvilágot 1990-ig. Ám hogy máig sem, már különösnek is mondható.) Ráadásul, írja Váth János, „A félesztendei balatoni tartózkodásnak nyomát mutatja több verse”. Az is, amelyet 1957 szeptemberében neki ajánl: *A Balaton megőzvegyült* című költeményt „A magyar Provánsz Misztráljának, a Balaton nagy szerelmesének, baráti emlékül, szeretettel” dedikálja Mécs László. Hogy Váth János „A Magyar Provánsz Misztráljá”-nak neveztesse magát a káptalanfüredi templomban lévő sírjára kőbe vésetett föliraton. (Frédéric Mistral francia költő a provanszál nyelv, irodalom és népi hagyományok ápolásáért Nobel-díjat kapott 1904-ben, Váth János pedig 1911-től 1944-ig a dunántúli irodalmi műhelyek egyikének a fő szervezője volt.)

Mécs László újhumanista költészetének (*Új magyar irodalmi lexikon*, 1994) egyik emlékhelye a magyar tenger vidéke, legalábbis erre utal az a kis gyűjtemény, amelyet Váth János hagyott ránk. A gépelt kéziratos füzetet az általunk emlegetett jegyzet vezeti be, majd Mécs László Balaton-parton született hat költeménye következik. A Váth által tervezett balatoni Mécs-kötetke költeményei, címük szerint, ajánlással s zárójelben a vers keltezésével így sorjáznak: *A Balaton megőzvegyült* – a már ismertetett ajánlás Váth Jánosnak (Balaton, 1957. szept.), *Őszi alkony a Balatonnál* (Balaton, 1957. okt.), *A mag el van vetve* (Badacsonytomaj, 1958. nov. 3.), *Hogy muzsikál a hordó* – „Bokor Istvánnak emlékül szeretettel” ajánlással (Badacsonytomaj, 1958. okt.), *Falusi templom* – „Géczy Irénnek, a badacsonytomaji plébánia őrangyalának hálás szeretettel” (Badacsonytomaj, 1958. nov. 6.), s egy cím nélküli költemény. E keltezésekből kiderül, hogy 1958 őszén Badacsonyan a tomaji plébánia vendégeként pihenhetett az akkor már pesti káplán papköltő. (Mécs-kutató irodalomtörténész avagy helytörténész nyomozhatná ki a továbbiakat.)

Váth János unokája, Pacsuné Fodor Sára várpalotai otthonában így emlékezik a Mécs-látogatásra:

– Mécs László a börtön után különböző plébániákon húzta meg magát, a család sem merte befogadni. Aztán Almádiba jött, 1957 nyarán még ott volt nagyapámnál! Orvos öccse, Mécs Imre villájába nem mehetett, Váth Jánost korábban névről már ismerte, nála lakott körülbelül két hétig. Akkorra már csak egy szobát és a verandát hagyták nagyapámnak a tanácsi rendelkezésűvé tett, lakókkal telerakott Váth-villában. Bográcsban főztünk az udvaron az öreg kőrtefa alatt. Egyszer csak Mécs László felugrott, hátraszaladt, körbejárta a

Váth János szobra

házat; visszajött, leült. Nem mertünk megszólalni, a végén nagyapa kérdezte meg tőle, miért tette ezt. Azt válaszolta: „Amióta börtönben jártam, mindig azt érzem, hogy figyelnek! Amíg meg nem győződöm róla, hogy nem figyelnek, nincs nyugtom.” A két hét után nagyapám bekopogtatott az öccsénél, kérte Mécs Imrét, legalább ott aludhasson, a nappalt úgyis nála tölti. Azután onnan járt le hozzánk. Szinte naponta bekopogtak a rendőrök nagyapámhoz, miért fogadta be.

Az unoka emlékezete igazolja, amit az író megörökít jegyzetében: Mécs László fél évet vele töltött Almádiban. Rónay László az *Anyá kell!* című 1993-as Vigília-kiadású Mécs-kötet utószavában viszont arról ír, hogy Mécs László 1956 szeptemberében kapott kegyelmet az akkori államfőtől, 1957 januárjától Budapesten lekipásztor, s 1958-tól 1961-ig szentbeszédeket mond az óbudai Főplébánia-templomban. A látszólag egymásnak ellentmondó két állítás akkor állhatja meg a helyét, ha valahogy így történt: januárban Mécs Lászlót Pesten fogadja be egy plébánia, fél évet Almádiban tölt, majd újra visszamegy a fővárosba.

Váth János kiadatlan jegyzete így zárul: „...Most elnémították a 'szabad földön' a költőt! Ám helyette s benne megszólalt az egyházi szónok. Három órát utaznak emberek, hogy hallgathassák. A vasárnap déli prédikációjához villamost, buszt róla neveznek el! A forgalom megakad. Oly tömeget vonz. Lélektömeg! Intelligencia!” Rónay Lászlót olvasva arra gondol az ember, hogy valamikor 1958 és 1961 között írhatta Váth János a Mécs-jegyzetet, abban az időben, amikor a költő Óbudán prédikált – e híradás szerint nem akármilyen sikerrel.

Mécs László premontrei szerzetestanár, költő 1895-ben a Felvidéken, egy Sáros megyei faluban, a ma Szlovákiához tartozó Hernádszentistvánon született, s 1978-ban a Dunántúl szent hegyén, Pannonhalmán hunyt el. 2015-ben ünnepelték – már akik ünnepelték – születésének 120. évfordulóját.

– Mécs Lászlót egyszer láttam. 1939-ben a szüleim fölvittek a Nemzeti Színházba, ahol Bajor Gizi játszott a *Donna Diánában*. Szünetben kiállt a színpadra Mécs László és elmondta egy versét, *Motorhiba* volt a címe. Sosem felejttem, arról szólt, hogy a vad motoros, semmire sem tekintettel, száguld árkon-bokron át, de motorhiba miatt megáll, és nemsokára elbiceg mellette az elütött, sánta liba – emlékezik 2005-ben Majbó Gábor, akinek a szavait hitelesíti az 1967-es *Magyar életrajzi lexikon*: a nagy színész nő főszereplésével 1939-ben mutatta be a Nemzeti a Moreto-darabot.

Hogy ma elavultnak tetsző szóhasználattal éljünk: az almádi intelligencia – mondjuk ki, ha még szabad mondani: hála Istennek! – a jelek szerint nem felejtí Mécs Lászlót.

Tamási, otthon, a Basilides-nyaralóban. „Tamási Áron 1949-ben, az Alizzal történt házasságkötésének napján száz szegfűből álló csokrot küldött Magdónak egy szép levél kíséretében, amelyet abban a reményben írt, hogy 'mindig megmaradnak barátok'. Később Alizt elvitte hozzá, hogy bemutassa neki. Még a legszegényebb éveikben is rendszeresen fizették az asszonytartást Magdónak, ami – Tamási Áron meghagyása szerint – a szerzői jogdíjából élete végéig megilleti Magdót” – olvassuk a Tamási-életrajzban. Salgó Magdó

volt Tamási második felesége, 1938-ben Kolozsvárt fogadott neki örök hűséget. Az első, 1926-tól, Holiker Erzsébet. A harmadik a budai–almádi Basilides Alizka. Tamási halálakor, 1966-ban Bokor Ágota az asszonya. Magdó Tamási ihletadó „énekes madara” volt Kolozsvárt; 1938-tól ’44-ig voltak együtt.

Tamási Áron 1956-os erdélyi naplója is őrzi Aliz emlékét: „IX. 22., szombat. Gyönyörű idő. Már melegebb is... Homoródfürdő (úttörőknek, gyermekeknek berendezve). Felírások románul. Hozott pálinkás üvegen (boróka, fenyővíz) még régi román világból való címke: középen falusi székely, balról magyarul, jobbról románul írva (Bradul – Fenyővíz). Az új címkén már a székely hiányzik, a felírás román. – Homoród pataka folyik, csörgedezik. Körül fenyők. Szállás erdei, jó, készséges. Melegen süt a teraszon a nap. Mint az arany. Elek, Kányádi, én: a világról beszélgetünk. Sarolta mindent hozott. Aliszka ragyog. Gyermekek boldogok. Sarolta az ő szobájukban milyen asztalt terített! Bor, sör, édesség, sütemény, hús, minden! Leánykák a havasi patakban mezítláb! Mint a madarakat, riasztjuk: menjetek ki, mert betegek lesztek!...” (Aliszka: Basilides Aliz Terézia, Tamási felesége.)

„Még a ’kezdeti’ tihanyi években, 1958-ban történt. Tizenöt éves voltam akkor. Baránszky Laci bácsi magával vitt engem Balatonalmádiba, Tamási Áronhoz! Füredről vonattal érkeztünk az almádi állomásra, onnan gyalog mentünk-kapaszkodtunk a Bajcsy-Zsilinszky utcán a domboldalon, amíg balról fel nem tűnt a Basilides-nyaraló, Tamási Áron feleségének, Aliz szüleinek a háza. Meleg, nyárutói délután volt, az árnyékos kertbe jólesett belépni. A ház melletti asztalnál egy magas, egyenes tartású, középkorúnál nem többnek látszó férfi állt fel üdvözlésünkre. Napszemüveget, rövid ujjú fehér inget, világos színű pantallót viselt. A jó megjelenésű férfit talán színművésznek gondolhattam, semmiképpen nem az *Ábel* írójának, akit képzeletem idős korúnak vélt. Laci bácsi ’szervusz, Áron’-jára annyira meglepődtem, hogy megszólalni sem tudtam. – Már azt gondoltam, nem találtok ide – mondta Tamási Áron és helyel kínált bennünket. Laci bácsi vitte a szót, kedvesen rólam is megemlékezve s megemlítve, hogy az *Ábel a rengetegben* és a *Hazai tükör* című könyveket már olvastam. – No, és milyenek találtad őket? – kérdezte Tamási Áron. – Szeretni valóknak! – feleltem. – Figyelmedbe ajánlom az *Ábel* sorsának alakulását az országban és Amerikában is! – mondta. Az író közvetlensége némileg oldotta megilletődöttségemet. Az asztalon lévő gyümölcskosárból, szíves kínálására, ugyanis mertem venni egy körtét, majd egy őszibarackot is. Arra emlékszem még, hogy szóba hozták Kodolányi János nevét s beszéltek ’a Szilágyiról’, közös gimnáziumukról is. Azt is mondta Tamási Áron, hogy hétvégére itt lesz a felesége, ’Aliszka’ is” – írja a *Tamási Áron emlékkönyvben* Tasnádi Gábor.

1964: (Füredről jövet) „Jókedvű társalgás közepette megállt a vonat. Kitekintettünk: Balatonalmádi! – Áron! – szólalt meg Baránszky Laci bácsi, és Jékely Zoltán rögtön átvette tőle a szót. – Néhány évvel ezelőtt, egy visegrádi flekken-esten Tamási Áron sziporkázott – mesélte Jékely...” – olvashatjuk ugyanott.

1965 nyarán a hűvösvölgyi baráti esten: „...Derűs, bizakodó volt ekkor Tamási Áron. Miután már formailag is elvált Aliztól, nőülésre gondolt. ’Ha újra házasodom, a pozsonyi keresztlányomat veszem feleségül’ – jelentette ki”, idézi az emlékkönyv.

Arday Géza *Az Isten penészes fia: Tamási Áron* című cikkében a világhálón emlegeti: „Féja Géza a Hazai Tükör utószavában írja, hogy 'Madár Vince arcán olykor átütnek Ábel, illetve Tamási Áron vonásai. Szerelmében, Zizinában pedig azonnal harmadik feleségére, Basilides Alizra ismerünk, aki a néma esztendő idején melegségben és hűségben sohasem fogyatkozó társa volt.' Azt is megállapíthatjuk, hogy *feleségei közül Magdó (Salgó) mellett egyedül Aliszka (Basilides Aliz) vonult be a műveibe.* A legszemléletesebb példa erre a *Bodoru* című elbeszélése... Aliszka újból megházasodott és gyermeket szült. Amikor ezt Tamási megtudta, egészen elkomorodott, hiszen annak idején azért vette el a tőle jóval fiatalabb lányt, mert gyermeket remélt tőle.”

Tímár Máté az emlékkönyvben szól róla: 1966 májusában a halálos ágyán fekvő Tamási kérdezte Ágota asszonytól, „Aliszka miért nem látogat meg? Nem tudná, hogy a Kútvölgyiben gyengélkedünk?” Amire a nej mellett lábatlankodó anyósa felelt: 'Úgy hallottam, hogy szép gyermeket szült tegnapelőtt!' Jóhiszemű mentségül szánta a Boldogasszony ágát. Áron azonban teljességgel beléhervadott... Hiszen ezt a maturandus leánykát azért vette feleségül, szinte az iskolapadból, mivel gyermeket remélt tőle.”

„Június 2-án, a Farkasréti temető középső ravatalozójában sokan köszöntünk el Tamási Árontól. Arca a ravatalon időtlennek tűnt, vonásai kisimultak. Közvetlenül a koporsó mellett ott állt a négy testvér, az egyik unokaöcs, Lepedus Béla, aki Mikóújfaluból érkezett, néhány rokon Brassóból, az özvegy, Basilides Sándor festőművész, Aliz édesapja, Nagy László, Féja Géza...” – írja Tasnádi 1997-ben. (Basilides Sándor festőművész, Aliz édesapja után Almádban az evangélikus templom oltárképe maradt. 1953-ban ő rajzolta Tamási Áron *Rendes feltámadás* című művének diaváltozatát.)

Titok, mennyi titok... Véletlen akadtam az almádi Tamási-nyomra! Az új ingatlantulajdonos a Bajcsy-Zsilinszky úton régi házát alaposan átépítve regéli, hogy a ház eredetileg a Basilideské volt, a földhivatali papírok szerint egy ideig Tamási Ároné, s ő tervezte (székely ezermesterként?) a ház egykori átépítését. A festő (az édesapa s leánya?) műterme délre nézett, hogy a nap mindig besüssön. A házat Aliz unokájától vette; a család azért adott túl az almádi nyaralón, mert fölújításra várt, ahogy a szabadi házuk is, és inkább az utóbbit tétették rendbe. Az új tulajdonosra egyedül a tornác Madonnája maradt...

Aliz? 80 felé is igen jól néz ki! Budán él.

Többen emlegetik, hogy gyermekkorukban jó néhányszor látták a híres színművészt, Basilides Zoltánt a családi nyaraló környékén és a vízparton. Schildmayer Ferenc, aki a közelben lakik, Zoltánt gyakran látta, Tamásit egyszer. Azt mondja, a Basilides-nyaraló helyén Brennerék Józsi-lakja állt, miután az leégett, húzták oda föl a most átépített házat. Alizkát ők Teréznek ismerték, Brenner Lőrinc veszprémi építőmesternek, az első almádi fürdőház tulajdonosának, 1881–84 közt községi bírójának, az Almádi Fürdő Rt. kezdeményezőjének a dédunokája. „Tamási jóval idősebb volt a feleségénél, de nem az csalta meg, hanem ő Terézt...” – idézi az akkori helybéli vélekedést. Aliz-Teréz szüleinek egyetlenje volt.

Hogy kik voltak a Basilidesek?

Sándor festő, tanár (Balassagyarmat, 1901 – Bp., 1980), Barna festő (Tornalja, 1903 – Bp., 1967), Ábris filmrendező (Vágújhely, 1915 – Bp., 1968), Zoltán

színész, operaénekes (Vág-
újhely, 1918 – Bp., 1988).
A négy fiútestvér mindegyi-
ke a Felföldön született.
Micsoda budai-veszprémi
(húvösvölgyi-almádi) pol-
gár- s művészcsaládba
házasodott Tamási! A hí-
res énekes, Basilides Mária
a négy fiú apjának – Aliz
nagyapjának – a testvére
volt.

Ha az idősebbek em-
lékeznek is a Basilidések
almádi jelenlétére, Tamá-
si szinte teljesen kikopott
az emlékezetből. Csak ha
szóba kerül, jut eszébe pár

embernek, mi köze a nagy székely írónak városunkhoz. Az Almádin kívüli vilá-
gban élő irodalmárok visszaemlékezéseiből tudjuk meg: asszonya kötötte
városunkhoz – láthattuk, a sírig. S nem akárkiknek (például Németh Lászlónak,
Dérynek, Illyésnek, Kodolányinak, Féjának) jutott eszébe nyomban Tamási
Áron, ahogy a Tó északi partja és Budapest közt vonatozva meglátták az AL-
MÁDI indóháznevet...

Zina-Zizina, a zajzoni oláh pap lánya 1848-ban... (Aliz?...) – gyönyörű!
A Bodoru meg? Almádi a világirodalomban.

...Tamásit 2012-ben is emlegetik. A városi lapban egy emlékező azt a pilla-
natot idézi, amikor a háború után valamikor Budataván a tóparti „...vizes, ned-
ves réten nagybátyám két ismert erdélyi személyiséget fedezett fel, amint nagy
karmozdulatokkal gesztikulálva beszélgettek. Haynal Imre orvosprofesszor a
rá jellemző hevességgel karjánál fogva szinte 'rángatta' az író Tamási Áront,
hogy figyeljen már oda, amit mond. Elképzelhető, hogy telekvásárlás céljából
felmérték a területet.”

Hogyne lett volna elképzelhető! Hogy Tamási örökre a miénk marad.
Így is az lett.

...Aliz, Áronnal. 1931-ben Budapesten született Aliz; tanárnóként dolgo-
zott. Amikor Árontól elköltözött, elvégezte a főiskolát.

Érettségi után férjhez ment – mondja. Pénteken érettségizett, rá következő
pénteken volt az esküvő 1949. június 28-án. Áron előtte járt először Almáiban.
Bár a *Bodoru* másra utal (más időpontra az első látogatást illetően) – gyanakszik.

Az írásait ismerte. A *Szép Domokos Anna* című prózai balladáját diákként
szavalóversenyen mondta. Fantasztikus írás! – szakad ki belőle. Egyszer járt
náluk egy szobrász-festő, Párizsban élt, kicsinyelte az itthoniakat. Aliz kereszt-
be lenyelte volna! Ő mondta: ha annyira odáig van Tamásiért, bemutatja neki.
A vak író, Szántó György társaságában hozták össze őket; Áronnak is jó bará-
taik voltak, apjáiéknak is.

Basilides Sándor: *Balatonalmádi*

December 14-én ismerte meg, 1948-ban. És már úgy kérte meg a kezét két hét múlva, hogy születésnapján, február 16-án legyen eljegyzés.

Amikor megismerkedtek Áronnal, anyjával ment el Szántóékhöz. Ahogy megjelent, Áron azonnal mellé ült, és végig ott is maradt. Hazakísérte őket. Másnap reggel elküldte az egyik könyvét és egy kéziratát, elbeszélését, amelyben Aliz csillag, ő a Nap... Gyönyörű írás! – sóhajt. Amikor elváltak, visszakérte a leveleit, ezt is. Hol lehet? Nem jelent meg soha; vagy ő tépte össze, vagy az akkori asszonya.

Tamási Almádiban. Ahogy Aliz emlegeti: Áron rettentő nehezen mozdult ki; strandra nem járt, nem úszott. Farkaslakán Aliznak kijebb kellett mennie, senki se lássa, hogy fürdik a Nyikóban... Áron ritkán járt Almádiba.

Azt írják róluk, hogy Aliz a legnehezebb években állt Áron mellett. 1956 után volt ez az idő?

Nem, 1950–53 közt volt a legnehezebb! – emlékezik. Nem '56 után. '56 után mindketten házi őrizetben voltak hat hétig. Ott állt két rendőrautó a házuk előtt, mentek utánuk. Egyikük balra, másikuk jobbra? Ők is, utánuk...

Fénykép nagyanyjáék 50. házassági évfordulóján az almádi Erzsébet királyné úti ház előtt (a második világháborút megelőző időben) a Gergelyi családról. Anyai ágon nagymamája, Brenner Ilona Almádifürdő alapítói egyikének, Brenner Lőrincnek a leánya, dr. Gergelyi József komáromi táblabíró felesége. A nyaralót Aliz apjáék 1938/39-ben építették a verandával, esztendőre terasz lett a ház elé. Dédapja úgy vette meg a telket, hogy lent a pataktól fönt az utcáig az övé volt a szőlő.

Az ősi, faverandás ház védett. – Na, lássa, abba volt Áron szerelmes! – tudatja beszélgetőtársával Aliz. Régi parasztház volt, nádtetővel. A háború után nem tudták fönn tartani, el kellett adni. Áron nagyon beleszeretett, szerette volna megvenni. A legenda szerint a község nem járult hozzá. Pedig később emlékház lehetett volna. – Sajnálom. Nagyon testhezálló nyaraló lett volna Áronnak... Annak az udvarán volt az öreg akác, amit a *Bodoruban* említ, ezt szintén kiirtottak a lakók.

A csonka ország Tamási-emlékhelye lenne ma az egykori Brenner-nyaraló, csak hát a községnek nem voltak előrelátó vezetői.

Aliz festőművész édesapjának és Áronnak a gyönyörű közös emlékháza lett volna. – Áron szerette volna azt a házat! – szól szomorúan. Igen, beadta az igényt a tanácsnak, de nem kapta meg. Akkor ott lett volna minden nyáron haláláig... – Vannak dolgok az életben, amelyek olyan kár, hogy nem tudnak megvalósulni – sajnálkozik Aliz asszony.

A jegyespár

Hogy az egyik átalakításhoz-bővítéshez Áron tervet készített volna? Azt mondja, lehetséges.

1958-ban hazament az anyjáiékhöz. 1962-ben válás. Addig rendszeresen eljárt hozzá, s azután is megmaradt a kapcsolat köztük, hogy újra férjhez ment. Akkor szakad ez meg, amikor Áron megtudta, hogy állapotos – tehát nem igaz, ahogy írják, hogy a betegágyán hallotta először. Áron reménykedett, hogy viszszajön hozzá. Tudta, hogy neki nem lehet gyereke.

A Kútvölgyiben egyszerre voltak. Ő állapotos, Áron pedig beteg; de Aliz nem gondolta, hogy ennyire, hogy ilyen súlyos.

Nem akadt irodalomtörténész, aki mindezt rögzítse?

Czine mondta egyszer: Indíthatom a magnót?! Ne... Vannak dolgok, amik nem tartoznak másra – háritaná el 2009-ben is az érdeklődőt.

Apja 1942/43-ban készült olajképen Aliz az almádi kert fái alatt nyugágyban pihen... Már tizenkét évesen gyönyörű volt; nem csoda, hogy Áron első látásra beleszeretett az érettségiző nagylányba!

– A Diófa utcában lakik?! Akkor szomszédok vagyunk – szól végül Aliz a mindezt lejegyzőhöz.

(Való: ugyanott andalog esténként a krónikás az asszonyával a 2000-es években, mint sétált Tamási a párjával a negyvenes évek végétől egy évtizeden át: a Lok-hegy lankáján a Tónak, meg vissza.)

Szépségkirálynőnk, a Kendéből lett Kenneth Klára. Claire Kenneth magyar író Almádban a háború előtti években szépségkirálynő volt! 1945 után nyugatra ment – hallani róla, ha idősebbek társaságában szóba kerülnek a városhoz kötődő írók. Egyikük arról is tud, hogy Bárdossynak hívták, és emiatt azt mondták neki, ne ilyen néven írjon!

Lehet, hogy magyar származású, magyar nemzetiségű, magyar anyanyelvű, de hogy nem magyar író, az biztos – gondolhatja az ember –, mert irodalmi lexikonjaink nem említik.

A Nők Lapja 1991/52–54. számát az író egyik almádi rajongója rakja elé. Az írónt megszólaltató cikkből kiderül, mi köze városunkhoz a New York-i világhírességnek! Idézzük az újságíró kérdését és az író válaszát:

– *Mi volt életének legszebb pillanata?*

– *Az, amikor Balatonalmádban megnyertem a strandszépségversenyt.*

Emlegetik valamelyik regényét, amelyben almádi élményeiről ír.

A közkezen forgó magyar irodalmi adattárakban nem találok, végül *A magyar emigráns irodalom lexikona* című, 1992-es budapesti kiadású kötetben lelek rá. Kenneth Klára eredeti neve Kende volt, 1923 nyarán született Budapesten, 1956-tól él az Egyesült Államokban, s pályáját manökenként kezdte ('próbakísasszonyként' egy ruhaüzletben, írják máshol). Az Országos Széchényi Könyvtár jegyzékéből derül ki, hogy 2000-ben hunyt el – máshol ennek semmi nyoma.

Könyveit lapozva balatoni, de nem almádi történetre akadok: az *Andrea* című beszélgye (a *Hermelines hölgy* című elbeszéléskötetben látott napvilágot) Siófokon és Bogláron játszódik, s arról szól, hogy a vörös önkényuralom hogyan választ el s hoz össze szerelmeseket, üldöz el innen (nyugatra) em-

A szépségkirálynő

bereket. S akkor egy idős almádi Kende Klára-rajongó eléd teszi kinyitva Claire Kenneth *Sanghaj szépe* című, 1991-ben megjelent munkáját, amelynek utószavában a szerző így ír: *Almádiban „...tizenhétéves koromban strandszépségversenyt nyertem...”* Azaz: Kende kisasszony 1940 nyarán volt Almádi Szépe!

Ugyanebben a könyvében emlegeti férje, Bárdossy Pál háború utáni börtönbe zárását, s Apatini Gyulát, a New York-i Hungária Rádió vezetőjét, akire az idős almádiak még emlékezhetnek. Legalábbis az örökös tiszteletbeli alpolgármester Majbó Gábor szerint, akitől megtudtuk: az amerikai világváros magyar rádióadójának a vezetője, Apatini Gyula azonos Tálér Gyulával, akit Gyuszinak becéztek az almádiak. A háború előtt a Pannónia és

a Zsák vendéglő „fogadatlan műsorvezetője”, szórakoztatója volt: ő közölte a vendégekkel a műsort, énekelt, táncolt. A harmincas-negyvenes évek Almádjában Tálér Gyuszi arról is híres, hogy egyetlen, krémszínű kétsoros öltönye volt.

Kende Klára viszont... Claire Kenneth lett. Könyveit magyarul írta, lélekben magyar maradt, s nem feledkezett meg szülőhazájáról: regényeiben rendre előjönnek a magyarországi – köztük a balatoni, mi több, almádi – élményei. Hogy a rendszerváltozás előtt idehaza nem lelkesedtek érte, érthető, hisz műveiből egyértelműen kiderül, mi a véleménye az úgynevezett proletárdiktatúráról. Olvasmányos könyveinek köszönhetően, másfél évtizede a hazai könyvpiac egyik sikerszerzője. S hogy nem találkozhattunk vele Almádiban, halála akadályozta meg, ugyanis az 1990-es években a város képviselői keresték vele a kapcsolatot, jönne el újra hozzánk... Az almádi fővenyfürdő egykori szépségkirálynőjének fél évszázaddal későbbi újbóli Balaton-parti szereplését legalább akkora siker kísérte volna, mint valamikori – nyilván fürdőruhás – föllépését.

További részletekben nem bizakodtam – nem írta meg az 1992-ben beharangozott *Életem regénye* című önvallomását –, amikor váratlanul a kezembe került Hámori Tibornak a Claire Kennethről és Karády Katalinról írott könyve, amely 2004-ben jelent meg. Ebből megértheti az ember, hogy ugyanolyan izgalmas, váratlan fordulatokkal teli volt az egykori almádi szépségkirálynő élete, mint megannyi hőséé!

Kölcsey-Kende Klára (merthogy ez volt az eredeti neve) első férjével Kairóban is járt, ahol flörtölt vele Almásy László, a híressé vált Afrika-kutató életművész. Miután a férje a fronton elesett, a gyönyörű fiatal özvegy hamar új társra talált, akinek a sukorói kastélyában igyekeztek átvészelní a világháborút. Amiért a Velencei-tó fölötti légi csatában lelőtt egyik amerikai gép pilótájának segítettek elmenekülni, második férjét a németek kivégezték. Ezután lett haláláig az asszonya Bárdossy Pál gárdatisztnak, Horthy délceg személyi testőrének, aki a később kivégzett miniszterelnök rokona volt. 1946-ban első regényét – *Éjszaka*

Kairóban – pesti könyvkiadója javaslatára angol álnéven, Claire Kennethként jelentethette meg, mondván (s az ötlet bejött, több millió példányon szerepel ez a név): erre bukna a magyar olvasók... A hatalmas siker ellenére kitelepítik őket Budapestről a tiszasülyi rizstelepre, férje (sikertelen szökési kísérletet követően) rács mögé kerül. Almádival átellenben, Balatonújhelyen élte meg a kitelepítés sanyarú éveit: Claire Kenneth öt esztendeig bögrékre festett balatoni vitorlásokat, ilyen szövegekkel, hogy „Üdvözet a Balatonról”, meg hogy „Naplemente Tihanyban”, s több könyvében is felidézi a fürdőhely életét – emlegeti Siófok történése. 1956-ban nyugatra menekülnek, Amerikában telepednek le, s immár világsikert aratnak a könyvei. Haza először, hogy szabadulófélben volt az ország, 1989-ben jöhetett.

Kár, hogy nem sikerült Almádiba még egyszer elcsalni... Lett volna miről mesélnie!

Claire Kenneth, azaz Kölcsey-Kende Klára nem szerepel a magyar irodalmi lexikonokban. Bizonyára azért nem, mert az irodalomtudomány hangadói – természetesen politikamentesen – írónak tarthatnak több volt ávós verőlegényt, a náluk is olvasmányosabban fogalmazó, ám általuk kínozott és üldözött író hogy számíthatna hasonló megértésre? Hogy is emlegette egykor címlapján a New York Times Kende Klárát? *Az új Margaret Michell!* Ám hogy írószámba – emberszámba – vennék a 'magyar' 'irodalmárok'... Erre egy kicsikét, úgy látszik, még várni kell.

Az olvasókat nem nagyon izgatja e kirekesztés. S biztos, hogy nekik van igazuk.

...Apatini Gyula pedig Manhattan 80. utcájában még a minap is szervezte a Hungária Rádiót... Talán őt még meg lehetne (lehetett volna...) hívni egy kis csevegésre a Pannóniába!

Gráfik Imre

Cigányzene a Balatonnál

(Zenés szórakozás Balatonalmádiban az 1940-es években)

Balatonalmádi helytörténetének avatott kutatójától ismerjük a település életében egykor fontos szerepet betöltő Hattyú vendéglő történetét (lásd SCHILDMAYER 2003). Az 1884-es megnyitásról szóló tudósításból az is kiderül, hogy Brenner Lőrinc építésznek, az építető Fürdő Részvénytársaság elnökének szavai után: *„...megszólalván a cigányzene: a tánc és a mulatság kivilágoskivirradatig tartott. A táncon kívül tréfás előadások is voltak és ez igazán szép ünnep volt.”* (idézi SCHILDMAYER 2003, 7.)

A híradásból – ez esetben – a **cigányzenére** helyezük a hangsúlyt, mely mint a korabeli szórakozás/szórakoztatás egyik elterjedt formája/módja tehát az 1800-as évek végén az almádiak életében is jelen volt.

Természetesen nemcsak az almádiakéban, hanem, mint jól adatolt kutatásból tudjuk, más Balaton-parti település életében is: *„...a cigányok zenéje iránt igen jelentős volt az igény a fürdőközönség részéről: ez azonban nem feltétlen cigányzenét vagy magyar zenét jelentett ‘csupán’. A cigányok zenéje iránti efajta erőteljes vonzódás nem csak a fürdőkre volt jellemző, hanem általánosságban igaz volt a 19. század Magyarországra. Ugyanakkor természetes, hogy épp a kikapcsolódás, a mulatság, a nyaralás színhelyévé vált fürdőkön mutatkozott különösen erős igény iránta. Hogy mennyire erős volt általánosságban is a cigányzene hazai népszerűsége, azt számos olyan eset is hitelesen igazolja, amely külföldi szerző tollából ismert.”* (KATONA 2010, 68.)

Bizonyíték a fentiekre Pulszky Ferenc felesége, az osztrák származású Walter Teréz (Pulszky Terézia), aki a következőképp írt a cigányzenéről: *„Nincs Magyarországon olyan ünnepség, amelyen ne húznák a cigányok. Éppen úgy nélkülözhetetlenek a parasztlakodalomban, mint a megyeházán tartott fényes összejöveteleken.”* (PULSZKY 1986, 53.)

A Balaton-parti településeken: *„A fürdői zenét a fürdőigazgatóság által idényre vagy legalábbis az idény egy részére szerződött zenekarok szolgáltatták. A 19. századi Füreden több híres cigányzenész, így például Bihari Mihály (1764–1827) vagy ennek unokája Farkas Mihály (1829–1890) is rendszeresen megfordult. [...] Bihari győri lókereskedő család sarja volt. Ezt azért fontos hangoztatni, mert [...] a győri zenészek közül igen sokan játszottak nyaranta Füreden, és ennek oka nem pusztán a viszonylagos földrajzi közelségben rejlik, hanem a győri cigányzenészek iránt a korban erőteljesen megmutatózó széles körben tapasztalható keresletben is.”* (KATONA 2010, 68–69.)

„Összegezve elmondható, hogy a 19. század derekán a füredi fürdői időtöltésnek fontos és meghatározó jelentőségű eleme volt a cigányzenészek széles körben népszerű játéka. A fürdő vezetősége ezt pontosan átlátta, így a főidényre lehetőség szerint minőségi zenekarokat szerződtek, magasabb javadal-mazással. E törekvés sikerét erősítette idővel a zenedíj bevezetése. A főidényre

szegődtetett zenekarok között különösen fontos szerepet játszottak a győri cigányzenészek bandái, köztük olyan országos, sőt nemzetközi híru primásoké, mint pl. az ebben az írásban is oly sűrűn megidézett Farkas Miska. Ugyanakkor az elő- és utóidény idején ez az igényesség már korántsem esett latba olyan súllyal, mint a főidény során. Ekkor kevesebb pénzért játszó zenészeket fogadtak fel Füredre, akik jellemző módon közelebbi településekről érkeztek (Veszprém, Nagykanizsa, Keszthely). Azaz: ezekben a hetekben nem a kiemelkedően jó vagy ismert zenekarok szerződtetése volt a cél, hanem az, hogy kevesebb költséggel ugyan, de valamilyen szinten mégis biztosítsák a kisebb létszámban jelen lévő fürdővendégek által elvárt muzsikát.” (KATONA 2010, 73.)

Farkas Miska, a nagy híru primás és zenekara 1853-tól 1869-ig nyaranta – néhány év kivételével – Füreden szórakoztatták a vendégeket. Akkoriban a fürdőhelyhez elengedhetetlenül hozzátartozott az, hogy zenészek fogadják vagy búcsúztassák a nyaralókat. Játszottak sétatéren, a hajón, bálokon, ha kellett, szerenádokat adtak a hölgyeknek, mulattatták a házaknál. Füredi szerepléseivel országos ismertsége még tovább nőtt, virtuóz játékaról, szerzeményeiről, személyéről rendszeresen írtak a fővárosi újságok. Több magánnapló is megőrizte alakját. Vörösmarty Mihálynak nagy tisztelője volt a primás. Eötvös Károly *Utazás a Balaton körül* című művében emlékezik meg arról, hogy 1855-ben a beteg Vörösmarty tiszteletére rendezett ünnepségen Farkas Miska nyalka úri cigányt hívták, aki szívesen húzta a költőnek a Rákóczi-indulót, „melyet hat év óta nyíltan nem hallott Magyarországon senki. Börtönnek sötétsége várta azt, aki Rákóczi dalát el merte húzatni.” (<http://gyorikonyvtar.blogspot.hu/2016/01/helytorteneti-kalandozasok-66.html>, letöltve 2017. január 10.)

Eötvös Károly könyvében a *Vörösmarty* című fejezetben olvashatjuk: „Bizay pedig, a nemzet bárója, [...] sohase csinált szentebb dolgot, mint amikor Vörösmartynak csinált egy arany napot. Az utolsó napot, melyen a nemzet nagy költője még egyszer boldog volt. Elfelelte nemzete bukását, eszményeinek rombadóltét, reményeinek elsorvadását s hanyatló életének minden keserűségét. S együtt dúdolta barátaival Farkas Miska hegedűszavára: Hess, légy, ne szállj rám, beteg vagyok ám én! Adj egy csókot, magyar lányka: meggyógyulok ám én! Ezt dúdolta utoljára halála előtt három hónappal, Balatonfüreden, a fürdő közelében, az arácsi halásztanyán.” (<http://mek.oszk.hu/04900/04924/html/balaton0013.html>, letöltve 2017. január 10.)

Egy – néprajzi szempontból is figyelmet érdemlő – naplóíró, Francsics Károly borbélymester mint visszatérő füredi vendég is fölidézi alakját és játékát: „A többség közt mi is a sétatéren fel s alá sétálva hallgattuk a dicső zenét,

Farkas Miska

melynek első hegedúse jelenleg a zeneismerősök előtt messze vidéken kedvelt egyén. Neve közönségesen csak a Miska cigány, különben pedig Farkas Mihály.” (FRANCSICS 1973, 392.)

Eközben Almádiban is fölpezsdül a fürdőélet. A település fürdőhellyé fejlesztése érdekében sokat tevő Véghely Dezső fiának visszaemlékezéseiből – amint arra Kovács István, Almádi avatott helytörténésze volt szíves fölhívni figyelmemet – úgy tudjuk, hogy az Almádi Fürdő Rt. alapításától fogva minden nagyobb, illetve ünnepi eseményen, legyen az színelőadás, hangverseny, tombola-estély, bál – melyek a Zsák vendéglő 1898. évi megnyitásáig a részvénytársaság Hattyú vendéglőjében kerültek megrendezésre –, Jónás Elek enyingi cigányprímás bandája szolgáltatta a zenét.

Az almádi Hattyú vendéglő megnyitása fordulatot jelentett a helyi zenés szórakozás, szórakoztatás történetében. Az 1884-es ünnepélyes megnyitásról szóló tudósítás is megemlíti, hogy a beszédek után „nagy éljenzés, taps következett s megszólalván a cigányzene: a tánc és a multság kivilágos-kivirradatig tartott”. Ettől kezdve szinte minden jelentős esemény ebben a vendéglőben zajlott le, melynek nevét azonban először csak egy év múlva írják le egy hír-

adásban. Sajnos, máig nem derült ki, hogy kinek vagy minek köszönhetjük a közel 90 évig működött Hattyú vendéglőnek, napjainkig is a köztudatban élő nevét (SCHILDMAYER 2003, 8.).

A Hattyú vendéglő utcafronti bejárata

A későbbiekben a Hattyú vendéglőt is magában foglaló létesítmény, hogy meg tudjon felelni a sokoldalú igényeknek, követelményeknek, többször bővítésre, illetve átalakításra került. Ezek legjelentősebbjére mintegy tíz évvel a megnyitást követően került sor. A Veszprémi Hírlap 1895. augusztus 4-i számában megjelent tudósítás szerint: „Az Almádi Annabál július 27-én tartott meg. A rendkívül izlésesen feldíszített új gyógyteremben, melyben már esti 7 órakor együtt volt az Almádi fürdővendégek színe-java és a városunkból meg a vidékről ez alkalomra összegyűlt fiatalság. Kilenc órakor zendítette rá a csárdást Flórinak,

a kitűnő devecseri cigánynak a bandája és húzta aztán világos hajnalig. Az első négyest 104 pár táncolta.” (idézi SCHILDMAYER 2003, 10.)

A tudósításból ismételten arra a részre hívjuk fel a figyelmet, mely a csárdás kapcsán Flórinak, a kitűnő devecseri cigánynak és bandájának zenéjére utal.

Különös figyelmet érdemel egy későbbi tudósítás is, miszerint 1898. május 1-én: „Balaton-Almádiban a fürdő részvénytársaság vendéglőjében és parkjában május 1-én vasárnap, nagy tavaszi ünnep lesz; kerékpárverseny, kugli-verseny, számárverseny népiünnepvel, hölgyek szépségversenyével, táncmulatsággal, csárdásversennyel stb. A zenét Kis Jancsi zenekara szolgáltatja. Kezdeté délután 3 órakor.” (idézi SCHILDMAYER 2003, 10.)

Meglehetősen gyorsan azonban riválisa támadt a Hattyú vendéglőnek a helyiek és a nyaralók szórakoztatásában. „1898. május 1-jén az Almádi Fürdő Rt. nagyszabású mulatságot rendezett, amelynek előzetes programját ismertette a Veszprérmegye című lap április 27-i száma, megemlítve, hogy *'a Zsák féle új vendéglőben pedig tűzoltó zenekar fogja a közönséget szórakoztatni.'*

A Hattyú vendéglő kerthelyisége

A május 4-én megjelent lapszám részletesen ismertette a *'tavaszi ünnep'* lefolyását, igen nagy sikerről beszámolva. *'Zsák József is május 1-én nyitotta meg Almádi új vendéglőjét, mely szintén zsúfolva volt vendégekkel'*, szól a tudósítás befejező sora. Egy alkalommal megemlézték azt is, hogy vasárnapként Kis Jancsi híres zenekara fog játszani a Zsák vendéglőben. A későbbi híradásokból viszont kiderül, hogy a Zsákban inkább szalonzenekar játszott, míg a Hattyúban a mindenkori Vigalmi Bizottság által, a szezonra szerződötett cigányzenekar.” (http://www.helyismeret.hu/index.php?title=A_Zs%C3%A1k_vend%C3%A9gl%C5%91_t%C3%B6rt%C3%A9nete... letöltve 2017. január 10.)

Kis Jancsinak, a legendás prímásnak a nevét még ma is őrzi – kisebb átalakításokkal – egy almádi villa: „az egyik legkülönösebb történet a Kiss Jancsi-villához, vagyis az egykori cigányprímás, Orsolya János (Kiss Jancsi), nyaralójához fűződik, aki angol arisztokrata feleségével itt telepedett le a Balaton partján.” (<https://veol.hu/balatonalmadi/regi-villak-nyomaban-1779378>, letöltve 2017. jan. 10.)

Kis Jancsi zenekara 1905-ben Svájcban, Luzernben hangversenyzett. Onnan küldte a teljes zenekart megőrkítő képet Orsolya Károly zenész

A Hattyú vendéglőnek a két világháború között újabb vetélytársai lesznek. 1926-ban megnyílt a Pannónia Otthon étterme, s Budataván a Mester János-féle vendéglő is mind kedveltebbé vált. A közönség megoszlott, a Hattyú jelentősége fokozatosan csökkent, elsősorban a helyi lakosság szórakozóhelyévé vált (SCHILMAYER 2003, 12–13.).

A korszakból – a már fentebb hivatkozott Kovács István jóvoltából, akinek itt is megköszönjük adatait – további ismereteink vannak az Almádiban, illetve Vörösberényben működő zenekarokról, mégpedig konkrét nevekkal. A Mészáros vendéglőben mintegy 15 éven át (Mészáros Éva közlése nyomán) az ácsi Lévai Gábor muzsikált a zenekarával, akit 1966-ban a sümegi cigányprímás-vetélkedőn a prímások prímásának választottak meg. Az 1930-as években Borbély Károly vörösberényi kántortanító fiának, Borbély Zoltánnak is volt egy 6 tagú cigányzenekara, melyben a zenekarvezetőn kívül még egy nem cigány tag volt. Az ugyancsak vörösberényi Ozsvát József kántortanító zenekaráról pedig azt tudjuk, hogy abban egy Toldi Géza nevű zirci muzsikus is játszott.

Ezekből az adatokból kiderül, hogy egyrészt az almádi igényeket, a helyi muzsikusokon kívül, dunántúli megyékből, illetve településekből (Ács, Devecser, Enying, Zirc) származó zenészek, zenekarok szerződtetésével oldották meg, másrészt a cigányzenészek mellett több esetben fölbukkannak már a magyar zenészek.

Sőt, ebből az időszakból rendelkezünk olyan visszaemlékezéssel, mely szerint már úgynevezett „mozgó reklám” is hirdette a cigányzenét Almádiban. Dr. Maróti Andor nyugalmazott egyetemi docens Almádiban töltött éveit fölidézve írta: „A strand előtt gyakran láttunk egy embert, akinek a nyakán tábla lógott ezzel a felirattal: szombaton halászlé túros csuszával és cigányzene a halászsárdában.” (T. KISS – TIBORI 2016, 14.)

Az 1940-es évek almádi zenés szórakozásának krónikájához szeretnénk hozzájárulni mi is, olyan családtörténeti adatokkal, melyek újabb s konkrét ismeretekkel szolgálnak egyrészt a Balaton menti cigánymuzsika elterjedtségére, másrészt a cigányzene és a magyar zenészek kapcsolatára nézve.

A néprajzkutatás, s azon belül a népzene tudomány feltárta, hogy a cigányzene és a népi hangszeres zene bizonyos vonatkozásokban átfed(het)i egymást. Ez (is) a magyarázata annak, hogy a magyar nyelvhasználatban több példát találunk arra, miszerint magyar parasztszenészeket mint „cigány”-okat említi a köznyelv. Az erdélyi Mezőségen – ahol ennek megvan az életszerű háttér-magyarázata – például a „zenész”, illetve „muzsikus” és a „cigány” szinte azonos jelentéstartalommal bíró szavak (vö. GRÁFIK–TURBÉKY 2000, 60–61.; újabban GRÁFIK–TURBÉKY–SZÉKI SOÓS 2014, 67–68.).

Az úgynevezett „cigányzenét” ugyanis nemcsak cigánymuzsikusok, hanem parasztszenészek, illetve magyarok is játszották. Nem mond ez ellent Kodály Zoltán már 1937-ben kifejtett véleményének, miszerint: „A magyar nem különösen hangszerkedvelő nép. Aránylag kevesen értenek hangszerhez: a szegényebb nép is inkább muzsikáltat magának, mintsem maga kezével játszik.” (KODÁLY 1971, 81.)

Az utóbbi évtizedek gyűjtései, kutatásai alapján a népi hangszerhasználat, illetve a hangszeres népi zene kérdését is ma már árnyaltabban látjuk. „So-káig azt tartottuk, hogy a magyar nép nem nagyon kedveli a hangszeret; inkább

muzsikáltat magának, semmint maga kezével játszanék. Maga Kodály is ezt vallotta összefoglalásában. [...] Azonban egyre gyűltek a tapasztalatok az ellenkezőjére. Már 1939-ben, Kiskunhalason felfigyeltem az adatközlők állandóan visszatérő nyilatkozataira, mennyire szerettek volna hegedülni, fúvós hangszeren játszani, milyen sokfelé próbálkoztak fúvós vagy vonós 'banda' alakításával." (VARGYAS 1981, 171.)

Egyetértünk Sárosi Bálinttal, aki úgy fogalmaz: „A falu hangszeres zenei életéről s a falusi cigányzenészekről beszélve – emezek döntő jelentőségének elismerése mellett – ma sem lehet a paraszzenészeket figyelmen kívül hagyni.” (SÁROSI 1971, 202.)

A terepmunkák mind több paraszzenészt, magyar muzsikust derítettek fel. Olykor szinte meglepő egy-egy személy életútja, életmódja, foglalkozása és a hangszeres tudása közötti kapcsolat. Vargyas Lajos az Abaúj megyei Áj faluból írja le egy 1929-ben összeállt, úgynevezett „parasztbanda” alakulástörténetét: „Egy idősebb gazdának volt hegedűje még Amerikából. (A falu lakosságának nagyobb része megjárta Amerikát, sok rokonuk élt még kinn a gyűjtés idején.) Ez a gazda muzsikálgatott magának esténként, ez keltette föl a vágyat a későbbi primásban, hogy hegedülni tanuljon. Apja jó gazda volt, hozatott neki Rozsnyóról hegedűt. Elvitte az illető gazdához 'felstimolni', és elkezdett tanulni. Később maga is megtanulta a hangolást: boltban kérdezte, mi kell hozzá, s ott magyarázták el, hogy kell az a-síphoz hangolni, mi az egyes húrok neve. Ahogy kezdett játszani, a többi legény is kedvet kapott hozzá, másoknak is lett hegedűje. Rögtön fölmerült a gondolat: 'bandát kéne alakítani'. A cimbalom hiányzott hozzá. Tavasztól őszig alkudozott egy cimbalomra egy cigánnyal, végül sikerült megvenni. Aztán fogadtak egy cigányt, aki tanította őket hegedülni, a későbbi primás cimbalmozott, magamagától tanulta meg. Egyhónapi oktatás után maguktól folytatták a gyakorlást, végül a farsangban bemutatkoztak. Ezután mindenüvé hívták őket a környéken, mert kíváncsiak voltak, hogy 'parasztbanda, hogy tudnak muzsikálni'. A kezdeményezőt, aki ekkor még cimbalmozott, hegedűvel primásnak külön is elhívták más faluba, mert több szomszéd faluban is volt már paraszttbanda. Másfél év után neveltek új cimbalmost, s attól kezdve a kezdeményező legény lett a primás.” (VARGYAS 1981, 186–187; vö. VARGYAS 2000.)

A hegedű szélesebb körű elterjedése egyébként a XVIII. századtól figyelhető meg: „az egykori főúri zenekarok cigány hegedűseinek leszármazottai révén egyre szaporodtak a kisebb-nagyobb cigányegyüttesek, nem voltak ritkák azok az együttesek sem, amelyeknek muzsikusai *mesteremberek*, paraszttok – köztük zsidók is – voltak. Ezekben az együttesekben is mindig helyet kapott a cimbalom.” (MANGA 1969, 58 – kiemelés tőlem Gr. I.)

Ezt a folyamatot, illetve jelenséget a XX. századból család-történeti vonatkozásokkal is tudjuk dokumentálni. Igazolásként nézzük meg az alábbi amatőr fényképet, mely 1941-ben készült Balatonalmádiban, és egy olyan négytagú együttest ábrázol, mely felállításában, összetételében tipikus „cigánybanda” (vö. SÁROSI 1971, 200.).

Az almádi zenekar tagjai, illetve családjai – s ez talán a zenélés szempontjából sem volt közömbös – baráti kapcsolatban is álltak. Gyermekkori emlékeim szerint Rendiékkel (akiknél közelítően korban azonos gyerekek is voltak)

Gráfik János és zenekara (Balatonalmádi, 1941)

Balatonalmádi Óreghegyi állomás (Képeslap)

Óreghegyen, a Mészáros vendéglőben játszott, gyakran pedig a Bajcsy-Zsilinszky és a Diófa utca sarkán akkortájt működő, úgynevezett Székely kocsmában. Alkalomszerűen persze máshol is zenéltek; például a Hattyú étteremben, olykor a Balatonalmádi-Óreghegy vasútállomás nyitott, pavilonszerű részében, valamint magánjellegű meghívások révén, családi rendezvényeken, főként lakodalmakban (ez utóbbiak során nemcsak Almádiban).

Szerencsésnek mondhatjuk magunkat, hogy név szerint föl tudjuk idézni a zenekar tagjait, mert e tekintetben a szakkutatás is hiányos. Erre utal Könczei Csongor az erdélyi Kalotaszeg cigányzenészeiről írott tanulmányának címe (*A 'nevenincs' muzsikások*) is, továbbá amikor arról ír, hogy: „szemben a 'névtelen' falusi cigány muzsikussal – az 'úri', tanult zenészeket mindig név szerint említi a korszak helyi sajtója” (KÖNCZEI 2010, 46.).

A zenekar vezetője nem véletlenül volt Gráfik János. Édesapám ugyanis fiatalkora óta hegedült, s már legénykorában (akkor még a Békés megyei Szarvason élve) is volt zenekara, illetve „bandája”.

Az 1932-ben készült sarvasi képen (bal szélen édesapám) a banda tagjai vonós hangszerekkel a kezükben láthatók. A népzene kutatók szerint ez nem ritka: „Régtől fogva emlegetett, legkedveltebb tánczenei hangszerünk a *hegedű*. A hegedűvel a faluba érkező cigányzenész olyan hangszert vitt magával,

amely a nép között már előtte is többé-kevésbé ismert és kedvelt volt.” (SÁROSI 1971, 190.; vö. SÁROSI 1996)

A szarvasi legénybanda a Békés megyei Szarvas város Ipartestületének számtalan rendezvényén és a környék lakodalmaiban szívesen látott, ismert és népszerű zenekar volt. A zenekarban, mint a fenti képen is megfigyelhető, a domináns hangszer a hegedű, illetve annak változatai. A bőgő helyett azonban ekkor még cselló látható. Ez is egy-

A szarvasi banda (A bal szélen Gráfik János)

bevág a népzene kutatás megállapításaival: „A bőgőről, a cigányzenekar baszszushangszeréről mindenekelőtt azt kell megjegyeznünk, hogy a múlt századi ábrázolásokon alig szerepel; helyette csellót – ‘kisbőgőt’ – látunk, ezt nevezték egyszerűen bőgőnek. Századunkban már a négytagú együttesnek is természetesen nagybőgője van, de falvakban ma sem ritka, hogy ha az együttesnek távolabbra (pl. a szomszéd faluba) kell menni, és nincs megfelelő kényelmes szállítási lehetőség, nagybőgő helyett kisbőgőt (azaz a bőgő szerepébe szánt csellót) visznek.” (SÁROSI 1971, 193.)

***

Térjünk azonban vissza a Balaton mellé, Almádiba, pontosabban a Hattyú vendéglőbe! Az almádi zenekar ugyanis az 1941-ben készült fényképen látható felállásban a negyvenes évek elején több alkalommal a Hattyú vendéglőben is játszott esténként. Mint arra már utaltam, muzsikálást máshol és más alkalmakkor (például üzemi rendezvényeken, lakodalmakban) is vállaltak. Nem voltak professzionális muzsikások, azaz nem a zenélés volt megélhetésük alapja, mindenkinek volt civil foglalkozása. A zenekar tagjai tehát nem voltak képzett zenészek, a kottaolvasást alig-alig ismerték, többnyire hallás után sajátították el repertoárjukat. A zenéhez ösztönösen vonzódtak, s amennyire gyermekkori emlékeim vissza tudom idézni, a muzsikálással töltött idő nem munka, hanem inkább szórakozás volt számukra. Ugyanekkor természetesen a megrendelőket is kiszolgálták. Mindez azt jelentette, hogy meglehetősen különböző igényeket kellett kielégíteniük. Repertoárjuk ennek megfelelően széles volt: a valódi népdaloktól, a népies műdaloktól, az úgynevezett magyar nótán át, egészen a városi eredetű kuplékig, közkedvelt régi slágerekig, operett-betétdalokig terjedt. Tudtak több eredeti cigány népdalt is, játszottak hagyományos csárdászenét, sőt a modern idők hazai és külföldi tánczenéjét is ismerték (lásd SÁROSI 1971, 219–223.). Persze nem minden műfajban voltak egyformán otthonosak, aminek főként az volt az oka, hogy a cigányzenészekhez képest lényegesen kevesebbet gyakoroltak.

Mint látjuk, a magyar nóta még a második világháború utáni években is kívánatos volt a vendégek részéről. Balatonfüredi tudósításból tudjuk, hogy a

XIX. század közepén pedig – vélhetően a népszínművek dalbetéteinek hatására is (vö. GRÁFIK 1996; illetve újabban 2013) – az egyik legnépszerűbb „műfaj” a „magyar nóta” volt: „Midőn a fürdőből kijövénk a szilasi cigányok éppen azon pillanatban kezdtek a sétatéren muzsikálni, s pompás magyar nótákkal kedveskedének” (FRANCSICS 2001, 133.)

Idevágó megfigyelés Kalotaszegről is rendelkezésünkre áll: „Farsangkor a parasztoknak ‘tánc’ volt, az iparosoknak ‘bált’ rendeztek. Az iparosbálokon Hideg János cigány ‘úrizenét’ húzott, tangót, angolvalcert, keringőt.” (BALOGH-FÜLEMILE 2004, 114.; S bár itt konkrét név szerepel, Könczei tanulmányának 70. jegyzetpontjában megjegyzi, hogy a szerzők könyvében „a cigánymuzsikusok nevesítése itt is elmarad”. KÖNCZEI 2010, 54.)

Ez idő tájt Almádiban (a helyi viszonyok között) jól ismert cigányzenészek is éltek; emlékezetem – és gyerekkori barátaim megerősítése – szerint például a Farkas (!) család (Ernő?) és a Duka család (Jenő?) tagjai voltak nevesebbek. Ha esetükben nem is beszélhetünk teljes értékű zenészdinasztiákról, de később családjuk több tagja kapcsolatba került a zenei pályával.

Mint fentebb láthattuk a Balaton mellé Győr zenésztársadalma adott sok muzsikust. A cigányzenészeknél egyébként is megfigyelhető a zenei tudás továbbörökítése. Erről számol be – a méltán híres – Kalotaszeg táncfolklorkészítójéről írva Martin György is: „Kalotaszegen több zenészközpont [...] cigánymuzsikusai látták el a falvak tánczenei igényét, s mellettük még parasztprímások is működtek [...]. A cigánybanda 1 vagy 2 prímásból, kontrásból, és kis- vagy nagybőgősből (gardonosból) állt, csak újabban terjedt el a tangóharmonika és a dob. [...] Dallamkincsükben az új stílus uralkodott, de régi lassúkat, keserveket, hajnali nótákat és verbunkos darabokat is ismertek.” (MARTIN 1990, 434.)

Sajnos kutatásaim jelen állapotában nem tudom a zenekarok tagjainak nevét föl idézni. E tekintetben tehát én is mulasztásban vagyok. A zenekarok fölállása úgymond klasszikus volt. Az emlékezet is inkább hangszereik révén vagy általánosságban őrzi a zenészeket. Ez megfigyelhető a szakirodalomban is, a zenészek szinte szinonimaszerű megnevezésével, például Kalotaszegen a „muzsikusok” („zenészek”, „hangászok”, „czigányok”), ahogy Jankó János említi (JANKÓ 1892 [1993], 142.).

A balatonfüredi zenekarok szerződteéseire vonatkozó adatokban is egyaránt szerepel a „muzsikus”, „zenész” és „hangász” kifejezés (lásd DADAY 1941, 215.; valamint Écsy László fürdőigazgató naplóját idézve KATONA 2010, 70.).

Faragó József tanulmányában a muzsikusok fogadásával kapcsolatban írja: „muzsikus cigányokat” fogadnak, hangszerükön nevezve őket: „elsőmuzsikást” vagy „prímást” és egy „gardonost” vagy „bőgöst” (FARAGÓ 1981, 141.). A lónai táncmulatságokban viszont úgy tudjuk, hogy: „A cigányzenészeket is (akiket Lónán muzsikásoknak hívták) mindig egy évre fogadták meg a legények” (RICCI 1994, 4.).

A Balaton partján azonban többnyire jutott munka mindenkinek, sőt gyakran zenészhány volt, a szervezőknek időben kellett gondoskodni a szerződteésekről. A Balaton-parti településeknek a fürdőidényre történő zenekar-szerződteések nehézségeiről több adatot is szolgáltat Katona Csaba a már hivatkozott tanulmányában (lásd KATONA 2010), de mások is, például Écsy László balatonfüredi fürdőigazgató, akinek példás pontossággal vezetett naplójából

leszűrhető az a tapasztalat, „...hogy egy idényen belül több zenekar is játszott, ezek javadalmazása pedig különböző volt (mégpedig a zenekar „minősége” szerint). Azt pedig, hogy mikor melyik (milyen) banda játszott, az határozta meg, hogy a főidényben jobb (ergo drágább), míg az elő- és utóidényben gyengébb (tehát olcsóbb) bandákat szerződttettek.” (KATONA 2010, 70.; vö. ÉCSY 2008 és LICHTNECKERT 2008)

Zákonyi Ferenc pedig arról tudósít, hogy az 1839-ben Füreden megalakult úgynevezett Fürdőhelyi Bizottság egyik feladata volt többek között, hogy gondoskodjon az adott idényre felfogadott zenekarról (ZÁKONYI 1988, 352.). S bár a kiválasztásban fontos, de nem kizárólagos szerepet játszott a földrajzi közelség, inkább a minőség volt a meghatározó. Még az is előfordult (1861-ben), hogy Balatonfüreden a távoli, ám cigányzenéjéről híres Tisza menti Szegedről érkezett zenekar a fürdőidényre. Velük kapcsolatban – a *Balaton-Füredi Napló* Hírharang rovatára hivatkozva – sajátos adalékként idézi föl Katona Csaba, hogy „...ez a Szegedről szerződttett zenekar augusztus 2-án (tehát az Anna-bál után kevéssel) táncvigalmat hirdetett meg azzal a céllal, hogy a bevételből fedezze hazautazásának költségeit” (KATONA 2010, 73.).

S bár a balatonfüredihez képest Almádiban egyrészt később indult be a fürdőélet, másrészt szerényebb volt az igény, a viszonyok azonban hasonlóak voltak. Valójában a – kisebb számban lévő – magyar zenészek és a helyi vagy máshonnan szerződttett cigányzenészek nem voltak egymás riválisai, sőt egymástól tanultak is, persze elsősorban a magyarok a cigányoktól. A magyarok főként virtuóz fogásokat, ritmusváltásokat, dinamikai árnyalást figyeltek meg a cigányzenészeknél, s próbálták azokat elsajátítani. A cigányok a falusi népesség egyenletesebb hangzásideáljára és Almádi esetében a nyári (városokból érkező) fürdővendégek tánczenei igényeire voltak figyelemmel. Mind a cigány, mind a magyar zenészekre jellemző volt, hogy meglehetősen ritkán énekeltek, ezt a lehetőséget inkább – a gyakran túlzottan is jó hangulatba jutott – vendégeknek hagyták, akik kedvenc nótájukat szívesen énekeltek.

***

Miként az egész Balaton mentén (de országosan), és Balatonalmádiban is, összhangban a korszak általános „ízlésének” megváltozásával, a fenti állapotot a fürdővendégek körének kibővülése, a vendégkör zenei igényének módosulása, a szokás- és értékrend átalakulása, az úgynevezett populáris zene térhódítása révén, fokozatosan átalakította. Ez egyrészt háttérbe szorította a cigányzene iránti igényt, másrészt a tánczene, valamint a hazai és külföldi slágerek irányába vitte a zenei szolgáltatást.

Itt egy kis kitérőt kell tennünk.

Ennek a folyamatnak a végső állomása az úgynevezett élő zene helyett a gépzene megjelenése volt. Ez utóbbi legnépszerűbb és legemlékezetesebb megoldását a korszakban a wurlitzer jelentette. (A német születésű Rudolf Wurlitzer Amerikában ért el hatalmas üzleti sikereket a nevét viselő zenegéppel, mely pénzérme bedobása után játszott le a kiválasztott s korongokon rögzített zeneszámot.)

Ismereteink szerint, az 1950-es évek végén, 1960-as évek elején, Magyarországon megjelent, majd a Balaton mentén elterjedt wurlitzerek egyik

A Tulipán Szálló bisztrója

első példányai között volt a balatonalmádi Tulipán Szálló – 1959 tavaszán megnyílt – bisztrójában működő zene-gép. Ezt igazolja egy 1962-ből származó képeslap nyomán készült fénykép részlete, melynek jobb szélén látható a wurlitzer.

A wurlitzer eredeti hang-lemeztára főként a kor amerikai, illetve nyugat-európai – legismertebb és legdivatossabb – énekeseinek, zenekarainak repertoárjából került ki.

Az idősebb korosztály még ma is szívesen idézi föl a klasszikus rock and roll legjobb előadóit: Bill Haley, Elvis Presley, Chuck Berry, Buddy Holly, Jerry Lee Lewis, Little Richard, Fats Domino, Johnny Cash, Ray Charles, Cliff Richard és mások dalait, számain. A jól táncolható rock and roll mellett szerényebb mértékben képviselve volt persze más műfaj is, például soul, blues, jazz, majd később a beatzene. A magyar könnyűzene csak jóval később került a választékba.

***

Visszatérve a háború utáni évek Balaton menti élőzenei szórakoztatásának alakulására, különös tekintettel a cigányzenére, a cigánymuzsikusok szerepére, kijelenthetjük, hogy az almádi cigány és magyar zenészekkel kapcsolatos fentebbi megállapításaink is egybevágznak a szakirodalom megállapításával.

A kalotaszegi cigányzenész-központokról írja Pávai István: „Korábban Kalotaszegen is több településen léteztek cigányzenész dinasztiák, amelyek nemcsak saját falujuk, hanem az egész vidék népzenei igényeit ellátták. [...] helyenként parasztprímások is megtanulták a repertoárt [...]. A könnyűzene térhódításával a hagyományos zene iránti igény a kalotaszegi falvakban jelentősen csökkent, így a cigányzenészek száma az utóbbi időben megcsappant, illetve az új helyzetnek megfelelően átképezték magukat.” (PÁVAI 2005, 5.)

Megfigyelhette ezt a magyar történelemben kiemelkedő szerepet játszó Nádasy-család leszármazottja, Nádasy Borbála is, akinek élete hat helyhez köthető: Lepsény, Alsópere, Balatonalmádi, Budapest, Bécs, Párizs. Ezekhez immár a *Balaton-felvidéki Mencshely* is hozzátartozik. Visszaemlékezéseiben írja: „Hatéves voltam, mikor befejeződött a háború, és édesapámat, gróf Nádasy Pál földbirtokost Oroszországba vitték kényszermunkára. Mi, az édesanyámmal és a nővéremmel, a távolléte alatt egy kis bakonyi falucskában, Alsóperepusztán húztuk meg magunkat. Az '50-es években azonban onnan is kitelepítették a családunkat, Balatonalmádiba.” (lásd NÁDASY 2008, 165–198.)

Nádasy Borbála édesapját, Nádasy Pált bebörtönözték, édesanyjával és nővérével egy ismerősnél húzódhattak meg Almádiban, alkalmi munkákból tengődve. A későbbi/mai író Balatonalmádiban járt általános iskolába, ott töltötte fiatal éveit. Rendhagyó önéletrajzi írásában az 1950-es évekre vonat-

kozóan földidézi, hogy Almádiban: „Akkortájt két vendéglő létezett. A Pannónia és a hattyú. (Sic. – Gr. I.) Az előbbi télen is nyitva tartott. [...] A hattyúnak kert-helyisége is volt. Szép épület, négyszögletes, az udvaron nagy gesztenyefák. A Pannóniának terasza is volt. Nyáron zenekarok, sőt cigányok is húzták a talp alá valót.” (NÁDASDY 2008, 17.)

Kedvelt nótája persze minden zenekarnak, illetve a zenészeknek is volt. Ezek a repertoár kitüntetett részét képezték, azaz gyakrabban, többször játszották kérés nélkül is az est folyamán (vö. SÁROSI 1971, 220–223.). Édesapám legkedvesebb nótája a „Kék nefelejcs...” volt. Kívánsága szerint, temetésén ezt húzta egy szál hegedűn a – bátyám figyelmes gondossága révén – meghívott cigányzenész. Feledhetetlen emlék, ahogy a kegyetlen hideg januári télen a hegedű hangja felidézte édesapánk muzsikáló alakját, a zene szeretetét, a – fájdalmat legyőzni segítő – népdalok, magyar nóták segítségével.

Néprajzkutatóként csaknem szégyenkezve be kell vallanom, fiai közül egyikünk sem tanult meg hangszerén játszani. Én ugyan székesfehérvári diákéveimben tanultam zenét, a klarinétot választva, de – mint azt nagy tudású, neves tanárom, Berkes Kálmán is tudatosította bennem – különösebb tehetségem nem lévén, még középiskolás koromban abbahagytam. A család zenei hagyományait Anna lányom viszi tovább, aki rövid ideig, míg újat nem vettünk neki, gyakorolt édesapám hegedűjén. A hegedűt mint régi idők tanúját hűségesen őrzöm, s ha úgy hozná a sors, hogy Balatonalmádiban létrejönne egy (tervezett) helytörténeti gyűjtemény, múzeum, szívesen a nyilvános közgyűjteménynek adományoznám.

Gráfik János utolsó hegedűje, fatokban

Irodalom

- Balogh Balázs–Fülemile Ágnes, 2004, *Társadalom, tájszerkezet, identitás Kalotaszegen. Fejezetek a regionális csoportképzés történeti folyamatairól*, Budapest, Akadémiai Kiadó
- Daday András, 1941, *A régi Balatonfüredről I.*, *Gyógyászat* 1941/15., 205–220.
- Eötvös Károly, 2004, *Baltoni utazás*, Budapest, Neumann Kht.
- Écsy László, 2008, *Écsy László fürdőigazgató naplói, 1850–1852, 1856* (szerk., a bevezető tanulmányt írta, jegyzetekkel ellátta és a mutatókat készítette: Katona Csaba), Balatonfüred, Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványai 38.

- Faragó József, 1981, *Téli legényünnepek a kalotaszegi Kiskapuson*, in Kós Károly–Faragó József (szerk.), *Népismereti dolgozatok 1981*, Bukarest, Kriterion, 138–159.
- Francsics Károly, 1973, *Kis kamorámban gyertyát gyújték*, Budapest, Magvető Kiadó
- Gráfik Imre, 1996, *A népszínmű szerepe a nemzeti tudat őrzésében – A Velika Pisаницa-i (Horvátország) példa, burgenlandi és szlovéniai kitekintéssel*, in Diószegi László (szerk.), *Magyarságkutatás 1995–96*, Budapest, Teleki Alapítvány, 39–51.
- Gráfik Imre, 2006, *Kézművesország*, in: Simoncsics János (szerk.), *S P 60 – Simoncsics Péter 60 éves*, Szeged/Pomáz, Simoncsicsné Jokkel Nóra, 233–238. (CD)

- Gráfik Imre, 2008, *Céhemlékek – Guild Relics*, A Néprajzi Múzeum műtárgykatalógusai – Catalogi Musei Ethnographiae 12., Budapest, Néprajzi Múzeum
- Gráfik Imre, 2008, „Kék nefelejcs ...” – Zenés szórakozás Balatonalmádban az 1940-es években, *Új Almádi Újság* XX. (2.), 6–7.
- Gráfik Imre, 2013, *A népszínmű szerepe a nemzeti tudat őrzésében – A Velika Pisanica-i (Horvátország) példa, burgenlandi és szlovéniai kitekintéssel*, in: *Határtalanul – Határon innen és túl. Grenzenlos – auf Seiten der ungarischen Grenze / Without frontiers – inside and outside Hungary*, Pécs, Pro Pannonia Kiadó, 41–55.
- Gráfik Imre–Turbéky Dénes, 2000, *Széki lakodalom*, Marosvásárhely, Mentor Kiadó
- Gráfik Imre–Turbéky Dénes–Széki Soós János, 2014, *Széki lakodalom. Szék honismereti bibliográfiájával és CD-ROM melléklettel*, Budapest, Hagyományok Háza
- Jankó János, 1892, *Kalotaszeg magyar népe*, Budapest, Néprajzi Múzeum (Reprint: 1993)
- Katona Csaba, 2010, *Cigányzenekarok a 19. század derekán Balatonfüreden, különös tekintettel a győri zenészekre*, in: Deáky Zita–Nagy Pál (szerk.), *A cigány kultúra történeti és néprajzi kutatása a Kárpát-medencében*, Budapest–Gödöllő, Magyar Néprajzi Társaság–Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar [Cigány Néprajzi Tanulmányok 15.], 67–76.
- Kodály Zoltán, 1971, *A magyar népzene*, Budapest, Zeneműkiadó
- Könczei Csongor, 2010, *A ‘nevenincs’ muzsikuskok. A kalotaszegi cigányzenészek 20. századi működésének történeti áttekintése (...)*, in: Deáky Zita–Nagy Pál (szerk.), *A cigány kultúra történeti és néprajzi kutatása a Kárpát-medencében*, Budapest–Gödöllő, Magyar Néprajzi Társaság–Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar [Cigány Néprajzi Tanulmányok 15.], 41–65.
- Lichtneckert András, 2008, *Écsy László fürdőigazgató naplója. 1863–1892*, Balatonfüred, Balatonfüred Városért Közalapítvány kiadványai 41.
- Manga János, 1969, *Magyar népdalok, népi hangszerek*, Budapest, Corvina Kiadó
- Martin György, 1990, *Kalotaszeg (Kalotaszeg táncfolklorisztikai leírása)*, in? Dömötör Tekla (főszerk.): *Magyar Néprajz VI.*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 432–434.
- Nádasdy Borbála, Gróf, 2008, *Zagolni szabad?*, Somorja–Budapest, Méry Ratio Kiadó
- Pávai István, 2005, *Kalotaszeg és bogártelki zenészek*, in Pávai István (szerk.), *Kalotaszegi népzene. A bogártelki Cilika-banda*, Budapest, Hagyományok Háza, HH CD 003 jelzetű CD-lemez kísérfüzete
- Pulszky Terézia, 1986, *Egy magyar hölgy emlékiratai*, Budapest, Magvető Kiadó [Magyar Hírmondó]
- Ricci József, 1994, *Régi lónai táncmulatságok*, Kalotaszeg (Bánffyhunjad), V/10. 4.
- Sárosi Bálint, 1971, *Cigányzene...*, Budapest, Gondolat
- Sárosi Bálint, 1996, *A hangszeres magyar népzene*, Budapest, Püski
- Schildmayer Ferenc, 2003, *A Hattyú Vendéglő története*, Balatonalmádi, Balatonalmádi Honismereti és Városszépítő Kör, Almádi füzetek 1.
- Schildmayer Ferenc–Kovács István, 2008, *„Balatonalmádi Anno...” Képek a régi Balatonalmádiról*, Veszprém, Agenda Natura Bt.
- T. Kiss Tamás–Tibori Tímea, 2016, *„Sikerült valamit elindítanom, ami azután már nélkülem is halad...” Életút és szakmatörténeti interjú Maróti Andorral*, Kultúra és Közösség IV. folyam VII. évfolyam 2016/II. szám, 9–81.
- Vargyas Lajos, 1981, *A magyarság népzeneje*, Budapest, Zeneműkiadó
- Vargyas Lajos, 2000, *Egy felvidéki falu zenei világa – Áj, 1940*, Budapest, Planétás–EFI
- Zákonyi Ferenc, 1988, *Balatonfüred. Adalékok Balatonfüred történetéhez a kezdetektől 1945-ig*, Veszprém, Városi Tanács Balatonfüred

Druzsín Ferenc

„Bibliámnak és lantomnak élek...”

Kétszáz éve született Tompa Mihály

XIX. század: Petőfi – Arany – Tompa. Együtt emlegette a század e három nevet.

XX. század: pár költemény s egy szállóige: „Mint oldott kéve, széthull nemzetünk...”

XXI. század: egy-egy emlékező cikkely a 200. évfordulón.

Tompa és Arany. Nevük együtt először a Kisfaludy-Társaság közlönyében, a Magyar Szépirodalmi Szemlében jelent meg 1847. február 7-én; ekkor hozták nyilvánosságra a Társaság „szépműi jutalmára” érkezett pályázat eredményét. Arany *Toldijával* nyertes lett, *Szuhay Máttyás* című művével Tompa Mihályt „a másodrendű mű” szerzőjeként hirdették ki. Ettől fogva azonban együtt haladt a két pálya; térben távol egymástól, az alkotás és a példátlan barátság összekötötte őket.

Születése 200. évfordulóján ez a cikkely metszeteket szeretne felmutatni Tompa Mihály egy-egy meghatározó évtizedéről; a pálya első évei az egyik, a másik a GÓLYA évtizede, az ötvenes évek lírája, az allegória és az elégia korszaka, s végül a természet titkai közt keresgélő költő, a pályavég értékeivel.

Első metszet.

„*Én református pap vagyok ...*” – így mutatta be magát Tompa Mihály Arany Jánosnak első levelében. Pedig akkor, 1847 júniusában legalább annyira ismert költő volt, ha nem ismertebb, mint szalontai társa. Már 1841-ben megjelent egy románca az Athenaeumban (*Mohos váromladékon*), amikor pedig Eperjesen nevelősködött, nemcsak Kerényi Frigyessel barátkozott, megismerkedett Pákh Alberttel és Szemere Miklóssal, akik látogatóban jártak ott, és Petőfi Sándorral, aki felvidéki útja során 1845 áprilisát Eperjesen töltötte. 1846-ban kötet, a *Népregék és mondák* országos ismertségre emelte nevét, és népszerűek voltak „népdalai” is (*Télen nyáron pusz tán az én lakásom; Békót tettem kesely lovam lábára; Muzsikálnak, hegedülnek; Tó közepén bokor-sás...*). 1847-ben tagja lett a Kisfaludy-Társaságnak és a Tízek Irodalmi Körének. Arany nevét ez idáig *Az elveszett alkotmány* tette ismertté, valamint pár novellakísérlete, elsősorban az *Egy egyszerű beszélyke* 1846-ban az *Életképekben*.¹ Valami mély nyomot nem hagytak ezek a prózai próbálkozások, az *Egy egyszerű beszélykét* leginkább mint Dalos Eszti és Tuba Ferkó történetének „ösképét” emlegetjük.

Népregék és mondák. Sikere jelentős, pár hónap múlva új kiadása vált szükségessé. És a csoda nem három napra szólt; sász Károly évtizedekkel később

¹ 1846. március 28.

is úgy tartotta, „(...) ha többet nem ír és itt bevégzi vala költői pályáját, magok a népregék is fenntartanak nevét, mint olyan költőét, ki a jó úton járva, nemes ízlés, gazdag, néhol csaknem túl gazdag képzelődés és zengzetes nyelv előnyével vívta ki magának az elismerést”.²

Tolnai Lajos mélyebbre nézett: tíz évvel Tompa halála után, 1878-ban kritikusi igényességgel közeledett a költő életművéhez.³ Kritikusan, ahogy a maga írói világában munkálkodott, ám jó szándékúan, ahogy szépiróként a szépirodalmi birtokokon. A Budapesti Szemle azonban mintha mindezt nem hitte volna: közölte ugyan Tolnai tanulmányát, de lábjegyzetben ‘Szerk.’ jelzéssel úgy ajánlotta az olvasónak, mintha voltaképpen nem ajánlaná, mondván, hogy a szerző „Tompának fény- és árnyoldalait nem mindig helyesen emeli ki”. Meglehet: a szókimondó Tolnai elvett itt-ott Tompa érdemeiből, ám a pályakép egészére kitekintő értékelő dolgozat (mely doktori disszertációnak is elfogadtatott!) máig megkerülhetetlen része a Tompa-szakirodalomnak.

„Mit akart Tompa regéivel? – kérdezi Tolnai. – Nem kevesebbet, mint: a fűben, fában, kőben, állatban, napban, holdban, csillagokban – az összes mindenségben létező erők, törvények bölcsességét, fenséges jelenéseit megszemélyesíteni.” A feladat, véli a tanulmányíró, túl nagyoknak bizonyult pályakezdő költő számára.

„Annak, ki embereket ír, emberek közt kell élnie, nem elvonulva a néma hegyek között, nem bezárkózva egy szűk deák cellában, nem meghúzódvá tengeni egy falusi preceptorságon vagy legjobb esetben instructorságon; ki szenvedélyeket fest, erkölcsöket rajzol, tévedéseket mutat ki, világokat teremt (mert minden jó elbeszélő ezt teszi a költészet birodalmában), sokat kell élnie, látnia a társadalom minden rétegében. (...)

A mi költőnknek mindebből kevés jutott.

Ez, ami a vizsgáló kezét megfogja, hogy a toll enyhébben, óvatosabban vesse betűit, midőn Tompáról, mint epikusról szól.”

Tolnai kérdéseit talán még határozottabban vetette fel száz évvel később Kovács Kálmán *Az adaptáció egy típusa* című tanulmányában.⁴

Az egyik fontos, ha nem épp a legfontosabb megállapítás, hogy tisztázatlan esztétikai elvek mentén kapcsolódnak ezek a kis történetek még az irodalmi népiességhez is; tisztázatlan továbbá a mondák „származási helye” (feltehetően helyi mondák „helyi színezettel”, ami jócskán növeli népszerűségüket). Az pedig, hogy túlságosan adja magát a történetek végéhez illesztett „moralizmus, olykor kenetesség”, az olvasóban felerősít(het)i ugyan a tanulságot, ám kárára van az esztétikai hatásnak. Azt is felrója Kovács Kálmán, hogy „letörölte vagy csak csökkentette a folklórjegyeket”. Ez igaz, ám tegyük hozzá: a folklórizmus Tompánál kisebb szerepet kapott, mint mások írásaiban ezekben az években. Pontosan azért, mert fölébe nő a „moralitás”. A „direkt” népies hatást csökkenti a strófanélküliség, a gyakran időmértékesbe (jambikusba) váltó verselés; ekkoriban ütemhangsúlyos versekben szólt a népies történetmesélés. Ám Tom-

² Tompa Mihály életrajza, in: *T. M. Költeményei*, I. kötet, Bp., 1872, Kiadja Ráth Mór, XI.

³ Tolnai Lajos, *Tompa Mihály költészete*, Budapesti Szemle, 1878. XXXV. szám

⁴ In: Kovács Kálmán, *Eszméék és irodalom*, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1976.

pán nem szabad számonkérni Petőfi vagy Arany népiességét. Levelében maga igyekszik meghatározni a magáét.⁵

„Hanem szóljunk a nemzeti költészetéről. A zászlónak én is örömet leszek egy közlegénye, s mindazokat, melyeket szépen és okosan fejtegettélt mult leveledben, szívesen aláírom. Azonban, barátom, engem igazság szerint csak félig lehet népköltőnek mondani. Átnéztem például, a mit összesen írtam, sokkal több lenne mind nyelvre mind eszmére tekintve a nem-népies, mint a népies, és látom, hogy ez jövőre is így marad, mert belőlem azon melancholikus gondolatok, melyek sokszor elfoglalják lelkemet, ezután is nem-népiesen fognak kiömölni, s meg lehet, hogy e téren sokkal kevesebbet fogok én adhatni, mint rólam felteszed. Legfőleg hát Népregéimről lehetne így neveztetnem, de ezt is, ha most írnám, bizony másképen írnám, mert annak nagy része minden inkább, mint népies.”

Érdeklík viszont a „népmesék”, ezekről tanácskozik Arannyal. Miközben felveti a problémát, leírja a maga „népköltészet-filozófiáját”.

„Mit értesz »eredeti népmesék« alatt? Azt-e, hogy compositiója és meséje is a magadé legyen? Vagy csak feldolgozod a néptől hallottakat? Úgy gondolom, az első érted; lehet is ezt, mert ha írunk népdalt, miért ne népmesét? Azonban nekem itt az a gondolatom van: meséltetni magamnak és kidolgozni aztán tisztán népiesen. Igaz, hogy a nép nem venne újat, de más köntösben újonnan venné, és meg lenne még is a hatás; más oldalról azok, kik a néppel érintkezésben nincsenek, azt nem ismerik, – szájízt kapnának költészetéhez, megismernék sajátos gondolkozás-módját, lelkét, örömet, bánatát, szokásait stb., s lenne száz meg száz, ki rokonszenvet érezne iránta és megszeretné. Mert azt hiszem, a népköltészetnek célja kettős: emelni a népet fölfelé, édesgetni a nagyobbakat hozzá lefelé.”

Több fontos dolog tudható meg ezekből az Aranyhoz írt sorokból. Az mindenekelőtt, ami a népmesék gyűjtésével kapcsolatban hamarosan általános kérdés lett: hogyan kell az összegyűjtött kincset továbbadni; a változatok közül melyikre kell (lehet) építeni, milyen nyelven (kinek a nyelvén) íródják a közlésre szánt változat? S hogy ez nemcsak poétikai gond, hanem erkölcsi is, jelzik az elkövetkező évek szakirodalmában olyan nevek, mint Arany János, Arany László, Erdélyi János s mások.

A levélrészlet másik fontos eleme, hogy Tompa megadta a maga népiességének határait. Idézzük e mellé a teória mellé, amely szerint Tompa 'középre' törekszik („a népet fölfelé”, „a nagyobbakat hozzá lefelé”) Petőfiét („Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék (...) Égbe a népet, pokolba a arisztokráciát...”)⁶ és Aranyét („Murányban oly nyelvet akarék megkísérteni, mely az irodalmi s népies nyelv közt mintegy középet tartson, erős legyen, de ne cikornyás; oly nyelvet, mely szélesebb olvasó körrel birhasson, mint csupán a művelt közönség, így akarván egyrésről a költészeti nyelvnek nagyobb népszerűséget szerezni, másrészt a népet egy fokkal magasabb olvasmányhoz szoktatni.”⁷ Ha együtt olvassuk a három „nyilatkozata-

⁵ Beje, 1848. március 2. In: *Arany János levelezése író-barátaival*, I. kötet, Budapest, 1848, Kiadja Ráth Mór, 213.

⁶ Petőfi első levele Arany Jánoshoz: 1847. február 4. In: *Arany J. levelezése...*, I. kötet., 51.

⁷ Arany János, *Önéletrajz*, in: *A. J. hátrahagyott iratai és levelezése*, I. kötet, *Versek*, Budapest, 1888, kiadja: Ráth Mór, XLVII.

tot”; bár lényeges pontokon is van különbség közöttük, együtt kell állniuk a nemzeti költészet zászlaja alatt.

A népiesség-felfogás szálain kissé előreszaladtunk az időben; a pályakép első állomása, egyben Arany és Tompa költői „sorsvonalának” találkozása 1847 elejére esik: napra pontosan február 7-re, amikor a *Magyar Szépirodalmi Szemle*⁸ nyilvánosságra hozta a Kisfaludy-Társaság ’költői beszélyre’ kiírt pályázatának eredményét.

„A társaság rendes szépműi jutalmára érkezett tizennégy költői beszélyek közül az öt vizsgáló (Bártfay, Gaál, Garay, Tóth Lőrincz, Vörösmarty) egyértelműleg a IV. számú, „Toldi” című költeményt ajánlotta megkülönböztetéssel jutalmazni, az V. számút pedig »Szuhay Máttyás« mint másod rangút, dicséret mellett nyomtatni. Az ülés örömmel értesült e pályázat szép sikeréről, és méltatása jeléül, vékony pénzbeli erejéhez képest, a 15 arany jutalmat húszra emelte. Felbontatván az illető jeligés levelkét, kitűnt, hogy a koszorúzott mű szerzője Arany János, nagyszalontai jegyző, ki »Az elveszett alkotmány« című víg eposzával a múlt évben is koszorút érdemelt a társaságtól. Mellesleg jelenthetjük, hogy az eposz immár sajtó alatt van s hogy a Toldi is azonnal nyomtatni határozottatott. A másod rangú mű szerzőjének Tompa Mihály, ismeretes derék népköltőnk találtatott.”⁹

A Szemle következő számában (febr. 14.) megismételték a közlemény lényegét, és pár értékelő szóval ki is egészítették. A *Toldi*ról azt írták, hogy az „nem csak a jelen pályairatok közt hasonlíthatatlanul a legbecsesb, hanem a magyar irodalom egyik legszebb disze”. A *Szuhay Máttyás*ról: „Toldi után másodiknak ítélték és szinten egyenlő szavazattal a következő című iratot: »Szuhay Máttyás«, a történet folyton világos menete, rövidsége és vidor tréfás tartalma miatt. Kinyomatása elhatározottatott. Felolvasván a jeligés levelke, szerzőjéül e név mutatkozott: Tompa Mihály.”

E szám végén a következő hír áll:

„Megholt tagjai Vajda Péter és Kis János helyére, ugy szintén az évenként választható egy helyre három új tag választatott. A tisztelt közönség ismerni fogja mind a három nevet, azért is irodalmi érdemeiket nem említem, ezek: Pulszky Ferenc, Szenczy Imre és Tompa Mihály. Ők eléggé áldottak ízléssel és tudománnyal, hogy e társaság díszét emelhessék.”

A megválasztás székfoglalóval járt: Tompa Mihály székfoglalója *A vámosújfalusi jegyző* című „költői beszély” volt.

A „beszély” abból a komikumfajtából való, mint a pályamű; egy kapzsi falusi gazda és szomszédja, a jegyző esete. A jegyző szegény ember: megszállott „érczkutató”, aki, hogy rászedje szomszédját, azt meséli neki, hogy jáspisra lelt, mintát is küldött Bécsbe „a felséges asszonynak”, s most várja a biztos jutalmat. Sikerült a rászedés: ettől fogva Kelemen gazda egyvégtében azt lesi, miben járhat a jegyző kedvében.

Kiderült: a jegyző „jáspisai” közönséges kövek:

„Éhnye! éhnye! s a fejét csóválta a jegyző,

Pedig milyen szép volt a három darab kő!”¹⁰

⁸ „Kiadja a Kisfaludy Társaság. Pesten.”

⁹ Magyar Szépirodalmi Szemle, Pest, 1847. február 7., 6. sz.

¹⁰ Tompa Mihály műveiből a következő kiadás szerint idézek: *T. M. költeményei I–VI.*, Pest, 1872, Kiadja Ráth Mór

Ezenközben, a Magyar Szépirodalmi Szemle hírére, június 14-i keltezéssel elindult az első levél Bejéről Szalontára:

„(...)

Én református pap vagyok; csendes és zajtalan életem folyama; nincs semmi fény, máz és ragyogvány állásomon. (...) Bibliámnak és lantomnak élek (...). Örömmel hallgattam a TOLDI-ról is a hírt, magát még ő Miklósságát nem láttam, mégis igen örülök neki. Barátom! én azt tartom: akárki írja, csak legyen; csak az irodalom emelkedjék! (...) Írj, írj, édes barátom! többet, sokat ilyet, hogy áldjon meg a lant és a nemzet istene! (...)¹¹

Toldi és Szuhay Mátyás. Nincs nyoma, hogy Arany vagy Tompa egymáshoz méricskélte volna a két művet. A tekintélyes bírálóbizottság tárgyilagos és udvarias véleménye érzékeltette a különbséget. A negyvenes évek második felében már tudható: a *János vitéz* páratlan érték, a *Toldi*n kívül semmi nem mérhető hozzá a magyar elbeszélő költészetben. A *Szuhay Mátyás* viszonylagos érték: talán még *Az obsitossal* sem mérkőzhetne. Viszont számos részletével második helyre soroltatott azon a pályázaton, ahol „(...) a magyar irodalom egyik legszebb dísze” a nyertes.

Szuhay Mátyás. A karcagi képek között találni az érdekesebbeket. Ilyen mindjárt az, ahogy Vas Anna várja szerelmesét, Keszi Pált azon a bizonyos szombat estén, amikor kitűzték, hogy a leány apja tiltása ellenére egybekelnek.

Kardszag városában, – szombat-est volt éppen, –
Már a kilenczet is elverte egy végben;
Anna leányasszony, meg az öreg Kata,
Titkos beszéd közt a padkán fosztogata.

Keszi Pál pedig, miután elvált Szuhay Mátyástól és két másik társától, Karcag felé fordította lovát, s az estharangra meg is érkezett Anna udvarára.

„Galambom édesem! nem hiába vártál!”
És belépett Keszi az Anna szavánál;
A ki sikoltással esett a nyakába,
S csókos ajka tapadt annak ajakába.

„Eljöttem szép Annám! áll-e ígéreted:
Hogy híved a földön mindenhá követed?
Hogy az isten előtt letett esküvéssel
A papnak áldása egyesít ez éjjel?”

Mintha nem egy rászédéses komédia kezdődne ezen a szombat estén, hanem ballada a lányszöktetések gazdag tárházából. Ám a komédiába fordítás szerencsés lépések egymásutánja, melyekből a végén egy anekdota kerek-

¹¹ Arany J. levelezése, I. kötet, 203.

dik ki úgyszólván Voigt Vilmos 'receptje' szerint:¹² „Az anekdota mindennapi történet, de furcsa eseményt dolgoz fel: vagy megnevegteti az embert, vagy valakinek a kinevetésére biztat.” E tekintetben rendben is van minden: Vas Benedeket kineveti a megnevegtetett olvasó.

Ám a mű elején, még jóval az anekdota előtt kiderül: az egyszerű „beszély” nagyra van kezdve; úgyszólván eposz elé illő három strófa vezet be:

Beh szomorú idő fordult a magyarra!
Egyik fél erre húz, a másik meg arra (...)

Ez így volt a reformkor évtizedeiben is; éppen azért fordult a magyar irodalom a múlt példáihoz, hogy „A riadó vak mélységet fölverje szavával”, és felidézze a hajdanvolt dicsőséget, „Párducos Árpádot, s hadrontó népe hatalmát (...).” Tompa is múltidézésel kezd:

Törökkel, tatárral eleget küzködtünk;
De ha egyetértés lakozott közöttünk;
Csak megvoltunk lassan; most egy idő óta,
A csókának szemét vájja ki a csóka.

Még az istenhez fohászkodás sem marad el:

Teremtő szent atyám, fordítsd dolgunk jóra!

Minden megvan, aminek „rendes” eposz előtt meg kell lennie; azonban mennél több az egymásra halmozott kellék, annál biztosabb az olvasó: nem vezetik félre, csak ezek a kellékek nem a *Zalán*hoz vezetnek, hanem a *helység kalapácsához*! S mivel tudjuk, miféle hősei lesznek ennek az „eposznak”, továbbá hogy anekdota következik kisszerű hősök kicsinyes ügyeivel, egykönnyen transzponáljuk „eposzunkat” – paródiába.

Hőseink tehát egy szombat estén (szakrális idő!) Tarcal felé tartottak Szuhay borospincéjébe. Tudjuk: Keszi Pál Karcag felé tért le. Maradtak hárman, s ők hárman az egyik „sereg”: ők a „kurucok”. Vezérük

Szuhay Mátyás volt, vén lován, a tarkán...

Ahol kuruc van, „labanc” is kerül: Vas Benedek és „kilencz szép mákvirág”. Már csak e „vitézekhez” kellett találni méltó hadi eseményt.

Tompa Mihály talált.

A labanc tábor feltörte a kurucok vezérének pincéjét, s ott áztak a borban. Szuhay rájuk rontott, kioltotta a mécses; fejetlen adok-kapok vette kezdetét, ám a kurucok ügyesen kivonták magukat belőle, s hagyták, a labancok döngessék egymást a sötétben. Vas Benedek egy üres hordóba rejtőzött, éppen a kurucok mellé. Ha hallgatózni akart, sikerült: kihallgathatta Szuhayék „cselét”, azt, hogy Keszi Pálra nagy szerencse néz, ha a közeljövőben megházasodik: bárói címet kap, s hozzá még „kilencz falut”. A hír egy csapásra megváltoztatta

¹² Voigt Vilmos, *Kisepikai prózaműfajok*, in: *A magyar folklór*, szerk.: Voigt Vilmos, Osiris Kiadó, 1998.

Vas Benedek viszonyát Keszihez; most már nagyon is kívánatos lett Anna lánya és Keszi Pál házassága. A zürzavarban kiosont a pincéből, meg sem állt hazáig, s mire a fiatalok a paphoz indultak, álruhában, álkocsisként maga állott elő a fogattal.

Nevet az olvasó; nevet Szuhay „szellemes” cselvetésén, és nevet a rászédett Vas Benedeken.

És amikor kiderült a kuruc vezér cselvetése?

Akkor már boldog pár volt Vas Anna és Keszi Pál. Vas Benedek pedig megbékélt. S ha báróság nem is szállott házára, és kilenc falu sem, idővel kapott leánya és veje után egy kis Bencét, aki minden báróságnál s akárhány falunál többet ér.

Mesei vége lett az „eposznak”. Bánta-e bárki?

Azt pedig, hogy nem ilyen „béke” szokta lezárni a kuruc–labanc villongásokat, felülírta a tény: ilyen ötletes és mulattató eposzparódiát, mint Tompáé, nem minden pályázat termelt ebben az évtizedben.

Nem kellett sokáig várni a Társaság újabb pályázati felhívására: 1847. november 20-i határnappal pályadíjat tűztek ki költői beszélyre, melynek *tárgya Szécsi Mária és Murány vára*. Erre a triumvirátus mindegyik tagja, Arany, Petőfi és Tompa is készült, végül azonban egyik sem adott be pályaművet; három szépirodalmi alkotással viszont gazdagodott a magyar irodalom.

Murányvár történelmi „tényei” ismertek voltak, ismerték Gyöngyösi István művét, a *Márssal társalkodó Murányi Vénust*; ezt a több kiadást megért költői alkotást a históriás ének és a széphistória határán, mely először Kassán jelent meg 1664-ben. Gyöngyösi már az első lapon elmondja könyve foglalatját:

„Márssal társalkodó Murányi Vénus. Avagy annak emlékezete: Miképpen a méltóságos Gróf Hadadi Veselényi Ferencz, Magyar-Ország Palatinussa, akkor Füleki Fő-Kapitány, a Tekéntetes, és Nagyságos Gróf Rimai Szécsi Mária Asszonnnyal jövendő-béli házasságokról való titkos végezése által, csudálatos képen meg-vette a híres Murányi Várat.”¹³

A „tények” tehát könyvbe vannak vésve. A kérdés az: mit vár(hat) a reformkor Szécsi Mária és Wesselényi Ferenc történetének újabb feldolgozásától, kiváltképp a páncélos várvédő Szécsi Mária szerelmes asszonnnyá „átöltözésétől-átöltöztetésétől”?

Tompa egy könnyednek látszó elbeszélésbe kezdett (*Szécsi Mária*), a végét (a megoldást) pedig romantikusan túlbonyolította. Várnagya csaknem „elrontotta” a „történelmet”; Mária sorai helyett („Szeretlek! feladom a várat.”) a saját „katonás” üzenetét küldte Ferencnek („Vedd be Murányvárát, s Mária tiéd lesz!”). A helyzetet Mária parancsa mentette meg: „Hamar, hamar fehér zászlót a falakra!” A várnagy átkoz: „Ne is legyen áldás, de átok rajtatok...!” Ám Mária azzal a késsel, amelyikkel Farkas a kötélhágcsót akarta elvágni, leszúrta várnagyát.

Az akadály elhárítva, de Tompa Mihály áldása e frigyre mégis felemás:

¹³ Gyöngyösi Istvánnak költeményes maradványai, melyeket egybe-szedett, és a leg-régibb nyomtatványok és Kéz-írárok szerint, hibáiból ki-mentett Dugonics András királyi oktató. Posonyban és Pesten, Fűskúti Landerer Mihály költségével és bőtüivel, 1796.

Ölelték az új párt boldogság karjai,
De teljességéből hiányzott valami;
Olyan volt ez, mint a pohárba tett virág,
Mely szép, mosolyog, de már veszti illatát!

Petőfinél (Szécsi Mária) gyors ütemben peregnek az események: a költő megszokott határozottsága „rendezi” azokat. Az első harmada itt-ott laza szövéssé, ám attól fogva, hogy „Marsból Venus termett”, a tempó megmaradt ugyan, de költői lett az egész, s valóban „Venus” felé tartott. A vége korszerű, reformkorba illő gondolat:

Mert csak szerep, s nem más az asszonyvitéség,
Elhagyom a csata térét, a színpadot (...)
Fölveszlek, szerelem eldobott rózsája,
Asszonyok fegyvere, királyi pálcája.¹⁴

Aranynál (Murány ostroma) lényeges elem a két főhős önelemzése, a lélektanilag motivált döntések. Ami Petőfinél inkább csak „tétel” a női szerepről, Aranynál megtestesült az ige: női lélek lakja Murányvárát, aki leveti páncélját, hogy élje Asszony-szerepét. Bonyolult szerepét. Legelőbb is hölgyeit hívta elő:

Páncéla kapcsait velök megoldatá,
Legszebb kösönnyűit, ékszerét hozatá,
Köntöst válogatott, s öltözék gazdagon.

Ezt követően mint gyönyörű nő: Asszonyként határozott:

Hogy hódítást tegyen mindjárt ...a vérpadon. (Kiemelés: D. F.)

Valóban vérpadra küldi Ferencet, aki katonaként, bátor és szerelmes Férfiként szólítja a bakót:

De a bakó nem vág... bámul meglepetve:
Suhogó selyemben hölgyalak siet be,
Melyben a legtisztább, a legszebb nőiség
Királyilag üli diadalünnepét.

Szenvedély-ragadtan siet a vérpadra,
Megáll a hős előtt és szól kezét adva:
„Vitéz, vedd jobbomat... csudát tesz erényed:
*Pártomat elhagyom, hogy kövessenek férjet.*¹⁵

Szécsi Mária és a reformkor. Tompa Mihály Máriáját megölelte Ferenc, „de teljességéből hiányzott valami”.

Petőfinél „Marsból Venus termett”: Szécsi Mária boldog Asszony.

¹⁴ *Petőfi Sándor költeményei*, Helikon Kiadó, 1985.

¹⁵ *Aranynál költeményei*, Helikon Kiadó, 1983.

Arany már a mottóval kitűzte az alapeszmét:
 „Ó hölgy! az Isten *gyönyörűl*
 Teremte tégedet.”
 (Vörösmarty)

Második metszet: „(...) a GÓLYA tojt nekem elég bajt...”

1. Az ötvenes évek lírája

Petőfi – Arany – Tompa. Petőfit elsodorta a történelem, ám az irodalomban és a nemzet tudatában továbbra is együtt maradt a triumvirátus. Arany és Tompa; mindketten nagy évtizedet kezdtek: Tompa elsősorban a lírában, Arany az epikában is.

1850 elején jelent meg *A gólyához* az akkor már utolsó napjait élő Forradalmi Emléklapokban. A szerkesztő (Szilágyi Sándor) T betűbe „rejtette” a szerző nevét; maga sem hitte, hogy ezzel el is rejtette.

Egy ideig néma maradt a politika, olyannyira, hogy Tompa újra az Emléklapokkal próbálkozott: oda küldte *Pusztán* című, ugyancsak merész hangú költeményét. Elkésett. „Az Emléklapok hetedik füzeté épp akkor koboztatott el s tiltatott be folytatása; a szerkesztő ugyan Magyar Írók Füzetei cím alatt ismét feltámasztotta vállalatát; de eszélyesebbnek tartá nem közölni a Pusztán-t, s a költemény csak kéziratban, névtelenül szállingózott szét az országban. A Petőfi halálát hinni nem akaró közvélemény neki tulajdonítá a ritka erejű költeményt, sőt egy külföldön megjelent anthológiában Petőfi neve alatt is adatott ki.”¹⁶

A GÓLYÁNAK előbb-utóbb mégiscsak meglett a maga sorsa: Kassáról tudatta Arany Jánossal, humoros hangú levélben:

„Édes barátom! (...) Már egy hónapja, hogy ide beidéztettem, azóta hozzám sem szóltak, azt sem mondják, miért vagyok itt? Isten tudja, még meddig fog ez az állapot tartani. Elég az, hogy a GÓLYA tojt nekem elég bajt, és költött kellemetlenségeket (...)

Kassa, 1852. aug. 5.”¹⁷

Talán nem a legszebb, de az egyik legjelentősebb költeménye Tompának *A gólyához*. Voltaképpen „üzenet”; Világos utáni üzenet a magyar helyzetről és a magyarok helyzetéről: amolyan „gólyámnak mondom...”. Értsen belőle a honfitárs (a bujdosók is!), és tudja meg a nagyvilág, amerre a gólya jár: mivé lettünk, hová jutottunk.

A költeménnyel járó meghurcolás, a Világosra következő évtized politikai viszonyai nem kis mértékben járultak hozzá az allegorikus megszólalás általánossá válásához. Pontos Arany László felismerése, kitűnő helyzetképe az ötvenes évek lírájáról:¹⁸

„...Friss emléünkben vannak ama napok, midőn a haza nevét említeni is tilos volt. (...) Friss emléünkben ama költemények, melyek a világtörténelem távoli eseményei vagy életből és a természetből vett allegoriák alá leplezve

¹⁶ Szász Károly, i. m.

¹⁷ Arany János levelezése..., I. kötet, 272.

¹⁸ Arany László, *A magyar politikai költészetéről*, Budapesti Szemle, 1874, 7. sz.

panaszolták a nemzeti fájdalmakat. Caledonia elpusztult népe, a gályarab szenvedései, Jerusalem pusztulása, a bezárt oroszlán, a sebzett vad, a szárnyametszett sólyom, a dermesztő tél, a ködös homályos ősz, a kietlen éjszaka, a szuette tölgy, a hervadó virág, a romokon zöldelő repkény jelképezik a hazát és költészetet, hogy a sajtó-törvények tilalmát elkerülhessék. Különösen gazdag változatossággal folynak ezek Tompa költeményeiben, kinek egész költészetén át mindig egyik legelső gondolata a haza, de érzelmeit annyival inkább lepleznie kell, mert mióta a „Gólya” miatt be volt zárva, folyvást figyelemmel kísérte őt a rendőrség. Ilyen viszonyok közt éber fogékonyság fejlődik írónál és közönségnél az elrejtett czélatok megértésére; a metaphorák és allegoriák gazdag virágzásnak indulnak (...).¹⁹

A *gólyához*. Maga a cím az első pillanatban idillt sugallhatna: a népéletben a tavaszt a költöző madarak, a fecske és a gólya hozza meg; gyermekeknek-felnőtteknek évenként visszatérő ünnepnapjai ezek. A gyerekek mondókával, kiszámolás játékkal várják, színjátékszerű fecskeköszöntővel („Fecskét látok...”), gólyaköszöntővel, tánccal: régmúlt örökségét idézi a dal, szövegében ősidők sámánerői rejlenek:

Gólya, gólya, gilice,
Mitől véres a lábad?
Török gyerek megvágta,
Magyar gyerek gyógyítja
Sípval, *dobb*al
Nádi hegedűvel. (Kiemelés: D. F.)

Mintha Tompa költeményében is ünnepi hangulat fogadná a vendéget:

Megenyhült a lég, vidul a határ,
S te újra itt vagy, jó gólya-madár!

S akár el is kezdődhetnék valamelyik gólya-köszöntő, ám megáll-megdermed a világ játékos kedve. Helyette: „Csak vissza, vissza!” Lehet-e ennél barátságatlanabb a fogadtatás? A ridegségnek oka van, sorjáznak is az indokok, a valóság egymás mellé „vágott” riasztó képei: „az élet megdermedett”; a mező, a gólya kedvelt sétálóhelye – temető; a tó: vértó; a torony, a máskor biztos pont egy kis körülnézésre: tüzes üszök...

S ha hallgatnak a jóakarató figyelmeztetésre, és visszafordulnak „dél sziget-je” felé, vigyék hírül a bujdosóknak, „*hogyan pusztulunk, veszünk*”, és kiáltsák rájuk a fájdalmas mondatot: „*Mint oldott kéve, széthull nemzetünk!*”

Továbbá:

Beszéld el ah...! hogy... gyalázat reánk!
Nem elég, hogy mint tölgy kivágatánk:
A kidült fában órló szú lakik...
A honfi honfira vádaskodik.

¹⁹ Uo.

A legnagyobb vétkek egyike azonban maradjon magunknak:

Testvért testvér, apát fiú elad.

Ennek a költeménynek a „tétélei” minden bajt eltaláltak és mindenkit megtaláltak; ezekben érintett volt honfi, apa és testvér. Nem csodálkozhatott Tompa Mihály, hogy a költemény letartóztatással és Kassával fizetett. Inkább azon, hogy nem többel.

Telibe talált mindenkit, aki megérdemelte, Tolnai Lajos máig elhallgatott regénye, *A báróné ténsasszony* is, amelynek történései ugyancsak az önkényuralom évtizedében játszódnak. Nagy-kakasdon, a regény kisvárosában is „*honfi honfira vádaskodik*”; az elnyomó adminisztráció emberei, élükön a fogorvos Schwindler Gusztávval, sajátos kottából vezényelték a magyarok derekának megtörését. Schwindler

„Szedte az embereket innen is, onnan is, mindennap egy csomó éles, bús-magyar fogat vitt haza a belső zsebeiben; azokat kifúrta, cérnára fűzte, megszámozta, megdátumozta és ellátta a birtokosainak nevével. Igen is.

Voltak professzori fogak, az öreg igazgató foga, a historiae professzor foga, a számtantanárnak, az ifjú Kakuk Péternek a foga, volt a gimnáziumban egy költő, aki nemcsak a két szép metszőfogát adta, de igen szép verseket is írt az új korszak embereiről és embereire. (...)

A legelőkelőbb urak, családok vetekedve ajánlották fel növekvő szép fiaikat az idegen urak mellé gyakornoknak, írónak. Menjenek; akkor menjen a leány, ha kéri. Szokják a fiú. Hám ide, hám oda, minden hám egyforma. A kenyér akárhol sült: csak egyszer jó, egészséges legyen.”²⁰

Tompa egykor népszerű (és jelentős) allegóriái ma már kevéssé ismertek; egyik-másik vázlatos felidézése szinte kötelező a végleges felejtés ellen.

1850 elejéről (!) való *Az aratás*.

Úgy kezdődik, mintha „alkalmi vers” íródna kalendáriumba, kedélyeskedő számadásként:

Sokat vártunk ettől az évtől,
Az időjósoknak híven.
Mondták tavaly, hogy aki éri,
Dús aratást ér az idén.

Dalszerű, könnyed sorok, miniatűr képek következnek a „tárgyi néprajz” kelléktárából: a jó termés ígéretére „a sarlót, kaszát előkerestük”, „a csépet is mind sorra néztük”, „a szórólapátot” is, és „vártuk a gazdag aratást”. (A kézközelbe helyezett tárgyakról nem nehéz megállapítani: nemcsak mezei aratásra alkalmasak!)

Nem vált be a jóslat a nyári gazdag aratást illetően, mégsem vezett el minden! A 13. strófában egy új remény lépett a helyére: csupán elnapolódott, éspedig az őszre, a szüret, az átváltozás idejére! Ilyen tárgyra-színre pontos (és fenyegető) „forgatókönyvet” senki más nem jövendölt a magyar lírában az aratási ígéret beváltására. 1850-ben!

²⁰ Tolnai Lajos, *A báróné ténsasszony*, Magyar Regényírók Képes Kiadása, szerk.: Mikszáth Kálmán, Bp., Franklin-Társulat, 1905. Ez a regény mindmáig egyetlen kiadása.

Sajtóba jó a sárga furmint
S az érett fekete gohér,
Gerézdiből szűrünk vörös bort,
Olyan vöröset, mint a vér.

Újra csak azt kell mondanunk: az ötvenes évek legelején még nem szedte össze magát a hatalom; ez a költemény, ám csupán ez az egyetlen strófa Kaszát „ér” bármilyen elnyomó hatalom idején!

A *madár, fiaihoz*, a költő talán legismertebb allegóriája, 1852 elejéről való. Egységes, egyszerű képeiben anyjuk, az énekszóra tanító szólítja meg „Száz ágon, hallgató ajakkal” csüggedten ülő fiókáit. Tudja: örömteli dalra most aligha futja, ám dalolni kell: „Legyen a dal fájdalmas, merengő, / Fiaim, csak énekeljetek!”

A madarak katasztrófája – „emberszabású”:

Nagy vihar volt. Feldúlt berkeinken
Enyhe árnyas rejtek nem fogad.

„Emberszabású” a túlélés receptje is: itt kell élniük, itt kell énekelniük:

Más berekben másképp szól az ének,
Ott nem értik a ti nyelvetek.

Ezekből a sorokból intelem lett.

Más a befejezés is, mint *A gólyához*: nem egy szállóigébe rejtett üzenet; az erős metszetekkel (is) hangsúlyozott ütemhangsúlyos sorok megszólítottjai ugyan a madarak, a „fiókák”, a valódi címzettek azonban az emberek:

A bokorban itt az ősi fészek,
Mely növelte könnyü szárnyatok;
Meggihenni most is abba tértek,
Bár a fellegek közt járjatok!
S most, hogy a szél összevissza tépte:
Ugy tennétek, mint az emberek?
Itt hagynátok, idegent cserélve...?
– Fiaim, csak énekeljetek!

Folytathatnánk a sort a hatvanas évek elején keletkezett allegorikus költeményekkel (*Ikarusz, Új Simeon, Sámson, Sírboltban, Pusztuló erdő, A tűz...*); bárkit meggyőznek, hogy Arany János méltatására rászolgált az allegóriák költője (*T. M. költeményei*, in: A. J. hátrahagyott prózai dolgozatai, Bp., 1889, Ráth Mór, 290–296.):

„(...) ma nincs költőnk, ki annyira (...) képekben gondolkoznék, mint Tompa. Nála a gondolat azonnal jelvi, vagy allegorikai kifejezést nyer; a kettő egyszerre születik. Eredeti hajlam ez nála eleitől fogva; egyszersmind a viszonyok által parancsolt *kényszerűség*. Amaz *érzelmet*, mely álarcz alatt kénytelen bújkalni, de melyet a négy folyó és három halom vidékén minden ember a

legsűrűbb fátyol alól is megismer, senki sem képes oly finom, oly változatos allegorikai mezben élénk állítani, mint Tompa. (...)”

Tolnai is elismeréssel írt róluk; azt írta, hogy egyszerűen igaz és mélyen szívből vett versek ezek „oly nyelven és oly hangon, hogy költőjüket hamar ki-és magasra emelik”.

Valóban magasra: egyenesen Arany legszebb allegóriáinak sorába. Ott kell őket számontartani, ahol az *Ősszel*, a *Ráchel* van. Vagy talán a legbeszédesebb, már-már allegória is, nem is, a *Kertben*; ez az archetípusból (Kertész) és annak mai „változatából” alkotott kettős kép.

Kertészkedem mélán, nyugottan,
Gyümölcsfáim közt bíbelek;

Kétféle a kert és benne a kertész: az első sorokban, ahogy az archetípusnak a mítoszi idők óta, idilli a díszlete: „(...) a tiszta kék magasból / Egyes daruszó tévelyeg; / (...) a kert gyepűin által / Egy gerlicze bugása hat...” Csak a versszak utolsó sorában válik minden zajlásszerűen profánná: a szomszédban „(...) ifjú nő szemfödél alatt”.

Ettől kezdve azonban már minden e világi: a szegény szomszéd halottját „kevés ember jó látogatni”; koporsót maga a bánatos férj farag; halottsiratás helyett csak „siránkozás” hallik, a kisedd árvái.

Valamivel túl a költemény felén megismétlődik a verset kezdő sor: „Kertészkedem mélán, nyugottan”, és poétikai szerepének megfelelően lezár, egyúttal új tartalmak felé nyit. Az új valóság-elemek azonban már nem a tárgyi környezet közvetíti a kertésznek; belőle magából, a valóság lényegi rétegeibe látó kertészből vetülnek ki monológ formájában a történelmi időben létező világ láttán. A gondolatritmus jelzi a változást, s a békés bíbelődés helyén ez áll: „A fák sebeit kötözöm.” Utána pedig, amit lát: „közönyös világról” szól a monológ, amelyben „Nagy részvétel, ha némelyikünk / Az ismerőst megismer”. (Értsd: meg meri ismerni!)

Ez már a jelen: a megroppant gerincű világ; a kert elíziumi idillje helyett az élővilág természeti törvénye a „rendező”:

Közönyös a világ... az ember
Önző, falékony húsdarab,
Miképp a hernyó, telhetetlen,
Mindig előre mász s harap...

(Arany költeményében a halott mellől hiányoznak a 'hivatásos' siratók és virrasztók. Vajda János az évtized második felében azonban még mindig virraszt, ám egyre fogyó számú társakkal, akik még hiszik, hogy '48/49 szellemét érdemes virrasztani:

A holt szeme félig nyitva;
Hátha meg nem volna halva,
S lehetne még valami... /A virrasztók, 1857²¹

²¹ Az idézet a következő kiadásból való: Vajda János Ö. m., I. kötet: *Kisebb költemények 1844–1860*, Akadémiai K., 1969, szerk.: Barta János, 188.

A költemény „karrierjét” egy sajtóhír segítette: a Szépirodalmi Közlöny 1857. április 1-jei száma jelentette, hogy „a múlt év októberétől a jelen év márciusáig” a lapban megjelent „legjobb költemény írójának” odaítélt húsz aranyat szótöbbséggel Vajda János nyerte el *A virrasztókkal*, „mert szerencsésen eltalált elégiai allegoria, mely kedélyünk legmélyebb érzéseit érzékíti meg”.²² A hírből az is megtudható, hogy 1857-ben már nyilvánosan ki lehetett mondani, amiért fél évtizeddel korábban Kassa járt!

Ez a néhány allegorikus „nagyvers” azt sugallja: az ötvenes években Tompa Mihály szinte több okkal sorolható a nagy triászhoz, mint Világos előtt. Sőt: az új nemzedék „virrasztóival” is egy sorban áll. És bár nem a legfontosabb értékmérő, hogy közvetlenül Világos után, vagy évekkel később szólalt meg egy költemény, el sem hanyagolható: Tompa Mihály úgyszólván a katasztrófa utáni „harmadnapon” jövendölte, hogy *„Sajtóba ő a sárga furmint / S az érett fekete gohér...”*.

2. *„Szent természet”*. Nem esett messze az elégikus-allegorikus költeményektől a ‘szent természet’ szépségeit bejáró, titkait kutató Tompa-líra. Ezek esztétikai építményéről, bensőségértékük gazdagságáról Horváth János írt alapos elemzést. Egyebek között ezt írta:

„Legállandóbb érzelmi sajátja valami mélaság, mely érzelmességre hajlik ugyan, de nem férfiatlanul (...). Természet és emberi élet csendesebb táján érzi jól magát, hol az érzés élvezetében semmi sem zavarja; tárgy kell neki, mely kedélyében érezhető színváltozást eredményez (...) akár *szelíd fájdalomban, akár szelíd boldogságban* (...).”²³

Ez a „szelíd fájdalom” és „szelíd boldogság” tölti be Tompa legszebb „természetverseit”, köztük az *Őszi tájnak...* képeit. „Megvan benne a hangulat fájdalmat és kedvességet egyesítő jellege: *Őszi tájnak hervadása! / Őszi napfény ragyogása! / Hervadásból, fényből támad / Lelkemben a kedves bánat.*”²⁴

Persze jóval több ez a költemény hangulatok szöttezésénél. Látszólag, s ez költői „fogás”, csupán egy lombot hullató őszi nap „tájverse”, amely a „Lemegy a nap nem sokára” sorral s három ponttal a végén el is múlik. Ám nem ez a vége, hanem egy felkiáltás; mintha ekkor támadt volna a felismerés, még inkább a rádőbbenés: ez itt a „Haldoklásnak szent országa!”. Az Ősz pedig szakrális idő, de nem az alkony-éjszaka ciklusban, hanem – ahogy a *Toldi estéjében* – az ősztél „szakaszhatárok” között. És Horváth János tételezése szerint folytatódik „a hangulatok fájdalmat és kedvességet egyesítő vegyes jellege” is az utolsó sorig; ám ott a sorsfordító „természetahalál” nem „végharcz”: a természetben „a végharcz” éppúgy ismeretlen (és ez a vigasztaló szépség egyik eleme), mint az emberi lélekben: a költő és a pap együtt sugallja, hogy van folytatás a halál után.

A fák lombja csedesen hull...
Nem küzdéstül, fájdalomtul;
Itt a végharcz ismeretlen,
Lehet-e meghalni szebben?!

²² Uo. 487.

²³ Horváth János, *Az újabb ízlés egyéni változatai: Tompa*, in: *Tanulmányok*, Akadémiai K., 1956, 354.

²⁴ Uo. 356.

Tompa elégikus-allegorikus költeményeinek egyik különös és különösen szép hajtása a *Virágregék* (1854). A virágról virágra járó szépséggyűjtés könyve *Előhangjában* lírai vallomás olvasható. Így kezdődik:

Szent természet! dajkálkodó anyám,
Szeretlek én kimondhatatlanul!
Gyönyör s megnyugvás lelke száll reám,
Lombod, virágod ha sarjad, ha hull.
Tanulni menvén hozzád: megjövök
Édes kincsekkel, mint a ferge méh,
Mégkönnyebbülök karjaid között,
Ha szívem bú, szemem köny terhelé.²⁵

Nem „tiltott nemzeti fájdalokat” rejtene képeikbe a regék, sem pedig „a szelíd fájdalom” vagy a „szelíd boldogság” létkérdéseit; amolyan időnap előtti „őszikék” ezek: „Csak gémberedett ujját melegíti” velük, mint Arany tamburás muzsikása. És intelmek – egy-egy virág szavával (‘virágbölcsességével’), gyengéd simítások megbillent értékek eligazítására.

Arra például, hogy tudja meg a büszke, rátarti „ne nyulj hozzám”-virág (s példájából az egész virágoskert-világ!), hogy a színpompa nem minden: a nappali világosság óráira szól, az éjszaka beálltával vége a színeknek. A keretszlánka „a csendes éjben” menyasszonyi csokrába válogat.

Elfedett az éj, virágaim!
Mégis tudlak, mégis látlak:
Felém búsan hajladoztok
Liliomok, rózsaaágak!
És az édes bűvös illat,
Mely bucsúkép rám lehel:
Jáczint, szegfű, s rezedák, hú
Kelyhetekből terjed el. (*Virágregé*)

Hallotta a kis leány szavát a kevély ‘ne nyulj hozzám’; „szégyen- és haragtól” dúltan vette tudomásul, hogy „Rózsa-, liljom- s rezedából / Köt a mátká koszorút!”

A regét lezáró négysoros intelem pedig ezt üzeni a kert oktalan kevélykedőjének:

Fejed mályva s rezedának
A földig meghajthatod!
Mert mit ér a dús szín rajtad,
Ha hiányzik illatod!

És ha ma, 150 évvel később olvassuk (olvassuk?) a kötet regéit, örömmel látjuk: Tompa Mihály egy kertre valót valóban megmentett százada szép virá-

²⁵ Tompa Mihály, *Virágregék*, Budapest, Franklin-Társulat, 1883, 3. kiadás.

gaiból. A könyvben 34 a színes rege – 34 színes-illatos virágról: a közismer-
tektől (*Az ibolya álmái; Szarkaláb; Hajnalka; A szegfű; Vadrózsa...*) a kevésbé
ismertekig (*Kék iringó; Kolokán; Égő szerelem; Délíke; Halálfa...*). Talán csak
Gárdonyi Géza *Az én falum* rajzaiban; ő hajolt ilyen közel és ilyen szeretettel
rétek-mezők-patakpártok, kertek-kiskertek virágvilágához.

A lelkek kertésze, a pap szólítja meg költői szóval a megnyugvásra s a lélek
épülésére vágyó olvasót az *Olajág*-kötetben (1867),²⁶ amely elmélkedéseket,
fohászokat, imákat nyújt át „hölgyek számára”. Az ajánlás: Nőmnek.

Mind hallád már tőlem, mit itt találsz:
A szent házban, – az is mily rég vala! –
S együtt olvasók a Bibliát,
Hol csergedez a lélek itala. –
Hallád: réten, ligetben, halmokon,
Mikor virág s halvány lomb nyult felénk (...)

Pap írja, de mint Pázmány *Keresztény imádságos könyve*;²⁷ nemcsak túl-
világi reményekért esedező hangon szól: a hétköznapi örömeihez-bajaihoz
is keres szavakat, s ha elmélkedések és intelmek kerülnek sorra, azok is az
értelmes élethez keresnek kapcsolatot. Tompa szándéka szerint „olvasmányok”
ezek, egyszerű és műveltebb nőké egyaránt.

„Ha a könyvek könyvét, a Bibliát, eme minden keresztény ház kincsét, min-
den művelt nő könyves asztalának méltó ékességét kezembe veszem s olvas-
gatom: dús és változatos tartalma csudálkozásra ragad. Egy ősnép küzdelmes
történetét, hősök csatáit, ihletett látnokok jóslata- s ábrándjait, koronát viselő
dalnokok s bölcsek lantverését, s a keleti költészet ragyogó pompájú képeit
találom. (...) Az élet vize csergedezik itt.”

Megannyi ima részletei erősítik, hogy valóban olvasmányoknak szánja a könyv
„novelláit”. Az egyiknek például a címe *A szabadban*. A természetben élő, vele
lélegző Tompa Mihály számára természetes, hogy a természet szentély; helye
és alkalmá a lélek kitérültségének, megnyilatkozásának és megtisztulásának.
A szabadban elmondandó (elolvasandó) ima így kezdődik:

„Mint ki hosszas fogságából szabadulván, alig tud eltelni a szabadság édes-
ségével: könnyültnek s boldognak érzem magamat, midőn a kedvetlen falakat
elhagyva, a természet nyílt ölében, a szabadban mulathatok. Merre nézzek s hol
állapodjam meg? A mosolygó jelenetek csábító váltakozással ragadják minden
percben más-más felé figyelmemet, s ez édesen ingerlő tétovában úgy van lel-
kem, mint a nyájas szellőtől megrengetett tó, mely tört, ingó vonások helyett,
csak később fogja fel s adja vissza híven és telességben az ég, föld s a kies táj
képét. (...) A földre boruló s az öntött tükörhöz hasonló ég, a rajta csudás kép-
letekben alakuló s szétfoszló fellegekkel; a láthatár szélén őrt álló hegyek havas
tetői, a setéztöld halmok, a tér melyen ezüstcsíkok gyanánt csillogó patakok
folynak át (...): bámulatra ragadnak, gyönyörűségbe ringatnak. (...)”

²⁶ *Olajág. Elmélkedések, fohászok, imák. Hölgyek számára olvasó- és imakönyvül.* Írta Tompa
Mihály, Pest, 1867, kiadja Heckenast Gusztáv

²⁷ Pázmány Péter, *Keresztény imádságos könyv*, Pest, 1869, Szent István Társulat, 17. kiadás

Íme az ima – Tompa Mihály felfogása szerint.

„Olvasmányok” ezek mindennapok érthető szavaiból alkotott nyelvét épp csak annyival emelte meg, hogy az olvasó érezze: az egyszerű szép is lehet magasztos!

Befejezésként a 200. évfordulón Tolnai Lajost idézem, aki tanulmányában szép szavakkal ajánlotta Tompa Mihályt, az alkotót és az embert kortársai és az utókor figyelmébe. Írtak Tompáról irodalomtörténészek könyvet, könyvfejezetet, alaposabbat, mint Tolnai, mégis: ő kortársként vette számba Tompa költői és emberi értékeit, és mint illetékesét, véleményét érdemes felidézni s átmenteni az ilyen ünnepszámba menő alkalmakkor.

„Tompa ábrándoknak, hiú vágyaknak nem élt, szereplő törekvések oly elbódult korban, midőn sok író miniszter vagy legalább miniszteri tanácsos szeretett volna lenni – nem bántották. Megmaradt falujában hegyei, kedves halmi között; végig barátja volt az erdő, a rét, a folyam (...) A hazán lankadatlan reménnyel, hittel csüngött: mert az eseményeket a történelem szemeivel nézte s nem a ki nem elégített hiúságnak bosszúvágyával, – mint társai közül annyian. Elérhetetlen kívánsága nem volt semmi: gazdag, tiszta kedélyében mindent megtalált. Erős, merész fordulatokat élete nem mutat föl: harczokat nem vívott, sebeket nem adott, csak vett – (...). Barátokat nem keresett, de a régiektől nem szakadt el. (...)

Mint a görög szobrokat nem szokták föléesíteni semmi külső aggatmányokkal, mert azok magok beszélnek magokért: így tettem Tompával.

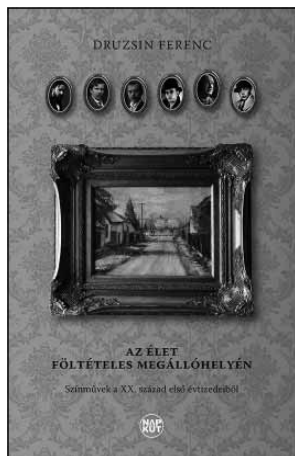
Íme az ember!”²⁸

---

²⁸ Tolnai Lajos, i. m., 81–82.

Bováryné bátorsága nélkül

Druzsin Ferenc a XX. század
első évtizedeinek színműveiről

Druzsin Ferenc, *Az élet föltételes megállóhelyén*, Napkút Kiadó, Budapest, 2016

Az élet föltételes megállóhelyén, olvassuk a Kosztolányitól vett címet. Előjáróban megjegyzem, hogy a szerző szívesen kölcsönöz citátumokat a címlapra (l. „Valami tiszta, égből szállt sugár”, 2013; vagy: „Mene, Mene, Tekel, Ufarszin!”, 2015). De ez most nem a szerzői gyakorlat részének látszik, a művek jó részére nézve telitalálat. A kötetben bemutatott színdarabok általában az élet feltételes megállóhelyein játszódnak. Az ilyen helyen csak akkor áll meg a vonat, ha valaki jól látható módon, előre jelzi: felszállna vagy leszállna. Könnyű belátni, milyen könnyű lekésni, lemaradni. Téblábolhat az utas. Menne, maradna. Itt bizony Bováryné bátorsága nélkül ácsorognak a megállóban. Úgy, mint Csehov három nővére, akik inkább csak mondogatják, hogy mennének Moszkvába. Ez a legeslegjobban Barta Lajos színműveire nézve igaz. A *Szerelemről* azt szoktuk mondani, hogy a magyar *Három nővér*. Ilyenek lennének Olga, Mása, Irina Macska-zugban. Hihetetlen,

hogy Barta ne ismerte volna Csehov művét. Ha magyarul még nem is olvasható a tízes években, de németül már Csehov életében megjelent. Az élete jó részét emigrációban töltő Barta ne tudott volna németül? – Egyébként ez a Barta Lajos-fejezet a kötetben a legjobb. Nemcsak irodalomtörténeti és színháztörténeti szempontból érdekesen és igényesen megoldott, de olvasnivalónak is a legélvezetesebb. „Útközben” a Napút-füzetekben is megjelent. Mondhatnánk, volt ideje megérni, de ha egy mondatnyit sem változott, kötetbeli közegében akkor is többnek, jobbnak látszik.

Elfelejtett műveket, többnyire leporolhatatlanokat, ritkán játszottakat mutat be a szerző. Az első mondat így kezdődik: „A kötet színműveket ‘ébreszt’...” (5.). Van közöttük olyan is, amelynek a kézírata elveszett (Barta: *Parasztok*). A kritikák alapján rekonstruálja. Ez bizony ébreszthetetlen színdarab. De ez csak egy. Ha az ébresztés a szándék, ebben a kötetben nyilván hiába keressük Bródyt, Molnár Ferencet vagy Szomory Dezsőt. Beérjük azzal is, ha Gárdonyitól csak meg-megemlíti *A bort*. (Egyébként Gárdonyiról és Bródyról írt már könyvet a szerző.) És van zárt tematikája is, az ún. „falusi színmű”, a vidéki élet nyomába ered a színpadon. Az olvasók többsége bizony a kötet egyik-másik színművéről sosem hallott. És ezt fel sem rónánk neki. Például azt, ha nem tud Juhász Gyula egyfelvonásosáról (*Szép csöndesen*), Tömörkény színpadi játékairól (*Barlanglakók*, *Szelet hevernek*, *Utas*). Kassák egyfelvonásosaira találva,

tán fel is szisszenünk. Hogy kerülnek ide? Még hozzá olyasféle motívumokkal, hogy karácsony este, pelyhekben hull a hó, tollat fosztanak a faluban (*Fehér éjszakák*). Ha meggondoljuk, néhány év választja el őket attól a Kassától, aki a Tett és a Ma „aktivista” színházi programját képviseli (I. Kocsis Rózsa: *Igen és nem. A magyar avantgard színház története*, 1973). Nyugodjunk bele, ez is Kassák! Csak nem az igazi. De nem is népszínműgyanús. Fehér éjszakák, tollfosztás kassáki módon. Drámai kép, ahogy nevezi. Misztikus, halálközeli pillanatok a tollfosztóban. Nem hallgathatom el, hogy sose mutatták be, s a kötet szerzője nem a Nyugat lapjairól (1913/7) akarja felébreszteni ezt az egyfelvonásost. (Kétszer is megjelent kötetben.) Hisz benne, hogy az ébresztés sikeres lehet. Magam is úgy vélem, ha az amatőr színjátszás újraéled a kőszínházi kultúra mellett (I. Pajtaszínház-mozgalom), megtörténhet.

Druzsín Ferenc szereti tárgyát, élvezi, hogy ennyire otthonos benne. Azt is elmondhatom, hogy a kötetbe zárt egyfelvonásosokról nála többet senki nem tud. Lehetne elfogult tárgyával, de ezt ritkán hányhatjuk a szemére. (Néha persze elfogult, mert nem biztos, hogy minden siker lehetne újra, amiről ő azt hiszi; az sem, hogy ott nevetne/hahotázna a mai néző, ahol gondolja.) Tetszik, hogy nem akar az olvasó fejére olvasni bűnös felejtéseket. Móricz Zsigmond egyfelvonásosairól, átdolgozásairól írja: „úgy találom: az 'eredeti', az epikus mű jobb” (8.). Móricz vonzalmait a színház iránt meggyőzően kommentálja. Azt akarja, hogy megértsük ezt a „bűnbeesést”. Az a fajta nyilvánosság volt akkoriban a színház, ami ma a média. S volt egy színésznő feleség is a dologban, Simonyi Mária. (Van azonban az utóbbi esztendőknél egy nagy tanulsága: Móricz Zsigmond a képernyőn csodákat művelhet, ha avatott kéz nyúl hozzá. L. Vitézy László filmjeit: *Az égi madár*, *Az Isten háta mögött*, *A fekete bojtár vallomásai*. Az utóbbiban Sinka István a *Barbárok* „társszerzője”).

A könyvet a Napkút Kiadó adta ki 2016-ban. Száz évvel ezelőtti az idő, amiről szól. Keserves igazság, hogy az irodalomban ötven év múlva csak a legjobbak számítanak. Az irodalomtörténészek a túlélők titkait van módja megfejteni, s nagyon ritkán a tetszhalálból is felébreszthet valamit. De kevesebb a bűnös felejtésünk, mint gondolnánk. Írtam már én is könyvet olyan címmel, hogy *Elfelejtett irodalom* (Móra, 1990). Ma is élnek bennem a munkát kísérő gondolatok. Egyik kezemmel a múlt kútjába dobtam volna valamit, a másik kezemmel azon nyomban mentettem volna. Euforikus érzés valamiféle elveszítettnek hittre bukkanni. Bevallom, sosem hunyt ki bennem a remény, hogy mégiscsak lehet igazgyöngyre is találni. Végül aztán kevés számú remekműben kutattam a túlélők titkait. Így lehetett Druzsín Ferenc is. Barta Lajos színpadán talált eleven műre. De ne felejtjük, ha a *Szerelmet* meg nem írja Barta, életművestül az „elfelejtett” irodalomba tartozik ma. Ám a *Szerelem* (1916) elmúlt százéves, és ez az évszázadnyi idő Kosztolányi lelkes kritikáját igazolta. 2016 nyarán a kaposvári előadás fesztiváldíjas lett. Szerzőnk abban is hisz, hogy Szép Ernő *Patikája* felébreszthető ugyanúgy, ahogy a hetvenes években a fiatal Ascher Tamás egy legendás előadással életre keltette a kaposvári Csiky Gergely Színházban. Csakhogy ennek nyomán sem támadt sikerszeria az ország színpadain. Filmvászonra, képernyőre, színpadra egy Szép Ernő-regény került, a *Lila akác*. (A könyvben *Lila akác* [sic!] szerepel, 192.) Székely István kétszer is filmre vitte (1934, 1972). (Itt jegyzem meg, hogy szerzőnk vonzalmat, sőt

sajnálatot érez az elfelejtett irodalom iránt. Zárójelben megjegyzi: „Szép Ernő modern prózája is megérne egy alapos elemzést”, 182.)

Ha egyetlen dicséző szóval akarnám illetni a munkát, azt mondanám, *alapos*. Sőt: időnként túlságosan is az. Mindent be akar keríteni, ami tárgyához tartozik. Soha nem felejtkezik el a kisprózai előzményekről. Ami nem baj, de hosszabban ír róluk, mint ahogy történetébe beleférne. Néha meg is akasztja a „történetet”. Vannak redundáns szövegei. Tömörkényt idézi: „(...) a magyar paraszt esztendő számra se beszél annyit, mint amennyit egy este mondatnak vele a színművészetben” (18.). A 40. oldalon újra visszatér a gondolat, mennyit is beszél a magyar paraszt? Ez lehet érdekes jellemzője színpadon a kevés szavú parasztembernek. És egyszer meg is lehet számolni, ki hányszor szólal meg, hány mondatot mond. De amikor ez többször is megtörténik, már sokalljuk. Azt is, ha egy cselekményrészletet többször mesél el (l. 64., 66.)

Módszereit próbálom megérteni és megosztani az olvasóval. Nem számíthat arra, hogy az olvasó ismeri a színművek szövegét. Ezért az illendónél hosszabban meséli el a cselekményt. Felvonásról felvonásra, jelenetről jelenetre. Igen gazdag a szépirodalmi példatára, sok-sok oldalt tesz ki a könyvben. Szöveggyűjtemény-jellege is van a munkának. Meg akar ismertetni az ismeretlenekkel. A róluk szóló kritikákkal is. Néha teljes terjedelmében idézi őket. Nemcsak akkor, ha becses értéket képviselnek, mert ezeket a mondatokat, mondjuk, Kosztolányi írta. És nemcsak akkor, ha polemizálni akar egy-egy gondolattal. Így aztán keveredik a jelentéktelen szöveg a maradandóval. Az azonban kétségkívül igaz, hogy könyve kis színháztörténet is.

Az alapossághoz tartozik, hogy néha több bizonyítékkal él. Kassákkal kapcsolatban Szabó Dezső és Nagy Péter nyomán Maeterlinck-hatást emleget. Druzsín Ferenc megállítja a szöveget, és bemutatja Maeterlincket. A *vakok* c. művéből annyit idéz, mintha tárgyához tartozna. Minden érdekes, csak itt és most a szerző luxusa. Mint ahogy a folklórból vett óriási példatár. Nem tudott ellenállni, hogy e területen szerzett imponáló tudását ne kamatoztassa. Három könyvet is írt e kérdéskörben (*Hiedelmek költészete*, 1998; *Ünnepek költészete*, 1999; *A nevetés költészete*, 2003). Ilyen okból az is természetes, ha a komikum kérdéseiről több szó esik ebben a könyvben, mint előzetes kutatásai nélkül esne.

A kötet tördelése, külleme a kiadót, s főként Szondi Bencét dicséri. A borítólapon ovális képkeretben hat író, a kötet „szereplői”. Aranyos blondel keretben E. Szabó Zoltán festménye: *Üdvözet Endrődről*. Vidéki utca, mintha az „élet föltételes megállóhelye” volna. Az utca sáros, a képkeret urizál. Olyan, mintha a valóságot ábrándok ölelnék át.

Komáromi Gabriella

Ami biztos a bizonytalanban

Németh Péter Mýkola *Talán* című kötetéről

Bizonytalanra utaló cím, és meggyőződésem szerint szerény és visszahúzó. Pedig ha van valaki hazánk számos költője közül, aki tudja, mi a haiku, mik a tartalmi és formai kötöttségei, Mýkola az. A bizonytalanság, amire a cím utal, a nagyon kötött forma és a hagyomány által nagyon is kötött tartalom között vibrál. Mýkola tudja, hogy teljes értékű japán haikut magyarul nem lehet írni, hacsak úgy nem, hogy annak tematikus követelményeit megváltoztatjuk, pontosabban megváltoztatva megőrizzük, és alkotunk ebből a mulatt gyermekből egy olyan szülöttet, ami a japán haiku követelményeire hasonlít, és hatását úgy váltja ki, hogy mai magyar asszociációs bázisunkkal, képlátásunkkal, szimbólumalkotásunkkal behelyettesítve megérzünk valamit az eredeti hangulatából, lélegzetvétéléből, rejtett bölcsességéből.

A legkönnyebben megvalósítható követelmény a kiredzsi, a hasítószó, a haiku második sorában (esetleg utána) bekövetkezett váltás, ami lehet *ellentét* vagy *hangulati átfordulás*. Mint akkor, amikor a lélek az elíziumi mezőkre vágynak, s élet és halál viaskodik lelkében-lelkéért (14, a számok az oldalszámot jelölik a továbbiakban is). Ha egy elnehezült szív emelkedni kezd, valami rendkívüli történik, a csodával határos módon megtestesül Krisztus (18). Élet és halál közt von határt Mýkola egy enigmatikus versben, ezt idézem:

Az én halála
a sosem volt Madaré
az életünkben. (18)

Ha aprólékosan vizsgáljuk a képet, a következő ellentéteket látjuk: az én meghal, de nem az én hal meg, hanem helyette egy sosem volt Madár – tehát egy örök életű transzcendens lény –, azaz a lélekmadár, ami e haiku szerint ezt jelenti: a lélekmadár a testtel együtt elpusztul. Ez a gondolat ebben a sokféle spiritualizmust egybeolvasztó kötetben éppenséggel materialistának tűnik.

A legáltalánosabb ellentét a kicsi és a nagy között feszül. Harangokat állít azonos funkcióba – méretük eltérése ellenére – a dombok rezgésével, s ha együttes hangzásuk megvalósul: „Feltámadás: van!” (19). A kicsiny Pipiske (búbos pacsirta) hangja képes felverni a tájat: ismét csodaközeli állapot: „Égi szerelem.” (26). A kicsi-nagy ellentétpár ki tudja, hányadik megfogalmazásában magát Weöres Sándort idézi:

Mýkola: Szemhéjam alatt
hunyorogva pipacsot
bont a messziség. (27)

És a minta:

Szemhéjam alá befér az egész világ.
Fejemben és szívemben elfér az
Isten.

(A *Hang vonulása* kötet *Jelek* ciklusának darabja)

És amikor az ellentét lehetetlenséget bont ki, akkor már más esztétikai minőség, az *abszurd* áll elő:

Magányos cédrus
az ónszínű ég alatt
termőre fordul. (19)

A cédrus nem önbeporzó, az ónszínű ég sem termékenyíti meg, így a kép abszurdná válik. Még erőteljesebben eleveníti meg a másik cédrust, „akit” mintegy már testvérként szólít meg, s ennek magányát egy irracionális szaporodással oldja fel:

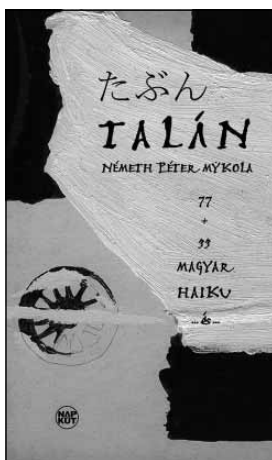
Csonkolt cédrusom!
Egyetlenem. Árvám. Meg-
lásd: erdő leszel! (19)

Mindennapokra címen állít össze egy miniciklust, amelyben sorjáz-
nak az élet misztikus-transzcendens
elemei: Jákob lajtorjáján nyargalnak
az angyalok föld és ég között – itt hu-
mora is megmutatkozik (39).

Amit hajdan meleg otthonnak, pa-
radicsomnak érzett, az ma Szélár-
nyék-ház (44).

Élet és halál közös helye egy fa
– a mitologikus látásmód értelmében
életfa –, a *fán függőnek a feje helyén*
(halál) fészkel egy balkáni gerlepár
– *élet*: nemcsak azért, mert élnek,
hanem mert párosan fészkelnek, to-
vábbviszik az életet (39). Ugyanebben
a vallásos-misztikus miniciklusban
beszél az Isten-emberről (Krisztus),
aki isten-emberi létében a koponyák
hegyén eszmélkedik; e kis képben az
emberi létre az eszmélkedés műveletéből
lehet következtetni, a majdani
megistenülésre a helyszínből: a halál
helyéről, a Koponyák hegyéről vezet
az út a túlvilág felé (39). Ehhez a kis
ciklushoz tartozik még a lezáró hai-
ku: *Istengyermekségünk szerelmével*
csak a *temetőben* tudunk játszani.

A kicsi-nagy motívum legszubjektív-
abb képében a költő mint kozmi-

Németh Péter Mýkola,
Talán, Napkút Kiadó,
Budapest, 2016

kus lény pelyhes csibéje
a Fiastyúknak – ebben a
három sorban többször-
ös metaforikus egymás-
ra vonatkoztatás van (23).

A haiku jellegzetessége
a *természetben léte-
zés*, ez hozta létre a *kigó*
(évszakszó) kötelező be-
leszövését a kis versekbe,
és szülte a számtalan *hai-
ku-naptárt*. Németh Péter
Mýkola örömmel áll bele
ebbe a hagyományba:
természeti képeinek és
mitologikus metaforái-
nak jó talaja ez.

Világképe nem azo-
nos egyetlen vallásával
sem, hanem valami módon mind-
ezek egyesítésével lát maga előtt egy
zsidó-keresztény vallásból, egy pan-
teizmusból, buddhizmusból-taoiz-
musból-lámaizmusból felépített misz-
tikus természet-világmindenséget.
Ez a világkép a teljességre törekvés
transzcendens igényéből fakad: a tel-
jességet keresi, és meg is találja az
időben és a térben is.

A teljesség nála egyben rendte-
remtés is: ahonnan semmi sem hiány-
zik, ott rend van. A rend megvalósítá-
sa-megvalósulása a filozofikus jelleg
megformálásában van. Az időbeli tel-
jességnek egyrészt a természet örök
körforgása az allegóriája, ezt mutatja
be szépen az *Évelő* (10), a *Négy év-
szak*, melynek bravúros megoldása,
hogy egy haikun belül az ellentétes
évszakok ölelkeznek, s az év körbe-
járásával a vers visszatér a kiinduló
télhez (21). Az időhármasságot tár-
sadalmasítja: vannak *Hétköznapiok*,
Vasárnapok és *Mindennapok*, közülük
is a *Vasárnapokon belül* megkülön-
bölteti a húsvét ünnepet (*Virágvasár-
nap*), a pünkösdöt (ez a ciklus máso-

dik darabja), a *Mindennapokon* éppen nem mindennapi történetet beszél el, hiszen itt feszül a küzdelem az égi világ és a földi között (39).

A teljesség a múlt-jelen-jövő általánosítással is megjelenik: az *Évelőben* (20) élesen kirajzolódnak az időhatárok: „múló életünk” természetesen a múlt, a jövőre utal az „újév napján”, és egy szép idő-egybecsúsztatás: „múltunk jelenvalóvá teszi a remény”: a jelenvalóvá lett múltat a jövőre utaló remény egészíti ki.

Ugyanez a körbeforgás szervezi a *Kerti pad* című, ízes népi képekkel megrajzolt haikut (32), melynek képei a népi archaizmusokból, keresztény vallásos áhítatból és taoista tanításokból állnak össze: Mýkola filozofikus világának egymáson áttetsző varázslatai. A képkötés tág merítésű, főként allegorikus, szimbolikus, és mindez együtt teremti meg a metamorfózis felfénylő pillanatait, amelyek nem azonosak az antik görög-római átváltozásokkal, de nem is egyszerűen a *dharmáknak a szamszárában* történő vándorlása során felvett különféle lényegűvé változásai, hanem egy olyan lelki folyamat, amit Padmaszambhava (Tibet, i. sz. 8. század) írt le a legvilágosabban abban a művében, amelynek már a címe is magyarázatot követel: „*Önfelszabadítás mezítelen tudatossággal való látással*”. A mezítelen szóhasználat a köznyelvi meztelennel szemben jelzi, hogy itt nem a szóismétlést akarta elkerülni a költő, hanem azt a lényegi mozzanatot különíti el vele, amely főként a *Danaidák* című mitikus versben kap jelentőséget. „Meztelenségünk / mezítelenségünkkel / azonos – immár” (33). A kulcssor, ami átvezet az antikvitásból a tibeti buddhizmus hiedelmvilágába, a *Danaidák* haikusorozat két utolsó strófájában található:

A lyukas korsó
és a sziszüphoszi kő,
itt, átlényegétt.

A költő már jelzi is, hogy valamiféle átlényegülés, metamorfózis készülődik: a két mítosz két emblematisz tárgy, a két hős önállósult attribútuma hordozza azt a jelentést, amiért a negyedik strófa létrejött. A két tárgy a büntetésből végzett hiábavaló munka szimbólumává vált. Példájuk, történetük átlényegít: az átlényegülés lényege a tisztán látás, amit a két nagyon hasonló szóval jelöl Mýkola. Mit is mond Padmaszambhava? Az „Önfelszabadítás mezítelen tudatossággal való látással” közvetlenül a belső tudatosság állapotába vezeti az olvasót, és az „Önfelszabadítás a Békés és Dühös Istenek őállapota feletti elmélkedés mélységes tanításából származik. Átvezet az (...) Istenekhez, akik a belső tudatformára jellemző fénylő tisztaságot képviselik.” A belső tudatra jellemző fénylő tisztaság révén tudjuk megítélni a két görög mitikus hős mártíriumát és több, a kötetben csak utalásszerűen említett mártíriumot. A *Danaidák* című darab az egyik legsúlyosabb tanulság megértésére készlet.

Szimbolikussá, allegorikussá, anagogikussá (keresztény értelmezhetőségűvé), azaz önmagán túlmutató erejűvé válik egy kép a krisztianizáló utalástól:

Nem ível át híd
a megáradt Ipolyon.
A vízen járunk. (45)

A kötet két részből áll. Az első tartalmazza a haikusokat, a másik, amely a *„Visszaháramlás”* címet viseli, viszszautal a szerző korábbi kötetére, a *„Visszasejtésítés”-re*, és nemcsak

a cím megválasztásában, hanem tartalmában is rokon: az első kötetben az elődöt, előzményt, a „boldog őst” kereste Mýkola, ebben pedig az előző kötet metamorfózisaira is építve, *átlényegüléseket* ír meg. Keresi a mintáit a japán költészetben, majd – és számunkra ez az izgalmasabb – a 20. század magyar költészetében is. Minden magyar költőtől kiemel egy-egy jelentős motívumot, és abból épít haikut (Pilinszky: *Trapéz és korlát*; Weöres híres háromsorosa: Alattam a föld, fölöttem az ég, bennem a létra. *A teljesség felé, Szembe-fordított tükrök*; Kormos István archaikus-népi stílusa, Rózsa Endre hatalmas témája, a szerelem; Utassy Hold-mitológiája stb.). A költők jellegzetességeit átvéve így maga is egyfajta metamorfózist, átlényegülést ér el.

A filozófus Mýkola azért mégiscsak költő; gyakran használ költői eszközöket. Kedveli az *alliterációt*:

Három.

Hamvazószerdám
Homlokodra írják:
Halandó vagy itt. (23)

A *szójátékokat*: „kismacskákkal / örvény cicázik”

A *figura etymologicákat*:

Bacchánsnők nyári
bacchanáliája (45)

Egy *kerettel* ékített haiku-füzér:
Első szakasz:

Égig érő fa:
hámlik a platán törzse
írott malaszttal.

Az utolsó, a nyolcadik strófa:

Platán kérgére
vésett versemmel hívlak:
– ölelj tavasszá. (46–47)

Érzetekkel, észleletekkel – színekkel, illatokkal – megörökített ellentétezés:

Hévízi télben / rőt lótoszvirág nyílik / iszap illatoz. (46)

Nagyon kis könyv ez a Németh Péter Mýkoláé, alig hetvenvalahány oldal. Mégis úgy érzem, sok minden rejlik még benne, aminek kifejtésére nem volt lehetőség. Az mindenképpen világossá válik, ami biztos a bizonytalanban: a *bizonytalan*: a sokféle ellentéttel megáldott-megvert világ, a sokféle világnézetből-vallásból összeálló, irizáló, hol fénylő, hol homályos transzcendens világ. A *biztos*: a költő szenvedélyesen keresi a fogódzókat az ingtag elemek között, ezért merít sokféle ideológiából, sokféle vallásból, hitből. Világa folyton építkezik, új és új elemekkel gyarapodik. A megtett út során kitisztulnak a fogalmak, élesebbé válnak a homályos képek, számunkra is. Így gazdagodunk e kis könyv által.

Szepes Erika

Egy szakajtó igazgyöngy

Gondolatok Hegedűs Imre János új könyvéről

Hegedűs Imre János,
Szerelmes földrajz, Magyar Napló
Kiadó, Budapest, 2015

Íme, előttem egy gyönyörű könyv, *Székelyország – Szerelmes földrajz*, Hegedűs Imre János alkotása, és én ezt az alkotást nem tudom, minek nevezzem. Az első olvasásra is megállapítható, hogy tudományos igénnyel, enciklopédikus gondossággal, hatalmas adatgyűjtéssel megalkotott, érzelmeknek szárnyat adó, a legnemesebb irodalmi nyelvezettel megáldott imakönyv. Imakönyv Erdélyért, a székelységért, a székekben élő magyarságáért. A *Szerelmes földrajz* sokszínű gazdagsága olyan mértékű, hogy követni is alig lehetséges. Ha tovább morzsolgatja az ember eme végtelen gyöngyfüzért, előtűnnek és megelevenednek a helyi mondák, legendák, szájhagyományok, ősidőket visszaidéző népszokások, hiedelmek, mesék, élénk tárulnak a népviseletek, felsorakoznak a székek jeles emberei, hősei, gonoszai, felmutatva a helyi eltéréseket és az átfedő azonosságokat, az adott táj minden emberi és tárgyi megszemélyesítőjét. Úgy tűnhet,

mintha a szerző egy szakajtónyi borsót lendített volna a magasba, amelyből néhány szem fálnak ütközik, de a többi igazgyöngyként hull vissza a felhők magasából. Ezek az igazgyöngyök a régészet, a történelem, a néprajz, a néplélektan, a népköltészet, a vonatkozó irodalom, a botanika, a geográfia, a művészettörténet, az irodalomtörténet, a megőrző és alkotó nyelvészet, és még sok minden. Ahogy a szerző mondja: mindezek *„kincsesbányájában búvárokodom”*.

Az ismeretek, emberi és táji jellegzetességek olyan özönét tárja elé, és mindezt olyan hagyományörző és élő nyelven, hogy megborzongunk az élénk tárulóktól.

Jellemzésül egy konfuciusi idézet a könyvből: *„Ülj le egy fűszál elé, nézzed azt húsz évig, s megismered a világot.”*

Aki kézbe veszi a könyvet és elmélyül az olvasásban, ne remélje, hogy nyugalma lesz. Hol felhorkan a megidézett székely nép évszázadokon átívelő kegyetlen sorsán és e nép fiainak heroikus tettein, hol megenyhül az elébe táruló páratlan szépségek hatására.

Hegedűs Imre János könyvének lapozásakor a történelmi és személyes tragédiák tárulnak elő, de az olvasó szívfájdalmát szülőföldje nárciszmezeiről áradó, friss levegő enyhíti. Ez a friss levegő élteti a székely embert is, aki megkeményedett évszázados, véres küzdelmeiben, ám soha, semmit nem ad fel, és még sajátos szellemességét, humorát is meg tudta őrizni.

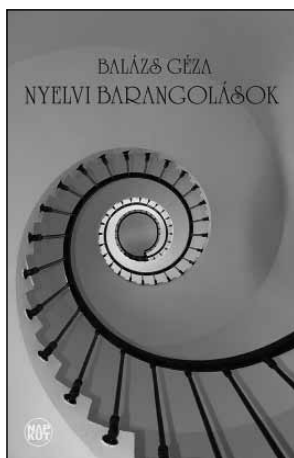
Íme, egy másik, ezúttal Apáczai Csere Jánostól eredő idézet a könyvből: *„Aki az óriás vállán ül, messzebbre lát, mint az óriás.”*

Hegedűs Imre János egy ilyen szellemóriás, Orbán Balázs vállán ül és messzebbre lát. Messzi időkre visszatekint, előre figyel, faggatja a föld mélyét s felrebben a felhőkig. Éppen úgy, mint az óriás. Csakhogy az idő múlik, a látvány és az emberi viszonylatok változnak, a mély feltárul, a magasságok újabb és újabb viharokat jeleznek. Ettől lát messzebb a fű rezdülésére is érzékeny, az óriás vállán ülő szerző. Ami eggyé olvasztja őket, szellemük, tehetségük s népük szeretete.

Tekintve, hogy Hegedűs Imre János könyve tartalmában olyan gazdag, szinte követhetetlenül sokrétű, történelmében, széki tájainak páratlan szépségeiben, népei és hősei nehéz sorsában egyaránt, hogy ha egy szóval akarnók mindezt kifejezni, ez az egy szó: „Székelyország”. Ezt a Székelyországot Hegedűs Imre János székenként veszi sorba, kutatásai nem hagyják mostohán egyiket sem. Sőt, jut figyelme széken kívüli területekre is, a csángó-magyarok különös világára – *„szeretni a csángókat önbecsülésünk aranypecsétje.”*, a Barcaságra: *„Sokat szenvedett lakóinak kezét az idők végezetéig szorítjuk”*, Gyimesre: *„A székelyföldön ide lehet igazán hazamenni”* és a moldvai csángókra: *„A moldvai csángók jelene és jövője – a népi szólás szerint – a csillagokban van megírva.”* Népe s szülőföldje szeretete nemcsak szülőfaluját, Székelyhídegkutat illeti, ahonnan sorsa indult, de egyként minden széket, Székely Partiumot: *„Nem vagyunk mi egyedül... metafizikai gyűrű vesz körül.”*, Anyaszéket: *„Tompa László: Én nem tudom a sorsot, mit tartogat még ezutánra? / E végzetes ég alatt lesz-e még öröm?”*, Erdővidéket: *„Mint a szép hímes patakra... zsoldáros földön járunk.”*, Háromszéket: *„A fejlődésmániában már-már beleőrült ember nem tudja, milyen fontos legalább képzeletben megállítani az időt.”*, Csíkszékországot: *„Itt, a keleti végeken most folyik a legnagyobb, valószínűleg végső küzdelem a megmaradásért.”*, Marosszéket: *„A megoldás egyetlen kulcsa a székelyföldi autonómia.”*, Aranyosszéket: *„Lászlóffy Aladár: Uram... kérünk, csillapítsd vadászebed, az időt, mely máris idáig kergette, hajszolta bennünk a csodaszarvast.”* – egyszóval láttelepet kapunk egész Székelyországról, amelynek egyik leghivatottabb élő krónikása Hegedűs Imre János.

Bertalan Tivadar

„Szavak, öreg szavak”

Balázs Géza, *Nyelvi barangolások*, Napkút Kiadó, Budapest, 2016

„Szavak, öreg szavak, mi (...)
kik e zord tájra hoztuk,
rossz karavánt, de annyi
nagy percét is szereztük:
ránk hagyatott: vezessük,
bitangra ne eresszük”

Illyés Gyula: *A törzs szavai*

Olvasom Balázs Géza kereken száz nyelvészeti esszéjét, a *Nyelvi barangolásokat*. Jó együtt látni egy csokorban a tudós szerzőtől a rádióban már felolvasott jegyzeteket (*Tetten ért szavak*) s a hozzájuk írt utószót. Anyanyelvünk kutatója jártában-keltében, „nyelvi barangolásain” szerzett anyanyelvi megfigyeléseit és a hozzájuk fűzött értelmezéseket gyűjtötte össze. Élvezettel követem a sokszor tréfás, máskor nosztalgikusan emlegetett nyelvi régiségeket, furcsaságokat, az anyaország határától távol használt,

részben kihalásra ítélt, de talán még menthető szóváltozatokat, ejtési módokat, mondásokat. Úgyszintén a legújabb években terjedő számítógépes anglicizmusokat. Ezek nem mindig tetszenek nekünk, nyelvünk hű szerelmeseinek, de nélkülük bizony nehezen boldogulnánk a modern élet Bábelében. Élénk érdeklődés illeti meg a nyelvi kéktúra kalauza részéről a nyelvi globalizáció jelenségét, az sms-ezés (immár esemesezés?) sokszor meggondolkoztató, kezdetben szinte rejtjelesnek tetsző (vagy nem tetsző) rövidítéseit és mindenféle neologizmusokat, amelyek napjaink köznyelvében is hódítanak, s talán már a Magyar Tudományos Akadémia nyelvtudományi részlegének ajtaján dörömbölnék: tessék minket bebocsátani. Önök is monitorokat, vincsesztereket, fájlokat, ilyen-olyan kütyüket, diszket, floppyt, CD-t használnak a munkahelyükön – mondhatnák, ha a szavak is beszélni tudnának –, miközben az évtizedek óta tartó számítógépes szómigrációs hullámról írnak hol sajnálkozó, hol ötletadó cikkeket. E sokszor nehezen kimondható, kicsit erőszakos jövevényszavaknak csak részben van igazuk: a *diszknél* egyszerűbb a lemez, a *pendrájvnál* jobb a kézi adathordozó, de a nyelvtörő *fájlnál* már aligha tudnak jobbat kitalálni tudósaink, még ha Szarvas Gábor, Gárdonyi vagy Kosztolányi rokonszenves nyelvtisztító szigorával lépnek is föl. Hát még ha Veres Péter hallaná *ipad*jaink, *e-mail*jeink vagy éppen a *google* idegenes hangzását. Az *egeret* mindenki szereti, főként mindenre fogékony gyerekeink – mért nem találnak ki több ilyen? A *tűzfal* és a *vírus* is remek; bár viszolyogtató, mégis kifejező és példásan magyaros névátvitel mind. Nekem egy hétéves fiúcska mutatta meg, hogyan működnek a *tablet*jébe ültetett játékprogramok; még sakkoztunk is számomra teljesen új szerkenyűjén. Ezt a szót használják ma a Pál utcai fiúk írotáblája és szivacsá helyett, s a latin szótó meg is maradt (*tabula*), de a *palatábla* kifejezés régóta elkallódott az idejétmúlt eszközzel együtt.

Máris elkapott a hév, mint akinek sürgős közlendője, közérdekű véleménye van nyelvünk változásairól. Híve lettem Balázs Géza nyelvi túravezetői fáradozásainak. Illetve az voltam már, mielőtt a tudomány-népszerűsítő író megismertem volna. A Gárdonyitól, Illyés Gyulától, Kolozsvári Grandpierre Emiltől vagy egy-egy jó emlékű magyartanáromtól (az élen Szemere Gyulával), némelyik szerkesztőmtől, szerkesztőségi írókollégámtól ellesett *nyelvőr* és nyelvjátékos régóta bennem rejlik. (Sokat viccelődtem például Timár Györggyel, a jó emlékű nyelvi humoristával, akárcsak a felejthetetlen Lázár Ervinnel.) S foglalkozástól függetlenül, mindünkben akadnak hol jogos, hol téves, de mindenképp kissé féltékeny elképzelések az idegen eredetű kifejezésekről s a feledésbe merülő, ritka tájszavakról. Nem szeretnénk, ha nyelvi idegenvezetőre szorulnánk saját nyelvi hazánkban. Ha idegen nyelven tanulunk, azt nagyon jól tesszük, de a saját nyelvünk ne legyen telis-teli idegenszerűségekkel. Tudjunk róla például, hogy a *szapul* ige nemcsak szidalmazást jelent, hanem a folyóvízben végzett mosásnak egy sok-sok évszázados mozzanatát is (hamulúgos öblítés). A mosógép korában ez már csak nyelvi régiség, pincében, padláson kallódó lom. Gyerekkomban *szapuló* néven emlegettük a vízmerítőt, amellyel a csónakba szivárgott vizet kimertük, bár nem egészen rendeltetésszerűen használtuk: a *csanak* eredetileg fából vajt, nyeles ivóedény.

Balázs Géza rengeteg ilyen, bárkit meghíleltő szóeredet-kutatói tudást halmozott föl szenvedélyes fölfedezőútjain Bukovinától az Őrvidékig s „A Kárpátoktól le az Al-Dunáig”. (Irodalmi példákkal is gyakran él, mint én ezzel a Petőfi-fordulattal.) A tájszavakat, a tájnyelvi ejtést a városlakók némelyike túl „népiesnek” érzi, némelyiket megmosolyogja, vagy éppenséggel elhúzza a száját egy-egy regionális kifejezéstől. A mosoly rendben, de a műveltségi fölény indokolatlan. Hasznos és otthonos számos népryelvi kifejezés (tudományosan mondva „idióma”). Olykor félreérti a városi ember. Hallottam már, hogy a *lazsna*kon lustát értenek, pedig az vastag kötélből való köteg. Fenyegetésül mondják, hogy *ellazsna*kollak – rád verek a lazsnaakkal. Átvitt értelemben a rest ember heverhet semmittevőn, mint a lazsna, nem bánom – de jó tudni, mit jelent eredetileg. Szép az is, amit felnőttek hallottam először: a *melenca*, a garabó(ly), a szövők hajócskája, a klumpa (németesen hangzik, mégis) vagy a kaszakövet tartó *tokmány* – mindenki tetszés szerint csillogtathatja az életből vagy az irodalomból vett szókincsét. Engem sértett, amikor nem túrték meg egy írásomban az „oda kell adjam” kelet-magyarországi formulát, pedig éppoly jónak érzem, mint az „oda kell adnom” változatot. Családi örökség a Küküllő vidékéről, miért ne használnám. Nagy fővárosi költőnk-írónk, Vas István is örülhetett neki, mert hangot adott a rengeteg „hogy”-ot használó mondatszerkesztés iránti nemtetszésének (el kellett hogy menjek, hogy elmondjam, hogy... stb.). S nem tudok olyan üvegfalról, amelyen nem hallatszik át egy-egy ártatlan erdélyiesség a kettévágott Párciumon.

Balázs Géza egyik vonzó tulajdonsága, hogy mellőzi a – nemcsak botcsinálta – nyelvörök merev, néha nagyképű szigorúságát. A régióktól függetlenül tapasztalható egyeztetési hibákat (egyes számhoz egyes szám, többes számhoz többes szám), a névelők lenyelését (megyek János-hegyre), nem minden esetben veszi hibás magyarságnak: vannak vidékek, ahol ilyen az emberek nyelvjárása, egyben észjárása. Írásban persze mégsem tanácsos ilyesmit hasz-

nálni: éppúgy műveletlenségnek hat, mint az Erdély egyes részein hagyományos -suk-sükölés (kijelentő módban). Pedig ott még természetes, míg a pesti aszfalton – tisztesség ne essék – amolyan trógernyelv. A hórúkk-emberek persze nem szalonnyelven beszélnek. Apropó, tróger: németül szállító, magyarul durvább: ócska fráter. A *faterom, muterom* emlegetését kissráckorom óta szeretetlenségnek, nyegleségnek érzem. Pedig német ajkú vidékeken ez a természetes. A magyarban viszont pallérozatlanság.

Lehet, hogy személyes benyomások is befolyásolnak. A nyelvi előítélet pedig nem jó. Ám ha egy társaságban illetlenül hangzik a *csiganyál* vagy a *meztelen csiga*, akkor a társasággal van baj (vö.: finomkodó, sznob). A nyelvész udvariassága nemcsak engedékenységgel (nyelvi szabadelvűség), hanem belátás és emberség dolga is. Ami ma még tolakodó újdonság, holnapra már elfogadott része szókincsünknek, akkor is, ha nyelvünknek csak egy szakmai vagy szociológiai rétegét érinti. A túlzott nyelvi konzervativizmus (konzervativizmus? – Balázs Géza egy helyütt így élt a tömörítés elvével) éppúgy nem célravezető, mint a henye germanizmusok, anglicizmusok és a latinizmusok halmozása. Az élet nagy törvénye a változás, és az ember állandóan szembesül a módosítás életszerű kényszerével éppúgy, mint a henyességgel, hanyagsággal. A nyelvhelyesség kívánatos értelmezése mégsem azonos a társadalmi élet egyéb területein szükséges demokratizmusával. A 2 x 2 mindig négy marad, de a *sajt* egyszer csak ementálivá, trappistává, óvárivá, edámivá, parmezánná, brinzává, fetává, tofuvá lett, és így rá tudunk mutatni, hogy melyik sajtféleiséget kérjük a pultról.

*

Megtanulhatunk ebből a nyelvi országjárásból számos tájnyelvi változatot, nyelvi érdekességet, olykor megérezzük egy-egy népcsoport sajátos lelkületét is. Segít, hogy szót értsünk egymással. Egyszer régen egy fiatal, színmagyar Vas megyei községből való kollégám a lábára mutatott: „ezeket a cipőket vettem tegnap”. Német beütés, gondoltam. „Bevásároltam a tegnap” – hallom erdélyi atyámfiatól. Vagy: no, *siessek* [sietek] már, el ne késsem. Ott így mondják, és ezt korrektúrában sem javítanám ki, annyira jellegzetesen erdőn túli fordulat. Az írott és íratlan használati szabályokat fölvonultató könyvecske azt is megmutatja, hogy a nyelv az egyik legszórakoztatóbb játékunk is amellet, hogy gondolatközvetítésünk és megnevezésünk nélkülözhetetlen használati eszköze. A nyelvi humor csöppet sem hiányzik Balázs Géza cikkeiből. Műfajuk hol az adoma, hol a széljegyzet (glossza), hol a néprajz, hol a történeti szószármaztatás (etimológia) határvidékén helyezhető el. Szociolingvisztikáról is szó esik a becses műben: a vasutasoknak éppúgy megvan a saját szókészletük, mint a hajósoknak, halászoknak. A szórakoztatva tanító tárcák együttesen nyelvészeti útirajzként is megnevezhetőek, hiszen minden fejezet valamely település – falu vagy város, nyelvjárási tájegység – nevét viseli. Nyelvi földrajznak is mondhatnám. Sokkal-sokkal szebb – Németh Lászlótól csent szóval – *nemzetragasztónak* is nevezhetem. Ha valaki furcsállná e nagy írótól kölcsönzött kifejezést, gondoljon a *nyelvében él a nemzet* közérdekű igazságára – jó: közhelyére, de nemes penésszel borított közhelyére. A közhasználatú szerszám rendszeres igazításra, olykor selejtezésre és felújításra szorul. Balázs Géza szerint a nyelvújítók nélkül ma németül beszélénk. A nyelv ápolásához a ragasztás – vagyis a

ragozás – éppúgy hozzá tartozik, mint a magyar szavak soha be nem fejezhető tárához fűzött toldalék. Nyelvünk véglegesítése a magyar holt nyelvvé változásához vezetne. Egyszer majd csak skanzenekben lesz mestergerenda, szemöldökfa, szarufa, nádazás, kontyolás, de a ki nem vénülő irodalmi művekben még sokáig elevenen élnek. Az északi nyelvjárások valamelyikében az öregek nem úgy mondják, hogy *megyek a hegyre*, hanem hogy *megyek a hegygyé*. Ez a kis eltérés nekem költőibb, mint a köznyelvi változat. A beszélő szinte azonosul a tájjal, ahová tart. Mindannyian *porrá* leszünk, nem csupán a *porba* tartunk. Balázs Géza művének, úgy tetszik, bölcséleti háttere és vetülete is van.

Alföldy Jenő

„Rejtve rejtezni, árnyékként eltűnni”

Az ősmítosz éltető ereje

Toót-Holló Tamás kőmisztérium-trilógiájában

Hamvas Béla a mítosz többletjelentéséről így ír: „A lét kimeríthetetlen gazdagságának olyan példája, amely egymagában, a gondolatok értelmétől függetlenül is, megrendítő. A bölcsességnek egyetlen feltétele van: a tudatosan megtisztított életrend. Az első lépés felismerni a felszín átkozott történetének örök értelmetlen zűrzavara mögött és alatt az áldott történet végső célját: emberré lenni. Felismerni, hogy végül is semmi, de semmi bennünket tökéletesen ki nem elégít, sem érzéki gyönyör, sem gazdagság, sem hírnév, sem hatalom, hanem csak ez az egy: végre, végül, embernek lenni.” (Hamvas 2000: 18-20 p) A mitológia iránti érdeklődés az élet alkotószáának fő sodrát jelenti, mély elhivatottságot az emberré levés útján. Toót-Holló Tamás a XXI. század irodalmi világát rendkívül igényes, szinte teljességre törekvő mítoszi alkotással nyitja. Hogyan is őrződött meg, hogyan ad-

ható tovább a magyar nyelvű irodalmi hagyományainkban a népi mesemondók, a modern írók és költők képi világában a garabonciás, aki őshagyományaink óta folyamatosan jelen van történelmi képzeletünk gondolatvilágában. Miben rejlik a garabonciás varázslatos tudása? Együtt érez minden élővel, ahogy Weöres költészetének is egyik fő jellemzője, hogy ő mindenütt ott volt! NEM UTÁNOZ, HANEM ÖNMAGÁT TEREMTI ÚJRA. Weöres, akit apának hívott az őspáfránybokor is, nem utánoz, hanem önmagát teremti újra, s mikor ezer formát ölt fel, csak az ősfomat keresi, amelyből minden újabb forma született: az őslényeg ez a „kollektív kozmikus”. Bori: „Ég és föld küzdelme és ölelkezése ez, a költő elszakad a földtől, és ott van abban a »teljes fényű ősi létben«.” (357) Weöres Sándor Bolond Istókjában így fogalmazódik meg „Ki vagyok én? – Mindenki. Hol lakom én? Minden

emberben, ezerféle alakban.” Magunk Bolond Istókja, jobbik énünk – ez a kiút az anyagba alászálló szellem kiútja önnönmaga csapdájából – visszatérés a valóság mögötti valóságba. A felületi fodrozódásokról megfélekedve a „megfoghatatlan tartóerő” birodalmába. Levetkezve saját kis-értéseinket megtalálva ön-magunkban a jobbik énünket, amelyik velünk tart a kísértések ellen vívott küzdelem nélküli küzdelmeinkben. A lét minden alakjába bele tudott bújni. Miért? „Mert eredetileg is mindenütt ott volt.” Ő minden, ami proteuszi, aminek kész és látható csak alkalom arra, hogy benne tenyesszen. A poszeidóni lét első alap-törvénye a metamorfózis.”

Mozgósítva öntudatunkban mindazt, ami bennünk öntudatlan az öntudatlan tudatosítása a tudat. Az egyetemesség rendjéhez való igazodás során lelki és szellemi fejlődésünk hátráltatóit győzzük le: a vágyat, a haragot, a kötődéseket, a kapzsiságot, a féltékenységet, a büszkeséget, az irigységet...

Teljességre törekvő tisztelettel gyűjti egybe a garabonciás jelentéskört a szerző: viharistenségtől a germán politeizmusig: „Ha a garabonciást magunk elé akarjuk idézni, minden alakváltozatában és minden késztetését figyelembe véve kell megidézni. Mindent számba véve, amit csak a hagyomány róla megőriz. Róla – aki maga is hagyományt őriz. Hiszen talán ez a legfőbb és legfontosabb tulajdonsága. (...) „A garabonciás mindig másforma – idézi a szerző Krúdy Gyulát –. Az apám egyszer látott egy garabonciást, aki szarvasbogár hátán utazott. A garabonciás néha vándorlegény ruháját ölti fel, máskor kengyel-futó. De van olyan is, aki négylovas hintón hozza a jégverést, véresőt, te-

hénnek vérző tejet a határba. Még Mátyás királyt is garabonciásnak nézték egyszer, ahogy a kalendárium mondja.” (Toót-Holló Tamás 2014:101 p.). A garabonciás számos tulajdonsága közül a legkiemelkedőbb, hogy „ő egy kései viharistenség, az időjárás ura és parancsolója, a szelek és a záporok mozgásának korlátlan hatalmú irányítója.” (Toót – Holló Tamás 2014: 96 p.) Ipolyi Arnold *Magyar mitológiája* így ad hírt a garabonciás küldetéséről: „A garabonciás a falu szélén tejet kérve a „tejes út” tudásának közösséget kéri számon az emberektől. Aki a tejjel őt szíves- örömet megkínáló gazdáiban a „tejes út”, a Tejút, a Csillaghit tudását ismerheti el s tarthatja meg, az őt elűző gazdáiban pedig a fény vallásának megtagadóit ismerheti fel s büntetheti meg.” (Toót-Holló Tamás 2014:10 p.) Weöres Sándor *Bolond Istókjában* így fogalmazódik meg „Ki vagyok én? – Mindenki. Hol lakom én? Minden emberben, ezerféle alakban.” (Toót-Holló Tamás 2014:209 p) Magunk Bolond Istókja, jobbik énünk – ez a kiút az anyagba alászálló szellem kiútja önnönmaga csapdájából – visszatérés a valóság mögötti valóságba. A felületi fodrozódásokról megfélekedve a „megfoghatatlan tartóerő” birodalmába. Levetkezve saját kis-értéseinket megtalálva ön-magunkban a jobbik énünket, amelyik velünk tart a kísértések ellen vívott küzdelem nélküli küzdelmeinkben.

Trilógiája vizuális formavilágával is hirdeti az őshagyományok életerejét: posztmodern pikareszk regény és rock and roll tündérmese, metafizikai kalandregény, népmesék és népballadák rejtező tudása melyek közösségi műfajnak tekinthetőek. Tudásközvetítő és tudatformáló szerep, testi-lelki-szellemi szétesettségeket, megbomlott egyensúlyi állapotokat

rendezzen egységbe az emberré levés próbatételei során. Összerendezni azt, ami szétesett. A szimbólumok a tudatalattiban olyan folyamatokat indítanak el, amelyek egy idő után belátáshoz vezetnek az útkeresőt. A garabonciás jelensége sugallja, hogy a hős mindig több mint mi magunk vagyunk, így a világ is több mint amennyit mi képesek vagyunk felfogni belőle. Az őseink hagyományából analógiás párhuzam tárul fel Diószegi Vilmos folklórkutatásainak, A magyarság néprajzának, Kriza János népköltési gyűjteményének, Sebestyén Gyula regös énekeinek, Pap Gábor kedvelt motívumának, a festett fakazettás mennyezetek képvilágának, a Képes Krónikának, Anonymusnak, Hamvas Bélának, Jankovics Marcellnak, Kodály Zoltánnak, Vörösmarty Mihálynak, József Attilának, Pilinszky Jánosnak, Nagy Lászlónak, Weöres Sándornak a témához kapcsolódó világképéből. Irodalmi tanulmányokat ír Ipolyi Arnold: *Magyar mitológia*, Komjáthy István: *Mátyás mint garabonciás*, Kazinczy Sámuel: *Debreczeni professzor Hatvani István életéből*, Krúdy Gyula: *Csillag, aki jár*, Weöres Sándor – Pásztor Béla: *A garabonciások énekeiből*, Weöres Sándor: *Bolond Istók*, Nagy László: *Karikáznak az ördögök* című műveiről. A magyar nemzet ősi tudását csodásan kapcsolja Hermész Triszmegisztoz, Wen Tzu, Lao-ce, Csuang-ce, Friedrich Nietzsche által továbbadott ősképekhez. A trilógia ritmusadója a kő. Weöres Sándor *A kimondhatatlan* című írásában a kő fogalomdimenzióját jelentős mértékben feltárja: „Teljes bölcsesség a kőé s a meztelen léleké. A semmit-sem-tudás azonos a mindent tudással. Menj a fényhez, de ne kérdezz tőle semmit. Akinek nincs szüksége arra, hogy kérdezzen: közös a felelettel. Mihelyt okosabb vagy

bárkinél: ostobább vagy mindenkinél. Hogy okosabb legyen, ezt jogosan csak a mester teheti, aki »okosabb«-ságából eredő ostobaságával tisztában van s akinek részéről a tanítás alázat: a hallgató bölcsét alárendeli a beszélő bolondnak. Az igazság, mihelyt kimondtad: már nem igazság; legjobb esetben is csak gyarló megközelítése az igazságnak. A bölcs csak addig bölcs, ameddig hallgat; mihelyt megszólal, bolond, mert tápláló tudásának csak az emészthetetlen héját adhatja át. »Ami ebbe a szerencsétlen héjba úgy-ahogy belefér: azt keresd, azt edd«- többet nem tehet.

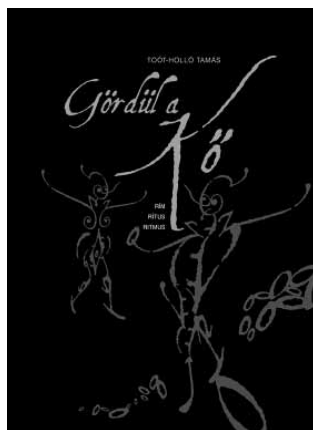
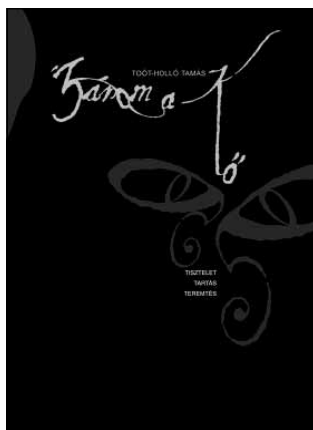
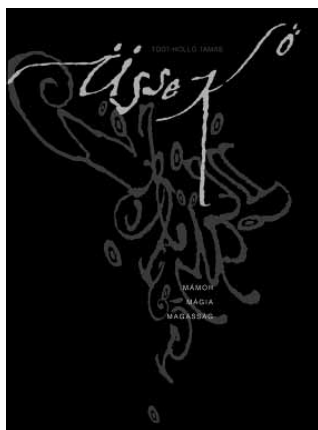
Kövek – őstudat. A fényképek rezonanciatovábbítók, amennyiben nyitott szívvel rájuk hangolódunk. Szőke Lajos az Őstudat továbbadóiént említi a Föld természetes alapú közeit, szikláit. „Neked is van a mellkasodban lakó Kőlánya tündér, aki belülről simogat, s folyton énekel? Ébresszük hát fel a mélyre látásunkat, az anyag mélyrétegeinek játékát!” Így invitál bennünket a szerző, Toót-Holló Tamás, aki formai szempontból is megmutatja a felszíni mintázat minden varázslatos villódzását a mélyből. A mitológiarekonstrukció akkor végezhető el, ha a lehető legmagasabb rendű varázshatalmat keressük és találjuk meg. A magyar mitológiában ezek pedig a varázsmesék. A Kárpát-medencében ősi hitvilágában a csillaggyermeket a családi körön kívül más is köti azokhoz az emberekhez, akik közé megérkezett. „Benne és vele az Ég küldött jelet a föld népének, s az ő tettei is mind az Ég jelei.” (Toót-Holló Tamás 2014:154 p.) Akár a szerző ars poeticája is lehetne: „Én lakom helyetted a gyökerek között, hogy meg ne halj; hogy helyetted tévedésből mindig engem ragadjon torkon az ördög. Én trónolok helyetted a végtelenben,

mert te lezuhantál; de mért is nem vigyáztál magadra? Én lakom helyetted a magasban, hogy őrizzem és tisztán tartsam felséges palotádat, hátha egyszer mégis hazaérkezel” – olvasható az epilógusban. Látni, érzékelni, történelmi analógiákat felidézni s hinni tanít e kötet abban, amit nem látunk a saját szemünkkel, nem azért, mintha titok volna, hanem azért, „mert szavakba nem fér”. Ezért inkább érzékeltet rendkívüli saját felvételezésű képi világával, grafikai képzőművészetével úgy betűtípusaival, mint szövegszövevényének színes ritmusvilágával. Világunk valós és valóság mögöttiségét dupla borító interaktív felületével sejteti. Esztétikai minőségben az utóbbi kiadások közül is páratlan.

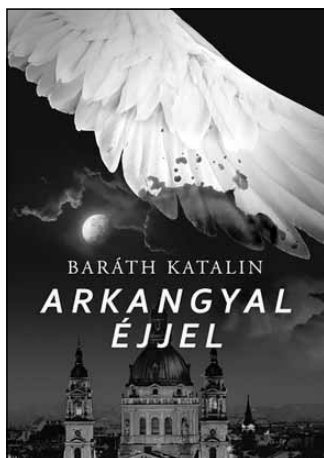
Hamvas Bélával együtt vallja Toót-Holló Tamás:

„Ha tettem valamit e népért, azt, hogy új sorsot álmodtam neki. (...) Megnyitottam az utat az aranykorba. (...) Átemeltem a sorsot oda, s a dolgok iránya ezentúl ezt az egyetlen célt követi. Nem zajjal, hatalommal, beszéddel, erőszakkal, még csak írással sem, egyetlen hang nélkül és némán. Senki sem tud róla. Nem beszéd tárgya. Néma. De annál erősebb, mert hozzáférhetetlen. Nem lehet fölötte vitázni, nem lehet küzdeni ellene, nem lehet agyonbeszélni, verset írni róla és szavalni. Szóval nem program. A hangtalan és névtelen erő legyőzhetetlensége van meg benne. A magyar jelenség: ez vagyok. A névtelen és hallhatatlan erő, amely e nép sorsát viszi.”

Máté Emese

Átverték minket

Baráth Katalin, *Arkangyal éjjel*,
Agave Könyvek, Budapest,
2016

Most, miután befejeztem Baráth Katalin legújabb könyvét, az *Arkangyal éjjel*, sok gondolat kavargó a fejemben. Az elején, néhány oldal elolvasása után azt gondoltam, hogy ez egész jó, sőt, ahogy haladtam a történetben, egyre inkább az az érzés fogott el, hogy egyre jobb, legalább olyan jó, mint Kondor Vilmos. A regény felénél már elterveztem, hogyan fogom indítani a kritikát: azt a kérdést szerettem volna körüljárni, hogy egy olyan világban, ahol több nagyhatalomnak is nők állnak az élén (Angela Merkel, Theresa May, sőt néhány hónappal ezelőtt még úgy nézett ki, hogy az Amerikai Egyesült Államokat is egy nő fogja irányítani), hogyan fordulhat elő, hogy egy színvonalban Kondor Vilmossal megegyező női író nem tud érvényesülni; miért csak a sokadik regénye után veszik észre az emberek? Természetesen nemcsak a feminizmus oldaláról közelíthetjük meg a jelenséget, mindent

a kegyetlen könyvbiznisz nyakába varrva. Hogy mégsem így tettem, arra az a magyarázat, hogy a regénynek is van egyfajta feminista olvasata, még akkor is, ha a szerző ezt nem mondja ki. Értem én, hogy a magyar krimi- és thrillerirodalomban hiánycikknek számító női nyomozót akarta létrehozni a szerző – amit egyébként nagyon jól végre is hajt –, de a szabad idejében férfiakat verő önjelölt igazságosztót nehéz nem feministaként értelmezni.

1997 óta büntetik Magyarországon a családon belüli nemi erőszakot. Miért fontos ez számunkra? Pontosabban miért lehetne fontos? Azért, mert a könyvnek alapvetően lehetne egy társadalmilag fontos funkciója: felhívhatná a figyelmet a nők családon belüli bántalmazására. Ezt azonban nem teszi meg. Hogy miért nem? Például azért, mert elsősorban krimiként, vagy inkább thrillerként kell olvasnunk. (Ezért sem értem teljesen azt a lelkesedést, amellyel a különböző blogok fogadták a könyvet, kiemelve fontos funkcióját, hogy felhívja a figyelmet a családon belüli erőszakra.) E sorok írója sem vonja kétségbe, hogy a nők elleni erőszak fontos kérdés, és minden formája elítélendő. De ne magyarázzunk bele a könyvbe olyasmit, ami nincs benne. Ráadásul a főhős saját maga mondja el, hogyan vélekedik a témáról: „Ha picit is érdekelne a politikai korrektség vagy a társadalmi igazságosság – nem érdekel, ezek politikusok választási programjába való, jelentés nélküli szarságok –, akkor itt kéne megemlékezni a bántalmazó anyákról és feleségekről. De engem az a nő kéz érdekel, amelyik nem a gyöngébbre támad, hanem a nagyra és az erőse. A kéz, ami azzal fordul szembe, akit az élethossziglani szoktatás szerint csak dédelgetnie szabad.” (131) A főhősnő saját maga mondja ki, hogy a regény családon belüli erőszak-értelmezése tévút. Ha ehhez hozzáadjuk, hogy a regény ezen a téren nem fejlődik sehova, az író nem ad a családon belüli erőszak témájára megoldást, nem mutat utat – hacsak nem a főhősét, Méregzsákét, de

kétlem, hogy az követendő lenne –, akkor még egyértelműbbé válik, hogy ez a fajta értelmezés nem vezet sehová.

Folytatva e kritika első sorainak gondolatmenetét, azt kell mondanom, hogy a könyv felénél elszállt a varázs. A szerző megszokott, olcsó fogásokkal húzza az időt, vagyis tölti az oldalakat. Ez néha még elnézhető is lehetne, de amikor minden második fejezetet töltelékrészként olvasunk, akkor már kicsit sok. A fejezetek végénél jól felcsigázza az érdeklődésünket, aztán a következő fejezetben elmesél egy múltbéli történetet, amely akár fontos is lehetne, de az ilyen megoldások a regény felétől egészen a végéig megfigyelhetők. Egy másik (szerkesztésbeli?) probléma, hogy nem kapunk választ arra az egyszerű kérdésre, vajon Méregzsák miért nem hívja fel több mint száz oldalon keresztül a titokzatos nőt, aki a gyrososnál hagyta a telefonszámát – pontosabban az egyetlen elfogadható válasznak az tűnik, hogy így száz oldallal rövidebb lenne a könyv. Értem én, hogy a modern kütyük világa új kihívások elé állítja a regényírókat, de akkor azt nem értem, hogy miért kellett a telefonszamos szál a regényben. De a legérthetetlenebb és legzavaróbb, hogy a regény elején megerősítik Méregzsák lakótársát, majd a történet közepe felé érve magát a főhőst is, hogy végül a könyv utolsó negyedében kiderüljön, mindez mégsem történt meg. Ez nem az a fajta írói kétely, amikor a szerző bizonytalanságban hagyja az olvasóját, mert az a fajta bizonytalanság jó – ebben az esetben pedig arról van szó, hogy át lettünk verve, de nagyon.

Vannak azért pozitívumok is, ilyen például a főhős alakja, aki hiába öntörvényű, antiszociális, erőszakos személy, mégis szerethető, akkor is azonosulni tudunk vele, amikor erkölcsileg kifogásolható tevékenységeket folytat. Konkrétan: olyan férfiakat ver félholtra (sőt, valakit meg is öl), akik nőket bántalmaznak. Valamiféle jellemfejlődésen megy keresztül, jóllehet biztosan ezt csak a regény következő részéből tudhatjuk meg. De akkor sem csodálkoznék, ha a szerző úgy elhúzná ezt a szálát, hogy majd csak a harmadikban vagy negyedikben menne végbe ez a fajta személyiségfejlődés. Baráth főhőséről eszünkbe juthat Laurell K. Hamilton megálmódott karaktere, Anita Blake, aki már félig meghódította a világot. De ha már párhuzamokról beszélünk, nem mehetünk el szó nélkül Lisbeth Salander mellett sem, akinek Steig Larsson főhősnőjére Méregzsák nemcsak jellemében hasonlít, de ő is a bokszot választotta kedvenc sportágának. Szóval, ha Méregzsák egy lemásolt figura is, de magyar kultúrkörnyezetben mindenképpen újdonság, és ami fontosabb, működő. Még akkor is, ha sokszor inkább valami természetfeletti lényhez hasonlít, akinek jóval nagyobb a fizikai fájdalomtűrő képessége, mint másoknak, és aki gyorsabban is gyógyul, mint mások – de hát mit tegyünk, ezek a főhősök már csak ilyenek.

Covaciu Norbert

Kiss Gy. Csaba

„Egyességre ítélve” és az apró munka

Avagy magyarokról és szlovákokról

Előadásom címe két részből áll. Az első felét egy szlovák könyvből emeltem át. Szerzőjét Jozef Hajkónak hívják, s könyve a közös történelemről szól, ahogy alcíme mondja: *Szlovákok és magyarok közös ezer éve*. Érdeemes szólni róla a mai rendezvényen. Az „apró munka” kifejezés pedig T. G. Masarykra utal. Vagyis a történelmi és máig időszerű sorsközösségről és tennivalónk módszeréről kívánok beszélni.

Magyar–szlovák viták, politikai szóváltások idején föl szokott rémleni előttem az 1989. december elsejének esti Pozsonya. Amikor Bécsből kissé késve érkezünk az ellenzéki nagygyűlésre. Testvéri szeretettel fogadott bennünket mindenki. Közös ügyről volt szó, szabadságról, demokráciáról. Készültünk jó előre erre az alkalomra Budapesten, érdemes elővenni az első független magyar lap, az akkori Hítel példányait. Szerepelt benne például Václav Havel, Zdeněk Mlynář, Lubomír Feldek. '89 tavaszán Ján Čarnogurskýt meghívtuk az MDF vallásszabadságról rendezett veszprémi tanácskozására. Nem volt módjában eljönni, de elküldte kéziratát, ha jól emlékszem, akkor jelent meg, amikor őt Csehszlovákiában letartóztatták. Azokban az időkben meg voltam arról győződve, hogy új, ígéretes fejezetet fogunk kezdeni a magyar–szlovák kapcsolatokban is. Kibeszélhetjük a gondokat, a múltból örökölt terheket, a kölcsönös előítéleteket. Mert különös elhallgató politikát folytatott e tekintetben a kádári Magyarország. Terveztünk például a nyolcvanas években előadás-sorozatot „Szomszédaink-előítéleteink” címmel a budapesti Kossuth Klubban, s magas helyen akadályozták meg megtartását. A szovjet birodalom érdeke volt, hogy ne hegedjenek be a szomszédok által okozott sebek. Némi romantikával, gyökeres változást szerettem volna. Őszinte múltföltárást, a sérelmek közös kibeszélését. Úgy gondoltam, ez a mi jól fölfogott nemzeti érdekünk is, hiszen egyetlen lehetőség számunkra a közép-európai együttműködés. Kedvező jelek mutatkoztak, de kedvezőtlen fejlemények is következtek: a Bős–Nagymaros erőmű terve, cseh–szlovák bizonytalanságok. Hiába vettem föl az 1992-ben létrehozott Közép-Európa Intézet igazgatójaként egy magyar–szlovák közvélemény-kutatás lehetőségét, a kedvező vélemény ellenére anyagi támogatását nem biztosították.

A kilencvenes évektől ígéretes értelmiségi találkozásokra került sor, Pozsonyban, Budapesten, Esztergomban, rendre biztosítottuk egymást a közös programok, a párbeszéd fontosságáról, a nyilatkozatokban, fölhívások megfogalmazásában elég jók vagyunk mi, magyarok és szlovákok, a megvalósításban kevésbé. Szó volt például közös tudományos-kulturális alapítványról,

amely támogatná a szakmai rendezvényeket, a fordítást, de nem sok lett belőle, ahogy a közös tanári történelemkönyv is csak részben valósult meg. Kétségtelen viszont, hogy igazi élő és pezsgő szlovák–magyar fórumot jelentett a budapesti Szlovák Intézet a Rákóczi úton Karol Wlachovský igazgatóságának éveiben. Eredményesen működött a történész-vegyesbizottság, de arra már nem mindig volt anyagi eszköz, hogy mindkét nyelven megjelenjenek az elhangzott előadások. Pedig a közös történelem megérne egy misét. Úgy tetszik, ezen a téren a civil kezdeményezések értek el eredményeket, gondolok például a magyarországi Terra Recognita Alapítvány tevékenységére. Itt térek vissza Jozef Hajko 2011-ben megjelent könyvére. Igazán érdekes és izgalmas kísérlet: újraolvasta a szerző a közös történelmet, másképpen szólva, együtt olvasta a két történetet, szembesítve egymással a két nemzeti narratívát. Kivételes próbálkozás, enyhén szólva kissé furcsa, hogy nem található meg a magyar nemzeti könyvtárban. Igazat kell adni a könyv címének: egységre vagyunk ítélve. Odsúdeni na dohodu. De ez föltehetően nem egy egyszeri kiegyezési, megbékélési aktus, hanem folyamat, nem megy egyik napról a másikra. Rengeteg és következetes hosszú távú apró munkára van szükség. Kapcsolatok módszeres építésére, az előítéletek háttérének, működési mechanizmusának föltárására. Mert a demokrácia és a szólásszabadság adott esetben szélsőséges nézeteknek is lehetőséget kínál. Mennyi ostoba és primitív előítélet jött napvilágra nálunk és odafönt is az elmúlt 27 év alatt! És mindig lehetnek „harmadik felek”, akiknek érdeke a magyar–szlovák közeledés megakadályozása. Kinek volt érdeke a Malina Hedvig-botrány? Föltételezem, hogy Magyarországnak és Szlovákiának egyáltalán nem.

Tudjuk-e, hogy milyen a kép nálunk és odafönt az északi, illetve déli szomszédról? Tartok tőle, hogy csak egyszerűsítő közhelyek szintjén. Árnyaltan és részletesen kellene ismerni a szlovákok magyarsággképét és a magyarok szlováksággképét. Nemzedékek, régiók szerint, és külön azt, hogy miként tekint egymásra a szellemi élet. Magyar oldalon sajnos ez a kép sok kívánnivalót hagy maga után. A szlovák népet valójában alig ismerik nálunk, történelme hiányzik az oktatásból – pedig a hozzánk talán legközelebb álló kultúra, folklórban, antropológiában, gasztronómiában. Nem lehet letagadni az együtt eltöltött ezer évet. A szlovák szellemi élet talán valamelyest jobban ismeri a magyart, néha persze csupán egy-egy oldalát. A pozsonyi Kalligram Kiadó például meglehetősen egyoldalú képet nyújtott szlovák nyelvű kiadványaiban a magyar kultúráról. A tömegtájékoztatás számára, tudjuk, elsősorban a konfliktus, a botrány érdekes, inkább az, ami negatív, s kevésbé az, ami pozitív. Így az átlagmagyarhoz nem jutott el például, hogy volt olyan fontos szlovák sajtóorgánium, amely nyilvánosan bocsánatot kért Malina Hedvigtől; arról is kevesen értesültek, hogy mi minden történt az utóbbi években Szlovákiában a közös múlt közös értékeinek számontartásáért. Ahogy néhány éve például közösen emlékezhettünk Késmárkon – tárogatószó mellett – Thököly Imrére, vagy említhetem Gvadányi József emléktábláját Szakolcán, ahol a főtéren szobrot emeltek Nagy Lajos királynak, legújabban pedig Maléter Pál eperjesi emléktábláját. Kétségkívül változóban van Szlovákiában a közös haza múltjának megítélése. Magyarországon az 1918 előtti ország képében még mindig nincs arányos helye a velünk egy országban élt többi hazai nemzetnek, hiányzik az a szemlélet, amelyet Csaplo-

vics János (Ján Caplovič) képviselt közel kétszáz éve, amikor azt írta Magyarországról: Európa kicsiben.

Meggyőződésem, hogy az eltérő módon értékelt események és történelmi személyek szerepének megvitatása termékeny párbeszédet eredményezhet. A történész-vegyesbizottsági ülések megfelelnek ennek a váradalomnak. De hadd említsem a közel három éve Nyitrán megrendezett tudományos konferenciát Esterházy Jánosról. Tudjuk, szerepét, személyiségét másképpen ítéli meg a magyar és a szlovák történetírás. Igazi többoldalú dialógusra került sor a zoboralji városban. Segítette az eszmeccserét, hogy szlovák és magyar szakembereken kívül részt vettek a tanácskozáson Lengyelország és Csehország tudósai is. A visegrádi keret ilyen szempontból is fontos szerepet játszhat.

Visegrádról külön kell szólni. A magyar–szlovák kapcsolatok javítása, a párbeszéd nem lehet egy napig tartó alkalom, hanem annak a fontos folyamatnak kell részét képeznie, amely ma időszerűbb, mint bármikor az elmúlt negyed században. Ma Európában érezhetően sorsfordító időköt élünk. Akár korszakhatárról is beszélhetünk. Amint évszázadok óta, most szintén a kontinens fontos geopolitikai terében élnek nemzeteink. És arról sem lehet megfeledkezni, hogy Európa nem egy helyén találkozhatunk bizalmatlansággal a közép-európai, vagy szűkebben véve a visegrádi országokkal kapcsolatban.

Az „apró munkára” térvén: formálódik egy interdiszciplináris kutatói csoport, amely a közös visegrádi emlékezhelyek föltárására kíván vállalkozni. Emlékezhelyek – a történelmi antropológiai szemléletnek megfelelően. A mi esetünkben olyan, sajátos hálózatot alkotó csomópontokról van szó, amelyek szerepet játszottak mind a négy nemzet múltjában, mondjuk Szent Adalberttől kezdve Jan Amos Komenskýn keresztül, számba véve a közös uralkodóházakat, olyan sorsfordító éveket, mint 1848 és 1918, eljutva a magyar 1956-ig, a cseh-szlovákiai 1968-ig és a Szolidaritás 1980-as színre lépéséig. Azzal a célkitűzéssel, hogy jobban kirajzolódjék Közép-Európa sajátos arca.

És arról is kell szólni, amiben hátramaradtunk Magyarországon. Gondolok például a szlavisztika tudományának jobb megalapozására. Rendkívül hátrányosan érintette az egyetemi szlavisztikát nálunk az ún. bolognai rendszer bevezetése, és ami ezzel együtt járt, az egyszakos képzés bevezetése a bölcsészkarokon. Már-már tragikusan lecsökkent a szláv filológiát hallgatók száma, az első lépcsőben, a BA fokozaton gyakorlatilag alig van módjuk rendszeren elsajátítani a nyelvet. Gyökeres változásokra volna szükség. Hét szomszédunk közül öt szláv nyelvű ország. Szembe kell néznünk e helyzet következményeivel, a XXI. század elején végleg föl kellene számolni a „slavica non leguntur” XIX. századból örökölt korlátolt szemléletét. Sokszor fölvettem, ismét elmondom javaslatomat, miszerint legalább néhány középiskolában lehetne kölcsönöségi alapon második idegen nyelvként egy-egy osztályban a magyart, illetve a szlovákot tanítani. Amikor Nyíregyházán beszélünk erről – vagy tíz éve –, hogy meg lehetne próbálni ilyen együttműködést Eperjessel, tetszéssel fogadták, de ahogy mifelénk lenni szokott, semmi nem lett belőle.

Ezután néhány szót a nemzeti kisebbségekről. Hogy milyen különbség van a magyar és a szlovák fölfogás között, jól mutatja, hogy az 1995-ös alaptörvény hivatalos magyar és szlovák változata más-más kifejezést használ velük kapcsolatban, és ez a két terminus nem fedi egymást. Mást gondolt volna a

két diplomácia, vagy csupán figyelmetlenek voltak? A magyar szöveg „nemzeti kisebbséget” mond, a szlovák „národnostná mensiná”-t. Vagyis másképpen tekintünk rájuk. Magyar értelmezésben ugyanis a kisebbség jelzője, a nemzeti (ahogy az első világháborút lezáró szerződésekből használták), érthető úgy, hogy a Szlovákiában élő magyarok nemzeti tekintetben számítanak kisebbségnek. A szlovák terminus szinte lefordíthatatlan magyarra, szó szerint: nemzetiségi kisebbség, vagyis alapvető státusa a szóban forgó népcsoportnak, hogy nemzetiség, ami a nemzetnél jóval szűkebb kategória. A demográfiai mutatók egyébként mind a szlovákiai magyarok, mind a magyarországi szlovákok esetében rendkívül kedvezőtlenek. Kevés jel mutat arra, hogy változnának a tendenciák.

Befejezésül a civil mozgalmak jelentőségéről szólnék. A kapcsolatok építésében, az „apró munkában” fontos lehetőség nyílna számukra. A testvér-városok, testvériskolák, kulturális intézmények együttműködésének, találkozásainak, személyes ismeretségeknek fölbecsülhetetlen jelentősége van. Olyan alapokat építhetnek, amelyeket kedvezőtlen politikai széljárás sem tud meg-ingatni. Emlékeztetnék nemzeti címereink üzenetére. Az egykori közös ország címerének hagyományáról van szó. A kettős kereszt ott van mind a szlovák, mind a magyar címerben, az összetartozásra és a keresztyén örökségre utal, ha nem is szoktuk így értelmezni. Jozef Hajko könyvének címét ismét, most zárszóként használva: Egyességre vagyunk ítélve.

Anton Hykisch

Ne felejtsük el Közép-Európát, ne felejtsük el önmagunkat!*

A történelmet nem lehet becsapni. Jobban összekapcsol bennünket, mint ahogy hajlandók vagyunk elismerni. Mi most mind az Európai Unióban vagyunk, és egyszer csak fölmerült valamiféle együttműködés, szolidaritás a V4-es államai között. Mi ez? Ez egy új azonosság-tudat? Nem. Én azt hiszem, hogy ez inkább egyfajta visszatérés a történelemhez. A vasfüggöny akkor hullott le, amikor a berlini fal leomlott. De úgy gondolom, hogy mégiscsak létezik egyfajta eltérő látásmód olyan országok között, amelyek tőlünk nyugatabbra vannak, illetve Trieszttől nyugatra és keletre, tehát az egykori vasfüggöny nyomvonalától nyugatra és keletre, és még mindig mintha létezne egyfajta üvegfüggöny a nyugati nemzetek és a mi országaink között. Mi sokban mások vagyunk, másképp szemlélünk bizonyos globális problémákat, félünk a más kultúráktól, zavarodottak vagyunk a nagy migrációs hullám láttán.

* Elhangzott 2016. december 3-án a Charta XXI *Egyesület Együtt az úton, magyarok és szlovákok* című konferenciáján.

Idegengyűlölettel, rasszizmussal, intoleranciával vádolnak bennünket. Csakhogy ezeknek a közép-európai nemzeteknek megvan a maguk történelmi tapasztalata. Ezek kis népek, kis nemzetek a Frank Birodalom és Bizánc között, Németország és Oroszország között, Hitler és Sztálin között. A történelmi katasztrófák nagy adag bizonytalanságot oltottak belénk, gyanakvást, óvatosságot.

Közép-Európa, Central Europe, Mittel-Europa.

Közép-Európa ütközőzóna nyugat és kelet között. Ez Európa szürke zónája, amelyet mindig más kultúrák inváziója hengerelt le. Amikor Franciaországban a gótikus katedrálisok virágkora volt, amikor Chartres-t és a Notre-Dame-ot építették, akkor a mi nemzeteink kifogták a mongolok betörését. A humanizmus és reneszánsz idején Nyugat-Európában, mi kifogtuk az oszmán-törökök délkeleti invázióját. Szlovákia 350 éven át határvidék volt az oszmán birodalom és a keresztény nyugat között, és ezt egyszerűen nem felejthetjük el. A mi nemzeteinkből mindig a nagyok igyekeztek szolgálattelvéket csinálni.

A nemzeteinket csatlóssá tette Hitler, csatlóssá tette őket Sztálin és Breznyev is. Ezek a vezetők mind jól emlékeztek arra és figyeltek arra, hogy ne egységesüljünk. Hogy egymást továbbra is bosszantsuk, uszítsuk és gyűlöljük. És a második világháború után egyfajta ilyen történelmi megbékélésre került sor Németország és Franciaország között, és megkezdődött az európai integráció. De mi volt például Triesztől keletre? Mi történt velünk? Közép- és Kelet-Európa nemzetei egy másik diktatúrába jutottak, és tovább uszították őket. És az egyforma terror ellen sem tudtunk együtt fölkelni, együttesen szembeszállni vele. Ha kommunistaellenes lázadások történtek, azok főleg magányos farkasok tetteinek, cselekvéseinek története. Magányos berlini munkások az NDK-ban 1953 júniusában, magányos magyarok és lengyelek 1956-ban, magányos szlovákok és csehek 1968-ban, magányos lengyelek 1980-ban. És így folytathatnánk ezt a sort egészen az 1989-es esztendőig bezárólag. Valamikor arról döntünk, döntenek, hogy milyen legyen az Európai Unió további arculata, hogy milyen is az eredeti öröksége, hogy milyen az antik Görögország és Róma öröksége, keresztélyenségről beszélünk, humanizmusról, reneszánszról. Közép-Európa országai ismét tudatosítani kezdik, milyen próbatételeken mentek át, estek át, milyen áldozatok árán őrizték meg nemzetállamaikat, és együtt lépnek föl egyugyanazon értékek, egyforma értékek nevében. És azt hiszem, hogy joguk van ehhez, mert a többségünk, azok többsége, akik itt együtt ülünk, tanúja volt olyan küzdelmeknek, amelyeket két diktatúrával vívtunk. A nyugat-európai államok nem estek át, nem estek túl ezen a történelmi próbatételen, mi viszont igen, és éppen ezért jogunk van arra, hogy kicsit bizalmatlanok legyünk.

És visszatérek a szlovák-magyar kapcsolatokhoz. Én íróként az elmúlt években történelmi regényeket írok, és éppen hoztam egy új könyvet Önöknek – meg akarom mutatni. Ennek a könyvnek az a címe, hogy *Bízatok a császárban*. II. József életét dolgozza föl, idézi föl, tehát a császáret és az uralkodásának az évtizedét. Ez az ember arra tette fel az életét, ez az uralkodó a latin nyelvet és a német nyelvet akarta bevezetni, és ezzel tulajdonképpen rákényszerített bennünket, hogy nemzeti nyelvünket használjuk. És akkor Szlovákiában Anton Bernolak elsőként határozta meg a szlovák irodalmi nyelvet, amely eltért ugyebár az addig használatos bibliai vagy ócseh nyelvtől. Kazinczy Ferenc

a magyar nyelv helyzetén töpreng. Ez a császár mindannyiunknak a lehető legjobbat akarta, de nagyon rosszul végződött a dolog, ezt nem fogom tovább boncolgatni, mert ez a szakadék a magyar és a nem magyar nemzetek között éppen azóta mélyült el, és egymással nagyon ellentétes, egymással szemben álló történelmi helyzetekbe kerültünk. És Martinovics Ignác álma és más magyar jakobinusok álma arról, hogy a történelmi Magyarországot föderalizálnák, ez az álom tulajdonképpen elvérzett az osztrák hóhérok bárdjának a csapása alatt. Sok olyan történelmi esemény van, amelyek fölött, amelyek kapcsán nehéz egyetérténnünk, a történészek nyilván sokáig fognak vitatkozni fölöttük, de ennek ellenére nem lenne szabad, hogy pesszimisták legyünk, és valamilyen megértésre kellene törekednünk. És az egyik alapvető oka ezeknek az ellenszenveknek, antipátiáknak a szlovák–magyar viszonylatban az, hogy nem ismerjük egymást igazán. Hogyan értjük meg egymást? Tegnap is, ma is Surján László ugye angolul kellett hogy beszéljen. Nem ismerjük egymás nyelvét kölcsönösen, hisz miért is ismernénk? Se a magyar nyelv, se a szlovák nyelv nem világnyelv. Tehát nemcsak a politikusaink, hanem a fiatal embereink is egymás között angolul beszélnek manapság, de az írók, a történészek, és lehet, hogy egyik-másik politikus is kéne hogy ismerje a nyelveinket kölcsönösen. És most kérdezem, hogy hol van ma a magyarországi szlovakisztika és a pozsonyi hungarisztika? Milyen állapotban van ez a két tudományág? Paradox módon, én úgy érzékelem, hogy 1989 után a szellemi értékek kölcsönös cseréje a minimumra redukálódott, kisebb, mint azelőtt ez az értékcsere, a szellemi értékcsere.

Nézzük meg az irodalmi művek fordítását: keveset tudunk egymásról. A magyarok semmit nem tudnak arról, hogy a nemzet milyen kétségbeesetten próbált kiszabadulni a csatlós helyzetéből és a szövetségeselek oldalán harcolni. Itt ugye a szlovák nemzeti felkelésről beszélek, amely 1944 augusztusában tört ki. Ezzel szemben a szlovákok szinte semmit nem tudnak – és ezt ugye megállapítottam, amikor idén a magyar forradalom 60. évfordulója volt –, a szlovákoknak fogalmuk sincsen általában arról, hogy itt mi történt. Nem tudják, hogy milyen volt a felkelés lefolyása, nem tudják, hogy kik azok a pesti srácok, semmit nem tudnak. Mert egyszerűen semmi nem került lefordításra, és senki nem érdeklődik irántuk. Az alapvető dolgok iránti érdeklődés hiányzik a két nemzet történetében, és ezek mind lefordíthatatlan dolgok, ezek elrettentő példák.

Nemrég a szlovák kulturális minisztérium néhány százezer eurót fordított több magyar nyelvűre történő fordításra. Személyes véleményem, lehet, hogy a szlovák kollégáim nem feltétlenül értenek velem egyet: ez kidobott pénz volt, olyan művekre kidobott pénz – ezt mint idős ember mondom, aki már kicsit ilyen irigykedő –, ez posztmodernista szerzők szűk csoportjának a műveire kidobott pénz, amelyekről nem tudom, hogy az átlagos magyar olvasónak mit mondanak el. De nem beszélnek, nem mondanak el semmit a múltunkról, a nemzetünk múltjáról. Másfelől itt van barátom, Karol Wlahovsky, aki például lefordított egy borzalmas, de nagyon érdekes és alapvető művet, Grünwald Béla *A Felvidék* című könyvét. Említhetném Demmel Józsefnek a *Ludovít Štúrról* szóló monográfiáját. Ezek egészen rendkívüli példák, amelyeket viszont követnünk kéne.

És végezetül szeretnék néhány szót szólni szubjektív érzéseimről. Én idős ember vagyok, öreg ember 84 éves vagyok, és az elődeim a régi monarchia

különböző zugaiból származtak, én szlováknak tartom magam, és európainak is egyben, ez az én identitásom. Én azelőtt születtem nem sokkal, hogy Hitler hatalomra került volna, és mint fiú láttam a második világháborút érettségi előtt, megéltem a kommunisták börtönét, amikor nyugatra akartam eljutni, három államalakulat polgára voltam, hét pápát éltem meg, és soha egyetlen politikai pártnak sem voltam tagja. A szabadság az én számomra elég későn jött, de megéltem az orvosoknak és az Úristennek köszönhetően. Gyerekkoromban, a szülővárosomban, Selmecebányán, Banská Štiavnícán – itt van Magda Vášáryová nagykövet asszony, aki szintén onnan származik –, ez egy multikulturális város volt: Selmecebánya/Schemnitz, tehát magyar–német–szlovák város volt. Láttam, hogy tehervagonokba zsúfolnak embereket a térről a Népiszkola előtt. Először olyan embereket, akiknek görbe volt az orruk, néhány évvel a háború után láttam, hogy hogyan vagoníroznak be embereket, vagy teherautókra rakják fel őket, azért, mert németül vagy magyarul beszéltek.

Másfelől viszont örülök, hogy megértem azokat a napokat, hogy ma a Szlovák Köztársaság kormányában magyar miniszterek is ülnek, és mellettük ott ülnek a Szlovák Nemzeti Párt a Slovenská národná strana miniszterei. Tehát együtt ülnek a magyar miniszterekkel. És örülök annak, hogy egy cseh cég, a RegioJet cseh cég gyors autóbusszal Prágából Pozsony érintésével elvisz Budapestre határátkelőhelyek nélkül. És örülök, amikor este a facebookon – ami borzalmas dolog, mert nem tudok tőle szabadulni, az unokámnak köszönhetően vagyok ott – látom naponta a pozitív reakciókat, szlovák emberek pozitív reakcióit a magyar kormány lépéseit illetően, vagy Orbán urat illetően, ami azelőtt korábban sose volt. Ezt kommentár nélkül hagyom, de ez így van. Fölháborít, hogy ha hazámnak, Szlovákiának a közszolgálati médiumai, vagy pedig a cseh közszolgálati médiumok minden este sértegetik köztársaságuk elnökét, azért, mert együttműködni szeretne más közép-európai szomszédokkal is.

Mielőtt idejöttem volna Budapestre, elolvastam egy szlovák lapban egy felhívást, egy magyar politológus felhívását, hogy felejtsetek el Közép-Európát. De én egy másik magyarra emlékszem, még a második világháború előtről, és ő Németh László, aki Közép-Európa nemzeteit egy nehezen lefordítható szóval illette: tejttestvérek. Tehát ezt szlovákra úgy fordíthatnánk, hogy egyugyanazon anya vagy egyugyanazon anyatejen nevelkedett gyerekek. Tehát a közép-európai nemzeteket Németh László tejttestvéreknek nevezte. És engem dühít, amikor a szlovák közszolgálati tv igazgatója ellene van, és betiltja azt az olasz történelmi filmet, amely az oszmán-törökök Bécs alatt elszenvedett vereségét mutatja be. Tehát kevesebb politikai korrektség kéne, de a szerencsétlen történelmet a politikai korrektség jegyében írják át. Úgy gondolom, hogy nem lenne szabad elfelejtenünk Közép-Európát még akkor sem, hogyha ezt egy magyar szakember hirdeti, mert nem feledkezhetünk el önmagunkról, elég volt a feledésből. Annyi feledés volt, hogy mélységesen mély demográfiai válságban vagyunk, és Európa két legnagyobb nemzete van kihalóban, a német és az orosz nemzet. Lehet, hogy ez bennünket, mint kis nemzeteket megörvendeztethet csakhogy ez a kihalás, ez nem áll meg: mi is kihalófélben vagyunk, mi, kicsik. És hogyha folytatni fogjuk ezt a demográfiai csúszdát, még lejjebb csúszunk rajta. Akkor a ma még 10 milliós Magyarország és Csehország a legközelebbi évtizedekben összezsugorodik 7 milliós országokká, és a mi szeretett Szlovákiánk nem egész

4 millió lakosból fog állni. És a gyerekeink lehet, hogy etnikai kisebbséggé válnak olyan lélekszámú lakossággal, mint II. József császár idejében.

A nemzeteink jövője, szlovákoké és magyaroké összekapcsolódik Európa jövőjével. Ha nem fogjuk tovább védeni alapvető értékeinket, nemcsak a keresztény értékeket, hanem elementáris emberi, biológiai értékeket, akkor elmúlunk, elenyészünk, eltűnünk Európa és a világ térképéről. És mi marad utánunk? Csak a könyvek? Vagy csak a tabletek? A helyzet komoly, de nem tragikus. Tőlünk is függ. Magyaroktól és szlovákoktól, a mai magyaroktól és szlovákoktól, hogy együtt segítsenek megőrizni az európai értékeket. Értékeket? Lehet, hogy ez egy üres szó, egyszerűen, hogy őrizzük meg a józan eszünket és a jó szívünket. Hogy véget vessünk a gyűlöletnek, a rosszindulatnak, a veszekedéseknek.

S engedjék meg, hogy a legvégén egy szlovák költő Hviezdoslav szavaival köszönjek el.

A *Véres szonettek* című művének kétnyelvű kiadása 40 évvel ezelőtt jelent meg, a magyar fordítója Rónay György. Idézem:

Én is megvívтам harcomat keményen; megsérültem, szívem átverten ég. – Vágyam: büszkén nézhetni végre népem, megtorolva a sok bánat sebét... – Pusztulj, éj, a pólus mögé sötéten, vidd el rólunk a harag fellegét!	<i>Ja bojoval tiež vnútri tužko-turdo, i ranený som, v srdce bodnutý – Raz aspoň chcel bych pozrieť na rod hrdo: s odplatou za strasť toľkých dotknutí; to ždám... Och, prac sa kams' za pólu brdo, redikaj, znad nás, mračno pokuty!</i>
---	---

Én azt kívánom, hogy ez a konferencia járuljon hozzá nemzeteink között a harag fellegének az elűzéséhez.

Szinkrontolmácsolás szerkesztett változata: G. Kovács László

Anton Hykisch író, diplomata. Selmecebányán született (1932. 02. 23.), közgazdász. Több mint 30 könyv (regény, novella, dokumentumregény) szerzője. Szerkesztett rádióműsorokat, több történelmi regénye külföldön is megjelent. Az 1968 augusztusát követő szovjet megszállás után több éven keresztül nem publikálhatott. 1989 után parlamenti képviselő és tagja a Szlovák Parlament elnökségének, egyik kezdeményezője a Szlovák Köztársaság függetlené nyilvánításának. Később Kanada első szlovák nagykövete. Visszatérése után politológiát tanított a Nagyszombati Egyetemen. Jelenleg szabadúszó művész Pozsonyban.

Társalapítója és egykori elnöke a PEN Szlovák Centrumnak, a szlovákiai Páneurópa Unió egykori alelnöke, a World Future Society, USA tagja.

Kapcsolat: anton.hykisch@gmail.com

Oberczián Géza

Kaland

1. Mielőtt leléptem a villamosról, visszanéztem a lányra: szép volt, könnyű mosolyt küldött utánam a tömegből, barna haja lebbent, és elröppent, akár egy madár, mintha ott se lett volna. Pedig ott volt.

Az elején kezd, mondtad, az elején!

Volt az öltönyös, ő hamarabb leszállt. Először azt hittem, együtt vannak, annyira szorosán álltak, de nem is szóltak egymáshoz, csak a férfi egyszer ránézett a lányra. Lefelé, mert jóval magasabb volt. A lány nem nézett vissza. Csak rám mosolygott, mikor... tudod.

Igen, mondtad, tudom.

A mögöttük álló öreg a nagy ősz hajával egyszer csak leült, akkor vettem észre őket, mereven néztek ki az ablakon, és azt gondoltam, hogy ők egy pár.

Ez az eleje, kérdezted, itt kezdődik?

Nagy volt a tömeg, utat kellett törnöm a jegykezelőig, nehogy belém kössön egy ellenőr, úgymint elég feszült voltam, nagyon szar napom volt az irodában. Onnan, a lyukasztótól láttam meg az öreget. Azt hittem, zenész, olyan volt a haja. Mint egy karmester. Láttam magam előtt, ahogy hadonászik a botjával és reng az a nagy sörény, és izzadságcseppek repülnek szerteszét, annyira beleéli magát. Valójában persze nyugodtan állt, később leült. És ott voltak azok ketten egymás mellett.

Véletlenül, mondtad, mert idegenek voltak.

A lány a férfi válláig ért. Hosszú barna haja szabadon terült el drapp kabátján. És egy kicsit a másik sötétkéék öltönyére is rátapadt pár szál. Ez egy intim részlet, eddig eszembe sem jutott. Ellentétes kézzel kapaszkodtak, középen a karjuknál, válluknál össze-összeértek, ahogy zötyögött a villamos. Csak a haj volt állandó kötés közöttük. És a tekintet, amellyel elkerülték egymást, mialatt kinéztek a sötétedő Körútra. Egyforma volt, kifejezéstelen.

Érthető, mondtad, fáradtak lehettek.

Az öreg nagyon magas volt és széles vállú, igazi óriás. Ahogy ült, a hosszú lábait keresztbe tette, hogy jobban elférjen, de még így is kis terecske alakult körülötte. Nem tehetett róla, ennyi hely kellett neki. Emiatt látszott, hogy mit csinál a férfi és a lány.

Semmit, mondtad, néztek.

Lassan sötétedett. A lány oldalt állt nekem, csak félprofilból láttam, az arca lassan derengett fel az ablaküvegben. Akkor vettem észre, milyen szép. A férfi is őt nézte, leplezetlenül.

Stírolte, mondtad.

Az öregem látszott, hogy észrevett valamit, megváltozott a tartása, egyenesebben ült, és feltartotta a fejét, mint a vadász, ha meglátja a zsákmányt. A párt figyelte, hogyan billegnek egyszerre a villamos rángásaitól. A lány arcára zavar ült, a férfi viszont megtartotta a szenvtelenségét, mialatt le nem vette a szemét a szép tükörképről. Az öreg egyszer csak rám pillantott, tudta, hogy én is őket

nézem, biccentett feléjük, talán hunyorított is. Nehezen lehetett látni a hajától. Nem tudom, miért, ideges lettem. Minek hunyorog egy ismeretlen este a villamoson, mit bizalmaskodik.

Oka volt rá, mondtad, jó oka lehetett.

Már nemcsak a villamos zötyögése miatt súrlódtak össze. A férfi egészen rádólt a lányra, akinek nagyon kellemetlen lehetett ez a nyomulás, az öreg pedig látta ezt. A lány megpróbált összehúzódni, amennyire lehetett, de a férfi követte, úgy tett, mintha a tömeg nyomná a lányra, de a szándéka láthatóan tolaikodó volt. A lány védekezésül felhúzta a férfi felőli kezét, átkarolta magát, egészen bezárkózott. Láttam az arcán, hogy fél.

Hogyne félne szegényke, mondtad, hát félt.

A férfi nem tágitott. A lány tükörcsán váratlanul kaján mosoly jelent meg, és könnyökét, mint aki csak helyezkedik kicsit, erősen a férfi oldalába dőfte. A pasas összegörnyedt, levegőért kapkodott, a lány csúfondárosan pillantott rá, s elfordult. A férfi az ajtó felé indult, és miközben a villamos fékezni kezdett egy megálló előtt, előreesett. Úgy billegett, mintha részeg volna; részeg disznó, szólt valaki a tömegből, rohadjon meg az ilyen, folytatta, biztos azért, mert szar napja volt. Egyetértettem vele, nekem is az volt, már reggel óta. Ellenségesen figyeltem a férfit.

Most már vége, mondtad, ugye, vége.

A villamos megállt. A lány nem nézett többé a dülöngélő férfira, de jól látta minden mozdulatát a tükröződő ablakban, amint nagy nehezen visszanyeri az egyensúlyát, és lendületesen tör a nyitott ajtó felé, egyedüli leszállóként ebben a megállóban. Mikor elhúzott mellettem, megéreztem a szagát: az átható parfüm, erős izzadság és dohányfüst keveréke felingerelt, néha így hatnak rám a szagok.

Ejnye, mondtad, a szagok?

Elé raktam a lábam. Megbotlott, és teljes hosszában elvágódott, a nyitott ajtón keresztül ki a villamosból, le a megálló aszfaltjára, majd az úttestre, szerencsére nem jött autó, piros volt a lámpa.

Szerencsére, mondtad, szerencsére.

Úgy kell neki, mondta az előző hang, a részeg állatja. Páran felvihogtak a tömegből. A lány nem nevetett, részvétellel nézett a férfi után, és amikor elindult a villamos, újra csak kibámult az ablakon. Az öregnek ellenben jó estéje lett, nagyokat kacarászott magában, hol rám, hol a lányra pillantva. Én csak a lányt néztem, és lassan megnyugodtam. Igazi lovagnak éreztem magam, aki szíve hölgyét védi. Jólesően kihúztam magam. A következő megállónál kellett leszállnom.

Kacarászott, mondtad, meghiszem azt!

Mielőtt leléptem a villamosról, visszánéztem a lányra: szép volt, könnyű mosolyt küldött utánam a tömegből, barna haja lebbent, és elröppent, akár egy madár, mintha ott se lett volna.

Eltűnt, mondtad, elvesztetted.

Igen, anya. Mondtam, hogy szar napom volt.

2. Nagyon ideges voltam. Egész nap szorongtam, mint általában a nagy elhatározások után. Reggel óta azon rágódtam, jól döntöttem-e, mi lesz, hogy

lesz. A félelemnek egyetlen lakóhelye van, a jövőbe tekintő gondolatok. Azt mondják, az a boldogság halála. Úgy értem, ha valaki nem tud a jelenben élni, mert folyton attól retteg, mi lesz ezután. Így vagyok most én is. Csak abban vagyok magabiztos, hogy holnap felülök a repülőre. A többi, minden, amit a jövőmről tudok, csak üres fantáziálás, nem létezik ebben a pillanatban. Ha nem akarom, nem is fog.

Remélem, átgondoltad, mondtad, dönts józanul!

Nagyon idegen nekem ez a helyzet. Egészen kivetkőzöm magamból. Csupa olyasmit teszek, amit azelőtt soha. Eladtam a lakást.

Nem kellett volna, mondtad, az volt minden vagyoned.

Ma adtam el. Ki is fizették, készpénzben. Utáltam azt a lukat, gyűlöltem hazajárni. Meg lehetett benne fulladni. Dolgozni sosem tudtam ott. Inkább eljártam a könyvtárba, maradtam zárásig, legalább nem volt börtön-érzésem. Minden alkalommal, ha beléptem, az jutott eszembe, ez a váltságdíj a megnyomorított gyerekkoromért, az anyátlanságomért, az alkoholos leheletedért a számban, a magányosságomért, ezért még csak felejteni se tudtam benne.

Sajnálom, mondtad, nem így akartam.

Egyébként ma szörnyen éreztem magam. Percenként megkérdőjeleztem, hogy jól döntöttem-e. Régebben nem bíztam benne, pedig már nagyon régi barátnök vagyunk, most meg, tessék, ő szervezi az életemet. Lakás, munka készen vár. Ma is hívott, szólt, hogy holnapután már kezdhetek. Csak oda kell utazni.

Messze van, mondtad, túl messze.

Az a lényeg, hogy innen már semmi nem kell. Elég volt. Szerintem az egész csak egy szalmaszál, amibe kapaszkodom kétségbeesetten, de még mindig értékeesebb, mint egy fatörzs, ami itt tartana. Már semmi nem köt ide. Érted, ugye, el kell mennem.

A doktoriddal, mondtad, megőrültél.

Pincérnő leszek, na és? Egy londoni pincérnő. Elszántam magam. Egyelőre jó lesz, a megélhetéshez elég, a nyelvet jól tudom, hiszen angol irodalomból van PhD-m. Majdcsak lesz más munka, ismerkedem, keresek kapcsolatokat, nyitva tartom a szemem, esetleg írni kezdek. De lesz levegő, friss levegő, és lehetőségekkel lesz tele a padlás. Itt csak ígéretekkel van tele. Okos vagyok és szép, fiatal, vonzó, mihez kezdjek vele? Majd ott.

Bármikor hazajöhetsz, mondtad, máris várlak.

A lakás ára az összes pénzem. Rettegtem, mikor átadták, meg se számoltam. Attól féltem, hogy leütnek és egyből visszaveszik. Nem olyannak néztek ki, kedves fiatal pár volt, de ekkora összegért bárki kísértésbe eshet. Nyolcmillió forint. Sosem láttam ennyit. Azt se tudtam, hová tegyem. Mikor végre elmentek, kitémtem vele a kabátomat, a maradékot a táskámba tettem. Ha ellopták volna, nem utaznék el. Ez a biztosítékom arra, hogy van idő, ráérek megtalálni magamnak a legjobb lehetőséget.

Az én pénzem volt, mondtad, olcsón adtad.

Még reggel beteszem a bankba, és irány a repülőtér. Taxival megyek majd, még egyszer nem idegeskedem. A villamoson egy pasas egész közel tolakodott, szinte rám feküdt, éreztem a súlyát. A táskámban ott a sok pénz. Meg a kabátban. Nem emlékeztem, pedig nagyon figyeltem, láttam-e már azelőtt

is, követhetett-e a háztól. A megállóban már mellettem állt, az biztos, és utána szállt fel. Nagyon ideges voltam. Ezt már mondtam, ugye? Nem győzöm hangsúlyozni. Az a sok pénz, a jövőm a táskában és a kabátban, ez meg rám dőlt, mint egy zsák, félttem, hogy el akarja venni. Néztem az arca tükörképét a villamos ablakában, mereven bámult rám, szinte üveges szemmel, bevallom, bepánikoltam. Elkaptam a tekintetem, és összehúztam magam, amennyire tudtam, hogy védjem a kabátzsebeket és a táskát. De nem tágított.

Csak tetszettél neki, mondtad, lehetne jó férj belőle.

Mikor tarthatatlanná vált a helyzet, mert szinte már rajtam lógott, elvesztettem a fejem és egyszerűen hasba vágtam a könyökömmel, hogy összegörnyedj. Ilyet se csináltam még soha, azt hiszem, ma nagyon messze jártam a komfortzónámtól. Úgy kell neki, tolakodó volt. Nem mondom, hogy élveztem, rettentő zavarban voltam, de úgy gondolom, kiálltam magamért. Volt ebben jócskán győzelemérzés is. Tényleg részegítő, életemben először megértettem, miért harcolnak az emberek.

Ezért nem bírnak téged, mondtad, a pasik.

A villamos épp megállt, a pasas eltámolygott az ajtó felé, szégyenében le akart szállni, ráadásul elbotlott egy csípőficamos férfiban, aki épp az útjába került, ezért kizuhant az ajtón, elterült a megálló flaszterén, majd továbbgurult az úttestre. Ennyire nem akartam bántani, sajnáltam egy kicsit, de hát ő kereste a bajt, ezzel nyugtattam magam. A csípőficamos egyre nézett, szerintem látta az egészszet, és félttem, hogy botrányt csinál, rá se mertem pillantani, míg le nem szállt a következőnél. Akkor is engem bámult. Zavaromban rávigyorogtam, és beljebb tolakodtam, hogy ne legyenek a szemem előtt. Még láttam, ahogy elkacsázik. Szerencsétlen, alig vonszolta magát.

Szóval reggel elmész, mondtad, itt maradok veled éjszakára.

Nem, apa, elég volt, idd meg és menj el. Kell nekem egy kis idő, míg elfelejtem, milyen szemét voltál. Majd írok. Menj, hallod?

3. Nagyon para volt. Ez már nem az első eset.

Ne mozogjon, mondta, maga nagyon izgága.

Jócskán sántikálok még, nem hajlik rendesen a bal lábam. Ha egy kicsit is terhelem, remegni kezd, mint a takony. Meg is mondom a főorvos úrnak, hogy a platinaszegecsek berozsdásodtak, micsoda munka az ilyen.

Maga nagyon vicces fiú, mondta, nagyon vicces.

A mentősök, mikor összefoglaltam, hogy mi történt, átkozottul elkezdtek röhögni. Nem értem, mit találtak olyan mulatságosnak. Azelőtt fél évig feküdtem súlyokkal a lábamon, utána hónapokig tanultam újra járni, és alig egy hete megyek mankó nélkül. A jogosítványomat bevonták még autóra is, amíg tart a büntetőper – közlekedési bűncselekmény, gyorsajtás, közúti veszélyeztetés –, muszáj gyalog járnom, és tömegközlekedéssel.

Mindjárt megsajnálom, mondta, csak előbb kizokogom magam.

Lehet, hogy csak nekem nagy dolog, de túlélő vagyok. Más belehal egy ilyen motorbalesetbe. Frontálisan felkenődtem egy buszra, kilapultam a hűtőrácsán, mint egy légy, szilánkosra tört a bal lábam, és eltört pár bordám. Már jól vagyok, újra járok. Úgy, ahogy, persze, de megyek a dolgom után, mert dolgozni, azt kell. Pénzt kell keresnem, menedzselni a céget, nem mintha olyan nagy

vállalkozás lenne, régebben sokkal jobban ment. Most minden lelassult, mióta villamossal járok, és gyalog.

Más is megteszi, mondta, a többség.

Általában nagy a tömeg. Ma sem lehetett leülni. Egész nap rohantam egyik tárgyalásról a másikra, jócskán elfáradtam. Mikor egyszer felállt valaki, egy öreg gyorsan el is foglalta a helyet. Csak a nagy hajára emlékszem, eltakarta az arcát, és arra, hogy jól elterpeszkedett, keresztbe tette a lábát, odébb kellett lépnem, hogy a lábfeje ne érjen a nadrágomhoz. Még bepizskolná. Alacsony lány állt mellettem, kénytelen voltam egész közel húzódni hozzá.

Biztos szép lány volt, mondta, csinos, fiatalka.

A villamos zötyögése egészen lezsibbasztott, a térdem úgy citerázott, majd összeestem. Erősen kapaszkodtam, szinte már lógtam a fogantyún, próbáltam tehermentesíteni a sérült lábam. Arra koncentráltam, hogy megállítsam a remegést. Egy foltra összpontosítottam az ablakon. Úgy képzeltem, ha mereven nézem, és nem gondolok másra, csak a térdemre, akkor meg tudom állítani. Nem akartam, hogy bárki is észrevegye, valami bajom van, már elegem volt az együttérzésből, meg tudom oldani magam is.

Mert felnőtt férfi, mondta, még jó, hogy megoldja.

Közeledett a megálló, ahol le kellett szállnom, amikor a lány gyomorszájon vágott. Egy pillanatra nem kaptam levegőt, összegörnyedve tátogtam, egy szót sem tudtam kinyögni. A villamos fékezni kezdett, ettől előrebillentem, az erőtlen térdem nem tudott megtartani, a másik lábammal pedig elbotlottam valakinek a cipőjében, kirepültem a villamosból. Persze ezt utólag raktam csak össze, akkor el se tudtam képzelni, hogy kerültem az aszfaltra. Hirtelen azt hittem, kezdődik előlről, baleset, kórház, műtétek... minden.

Harcias lány, mondta, biztos szemtelen volt vele.

Ironikus, hogy kiütött, nem akartam tőle semmit. Csak annyit tudok róla, hogy a vállamig ért. Általában nem akarok a nőktől semmit. Meg is ölné a barátom, azt se tudom, hogy fogom ezt kimagyarázni.

Semmiképp ne kacsintson rá, mondta, mert felszakad a varrat.

Köszönöm, nővér. Szemtelenység lenne megkérnem, hogy hívjon nekem egy taxit? Mára elég volt a villamosból.

4. Az volt az izé, ma, a villamoson, az ám, hú! Ilyet! Volt az a csaj, kicsi, de formás, mindene a helyén, értitek, mi? Jó kis bige volt, na. Olyan szende fajta, finom kis teremtés. Ott álltam mögötte a tömegben. Egyszer csak látom, hogy a pasas, aki mellette állt, egyszerűen rádól.

Még egyet?, kérdezte, köll?

Akkor leültem – ne sajnáld, ha már kínálok –, mer' kiment belőlem az erő ám, egész nap pakolni a kurva zsákokat, elfárad az ember, szóval leülök, és látom, van egy koma, olyan bicebóca, tudod, nincs rendes lába neki, csak amolyan kacska. Áll és kapaszkodik erősen, mert rázott ám a villamos, ő meg ugye nehezen állt, de nem adtam oda a helyemet, nem én, nem ettem meszet. Fáradt voltam, na. Kurva sok volt a zsák. Tényleg.

Ne húzzad már, mondta, hova húzod már?

Szóval a bicebóca nagyon nézte a csajt, egész kikerekedett a szeme bele. A pasas meg, az öltönyös egyenesen letámadta, majdnem ráfeküdt, oszt ott

rakná meg a bigét a tuján. Mondjuk, megnéztem volna, ha ugyan, de mégse így lett. Mutatom a bicebócának, na, megy itt a titkos lamúr, biccentek feléjük, meg kacsintok is, de az nem figyel rám, csak a csajt sasolja.

Jó nő volt, mondta, aszontad.

Na, az a nő úgy be volt tojva ettől a nagy nyomulástól, rettegett a szerencsétlen, én meg néztem, mi lesz ebből. A bicebóca, az olyan szerelmes volt, mint az atom, látszott rajta, ahogy nézett. Az öltönyös pasas meg állt, fapofával bámult ki az ablakon, de közben a csajt stírölte, a tükörképit neki.

De ami vót, mondta, hát azt mondd má'.

Gondoltam, le kéne szedni a pasast a csajról, de kurva fáradt voltam, hát adtam az ívet a bicebócának: integettem neki, hogy csináljon valamit már, de csak elpirult, mintha molesztálnám, igazi hülye volt, az volt. És akkor a csaj, lassan, mint egy filmen, amit lelassítottak, tudod, felhúzta a könyökét, és úgy gyomron vágta az öltönyös pasast, hogy az egész összegörnyedt és kapkodta a levegőt. Igazi zöld lett a képe neki. Te, én úgy röhögtem, esküszöm, ez mindent megért.

Ne má', mondta, hogy a csaj kiütötte.

A pasas elhúzott onnan, fogta a hasát, előredőlt, mint aki okádik, akkor viszont lassított a villamos, ez meg egyensúlyát veszve meglódult az ajtó felé, aszított, lefejeli azon melegében, de nem. Mondom magamban, hová lehet még fokozni az élvezetet, kíváncsi voltam, mi lesz. Hát az lett, hogy a bicebóca kihúzta magát – ha láttad volna az elszántságot az arcán, igen komoly volt –, nagy nehezen megmozdította a lábát, és szabályosan elgáncsolta a dülöngelő pasast, aki ettől akkora lendületet kapott, hogy fejével előre kizúgott az ajtón, elterült a flaszteren, és legurult tovább, egész az úttestre. Marhára röhögtem, mint egy film, olyan volt az egész.

Megkapta, mondta, a magáét.

De nem ez volt a vicces. Nem ám. Tudod, mi volt az? A csaj, ahogy utána-nézett az öltönyösnek. Megszánta, képzeld, kurvára megszánta, majdnem sírt az a kis bige, hogy így kifektette a pasast. Mert persze nem tudta, hogy az igazi lökés nem tőle jött, hanem az ismeretlen hódolóától. Az meg, barátom, úgy állt ott, mint egy Grál-lovag, felszegte a fejét, büszkén állt a ferde csípejével, hiszed vagy nem, már majdnem férfi volt, ahogy ott állt. Persze vicces is volt, mert mégis mit képzelt, a csaj a nyakába ugrik és csókokkal köszöni meg? Tudod, mit csinált a bige? Elfordult, és bámult ki az ablakon. Aztán beljebb furakodott a tömegbe, és eltűnt.

Na már most, mondta, akkor mi a tanulság?

A csapos nem kérdez, hanem tölt. A borod különösen savankás máma, hallod-e. Kéne bele egy kis szóda.

Ágoston Tamás

Tubus

Egymáshoz préselődve állnak
az ajtóban. Kialtoznak és
lökdösődnek. Meglepődöm,
mikor váratlanul betódulnak,
mint a tubusból kinyomott
fogkrém. Futás közben
eldobálják a kókadt virágokat,
koszorúkat. Aztán rohannak
vissza a fénybe, le a lépcsőn,
lobogó hajjal.

Párna

A padlóról ettem meg a vacsorámat,
mint egy kutya, mert nincs asztal
a konyhában. Különös, de néhány
napja nem találok az ajtót, amely
a hálószobába vezet. Befutnék
a párnáért, hogy ráhímezzem
a nevem. Reggel bekopogott
a postás az ablakon. Elszaladt,
mikor kimentem a folyosóra,
pedig nem volt a kezemben kés,
mint általában.

Matrac

A matrac a férfi alatt az enyém.
 Nem tudom, hogyan kell visszakérni.
 Sírok a parton, a napernyő alatt.
 A szálloda fölött öklömnyi felhő,
 siet nyugat felé. Futva érkezik apám,
 hosszú szakálla kócosan leng.
 Kirántja a matracot a férfi alól,
 víz alá nyomja bugyborékoló fejét.
 Rám mosolyog. Nem tudom kinyitni
 a szemem. Ülök a matracon,
 távol a parttól, és segítségért
 kiáltozom a sötétben.

Kút

Az erdész lánya szomorú, mint a fejsze,
 amivel embert öltek. Tapogatom a melleit
 a sötétben, a paplan alatt. Felül, rám néz,
 elküld vízért. Csizmát húzok, télikabátot.
 Meztelen vagyok a kabát alatt.
 Megyek az erdőben, kísér a fák fölött a Hold.
 Köd száll a kútból. A csörlő mellett férfi áll,
 rágja a körmét. A sötétség fia vagyok,
 mondja selypítve. Megtöltöm a kannát vízzel,
 legyintek. Megyek vissza a házba.
 Fogszabályzó villog tátogó szájában.

E számunk szerzői

- Ágoston Tamás** (1985) – nyelvtanár, Debrecen
- Albert-Lőrincz Márton** (1951) – költő, Marosvásárhely (Románia)
- Alexy Miklós** (1957) – adószakértő-könyvelő, Budapest
- Álföldy Jenő** (1939) – kritikus, irodalomtörténész, Kecskemét
- Antalfy Yvette-Hildegard** (1956) – újságíró, Budapest
- Ásványi Tibor** (1960) – programtervező matematikus, Budapest
- Bakonyi Péter** (1949) – újságíró, előadóművész, szociológus, dramaturg, Budapest
- Bakonyi Samu** (2005) – tanuló, Budapest
- Bancsik Ágnes** – középiskolai tanár, Szentendre
- Bányai Tamás** (1946–2017) – író, Budapest
- Barabás Irén** (1948) – nyugdíjas, Érd
- Barna Júlia** (1946) – nyugdíjas, Hajdúdorog
- Barnkopf Zsolt** (1969) – köztisztviselő, Budapest
- Bencze Bertalan** (1955) – gazdálkodó nyugdíjas, Diósjenő
- Bencze Marianna** (1963) – háztartásbeli, Diósjenő
- Bertalan Tivadar** (1930) – festő, grafikus, író, díszlettervező, Budapest
- Bibor István** (1950) – nyugdíjas gyógyszerész, Balatonalmádi
- Bibor Klára** (1985) – informatikai ügyféltámogató, Budapest
- Boga Bálint** (1938) – orvos, költő, Budapest
- Bogdán József** (1954) – teológus, Fehértemplom (Szerbia)
- Botos Ferenc** (1949) – középiskolai tanár, Budapest
- Böjthe Pál** (1969) – állatorvos, Kolozsvár (Románia)
- Börszönyi Erika** (1954) – költő, prózaíró, könyvtáros, Budapest
- Bősze Éva** (1941) – író, költő, pedagógus, Kőszeg
- Covaciu Norbert** (1988) – kritikus, Nagyvárad
- Czifra Adrienn** (1989) – egyetemi hallgató, Esztergom
- Cs. Nagy Kriszta** (1975) – pedagógus, Eger
- Csadó Gusztávné** (1945) – nyugdíjas, Kóka
- Csata Ernő** (1952) – gépészmérnök, költő, Marosvásárhely (Románia)
- Cseke Ibolya** (1966) – ügyintéző, Budapest
- Danyi Melinda** (1981) – kiadványszerkesztő, grafikus, Budapest
- Dávid Adél** (1985) – könyvtáros, Kolozsvár (Románia)
- Druzzsin Ferenc** (1940) – irodalomtörténész, egyetemi magántanár, Budapest
- Egry Artúr** (1953) – költő, Budapest
- Fábian László** (1951) – grafikusművész, Balatonalmádi
- Farkas Cs. Tekla** (1996) – egyetemi hallgató, Mórahalom
- Fazekas István** (1967) – író, költő, műfordító, Százhalombatta
- Ferkai Tibor** (Fer-Kai) (1958) – térképszerkesztő, Budapest
- Fodor Ákos** (1945–2015) – költő, műfordító
- Fucskó Miklós** (1961) – újságíró, szerkesztő, Budakalász
- G. Kovács László** (1961) – tolmács, Budapest.
- Gál János** (1999) – gimnazista, Budapest
- Gráfik Imre** (1944) – etnográfus, muzeológus, Szombathely
- Habos László** (1963) – író, szerkesztő, Budapest
- Hajós Flóra** (1996) – egyetemi hallgató, Budapest
- Halász Zsolt** (1974) – szociális munkás, Kozármisleny
- Hegedűs Ilona** (1979) – informatikus, Budapest
- Herczeg-Vecsei Katalin** (1977) – középiskolai tanár, Tapolca-Diszel
- Hollós Judit** (1982) – tanár, író, műfordító, Budapest
- Horváth Ildikó** (1967) – orvos, Marosvásárhely (Románia)

- Horváthné Erdélyi Zsuzsanna** (1972) – zene-tanár, Kecskemét
- Kántor Krisztián** (1978) – ügyintéző, Gyenesdiás
- Kertész Nóra** (1946) – nyugdíjas, Budapest
- Kerti Károly György** (1948) – restaurátor, festőművész, Budapest
- Kiss Attila** (1982) – ügyfélszolgálati asszisztens, Budapest
- Kiss Géresi Eponin** (2000), diák, Kisgéres
- Kiss Gy. Csaba** (1945) – irodalom- és művelődéstörténész
- Komáromi Gabriella** (1941) – irodalom-történész, gyermekirodalom-kutató, Kaposvár
- Koosán Ildikó** (1937) – orvos, költő, műfordító, Szombathely
- Könyves Mirjam** (1999) – tanuló, Kiskunfélegyháza
- Kreischer (Ruszin) Nelly** (1942) – tanár, rendszerszervező, Érd
- Lajkó T. Zalán** (1979) – zenész, Budapest
- Lovász Krisztina** (1970) – költő, könyvtáros, Budapest
- L. Horváth Zsuzsanna** (1950) – nyugdíjas, Ságvár
- Lőrinczy Barbara** (1978) – pedagógus, Székesfehérvár
- M. Nagy László** (1943) – nyugdíjas fotóriporter, Helemba (Szlovákia)
- Markovity Radmila** (1940) – nyugalmazott tanárnő, Kishegyes (Szerbia)
- Máté Emese** – főiskolai tanár, Szabadka (Szerbia)
- Mayer Imola** (1992) – gyógypedagógus, Budapest
- Mersdorf Ilona** (1953) – mérnök-üzletkötő, Iklad
- Mészáros Ildikó** (1952) – újságíró, Fegyvernek
- Mészáros Mária** – (1951) – nyugdíjas pedagógus, Sepsiszentgyörgy (Románia)
- Móritz Mátyás** (1981) – író, Budapest
- Mukli Ágnes** – szellemi szabadfoglalkozású, Abda
- Müller Márta** (1953) – nyugdíjas, Bécs (Ausztria)
- Nagy-Eged Boldizsár** (1975) – tanácsadó, Diósd
- Nagy István Paphnutius** (1962) – költő, műfordító, Tata
- Nerhaft Antalné** (1940) – nyugdíjas, Budapest
- Oberczián Géza** (1961) – vállalati tanácsadó, író, Dunakeszi
- Orgoványi Anikó** (1953) – festőművész, költő, Pomáz
- Pacsi Ábri Judit** (1962) – képzőművész, Csúza (Horvátország)
- Pálmai Tibor** (1987) – hivatalnok, Győr
- Papp Emese** (1983) – coach, Budapest
- Petz György** (1955) – író, költő, tanár, szerkesztő, Budapest
- Pipics János** (1998) – gimnazista, Sárvár
- Pócsi Andrea** (1967) – bölcsész, Budapest
- Podonyi Hedvig** (1964) – író, Budapest
- Puchla Nikolett** (1995) – egyetemi hallgató, Józsa (Szlovákia)
- Reichenbach József** (1987) – cukrász, Fót
- Rozán Eszter** (1969) – művelődésszervező, biblioterapeuta, író, Szombathely
- Rózsa Iván** (1959) – közgazdász-újságíró, Budakalász
- Sacarita** (1965) – pszichológus, Budapest
- Sánta Hajnalka** (1976) – szociológus, tanár, Pécs
- Sárközi Richárd** (1980) – szövegalkotó, slammer, Budapest
- Sarusi Mihály** (1944) – író, költő, esszéista, újságíró, Balatonalmádi
- Simon Zoltán** (1985) – informatikus, Székesfehérvár
- Stanczik-Starecz Ervin** (1955) – író, műfordító, antropológus, tanár, Budatétény
- Stenszky Cecília** (1986) – író, költő, szerkesztő, Veszprém
- Sz. Nagy Tímea** (1969) – textilszobrász, Paverpol oktató, Kisvárdra
- Száva Csanád** (1979) – könyvtáros, Kolozsvár (Románia)
- Szaló Rebeka** (1993) – egyetemi hallgató, Budapest
- Szente B. Levente** (1972) – költő, író, újságíró, Székelykeresztúr (Románia)
- Szepes Erika** (1946) – irodalomtörténész, író, Budapest
- Szepsy Eleonóra** (1939) – nyugdíjas pedagógus, Szeged

Szilveszter Zsuzsa (1982) – tanár, Székely-udvarhely (Románia)

Szórád Mónika (1986) – szabad bölcsész, Városföld

Szöllősi Bernadett (1987) – amatőr költő, Ercsi

Tamási Orosz János (1953) – költő, újságíró, Budapest

Tamásné Mitiner Mária (1969) – kocsmáros, Jásztelek

Tar Károly (1935) – nyugdíjas, Lund (Svédország)

Tarjáni Antal (1952) – erdómérnök, fotóművész, Tatabánya

Tekse József (1958) – textil- és kelmefestő, Budapest

Tillmann Pentele (1979) – kéményseprő, Szuhakálló

Tóth Ágnes (1946) – újságíró, író, költő, Nagyvárad (Románia)

Tuboly Erzsébet (1953) – Bocföldre

Valyon László (1944) – nyugdíjas vegyész-mérnök, Zsámbék

Ványai Fehér József (1959) – újságíró, Gyomaendrőd

Vass István Pál (1954) – banki alkalmazott, Budapest

Vercsek Györgyi – költő, amatőr képzőművész, Budapest

Vermuth Attila (1975) – Győr

Veszeli Lajos (1945) – festőművész, Balatonalmádi

Vihar Judit (1944) – műfordító, irodalomtörténész, haikuköltő, Budapest

Wanek Judit Klára (1962) – középiskolai tanár, Kolozsvár (Románia)

Wilhelm József (1970) – középiskolai tanár, Doroszló (Szerbia)

Zentai Eta (1938) – nyugdíjas könyvtáros, Budapest

Zsatkovics Edit (1951) – nyugdíjas bölcsész, Debrecen

CIGÁNY JANUS

Rózsák füzése

„Toldi és Szuhay Máttyás. Nincs nyoma, hogy Arany vagy Tompa egymáshoz méricskélte volna a két művet. A tekintélyes bírálóbizottság tárgyilagos és udvarias véleménye érzékeltette a különbséget. A negyvenes évek második felében már tudható: a János vitéz páratlan érték, a Toldin kívül semmi nem mérhető hozzá a magyar elbeszélő költészetben. A Szuhay Máttyás viszonylagos érték: talán még Az obsitossal sem mérközhetne.” (Druzsín Ferenc)

„Százegy ráncú bőgatyában, annak is a legeslegeldugottabb korcában létezett valamikor a szépségesen szép magyar mesevilág. Olyan szép, amilyenről minden gyerek csak álmodik – amíg meg nem tanul olvasni. Ahogyan én, Samu is.” (Bakonyi Samu)

„Balázs Géza egyik vonzó tulajdonsága, hogy mellőzi a – nemcsak botcsinálta – nyelvőrök merev, néha nagyképű szigorúságát. A régióktól függetlenül tapasztalható egyeztetési hibákat, a névelők lenyelését, nem minden esetben veszi hibás magyarságnak: vannak vidékek, ahol ilyen az emberek nyelvjárása, egyben észjárása.” (Alföldy Jenő)

„...a nemzeti kisebbségekről. Hogy milyen különbség van a magyar és a szlovák fölfogás között, jól mutatja, hogy az 1995-ös alaptörvény hivatalos magyar és szlovák változata más-más kifejezést használ velük kapcsolatban, és ez a két terminus nem fedi egymást.” (Kiss Gy. Csaba)

„hibával teljes / ami él: miről beszél / a rózsá-tökély?” (Barna Júlia)

„A Balaton északkeleti partján fekvő kisváros már az ősidők óta lakott hely volt. A település amfiteátrumszerű elhelyezkedése egyedülálló a Balaton mellett, sokan az olasz–francia Rivierához hasonlítják.” (Gráfik Imre)

Ára: 800 Ft. Előfizetés: 6000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.

(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen, valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.naputonline.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

A folyóirat támogatói:

